

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

﴿ مافەکان ﴾

پێناسەی الترکە :- لە رووی زمانەوە – ترکە – بریتی یە لەوەی کە مردوو لە دوای خۆی جێی هێشتوە .بەلام لە رووی شەرعەوە زانایان رەحمەتی خوایان لەسەربی چەند رای جیاوازیان هەیە و پیناسەی جۆراو جۆریان هەیە ئەوەی کە لێرەدا باسی دەکەین تەنها ئەو پێناسە باس دەکەین کە جمهوری زانایان باسیان کردوە ئەویش ئەمەیە:

﴿ ترکە: بریتی یە لەو شتانەی کە مردووەکە لەدوای خۆی بەجێی دەهیلێ لە مولك و سامان و ئەو مافانەی کە پەیوەندی هەیە بە مال و مولك یان یان شتی تر جا قەرزدار بێت یان نا وە قەرزەکەی چ لەو قەرزانە بێ کە پەیوەندی هەیە بە مولك و سامانەکەی وەك قەرزی رەهن وە یان پەیوەندی هەبی بە خودی مردوەکە وەکو قەرزی خۆی یان مارەیی نەیدابی کە پیی دەگوتری – دیون مرسلە – ﴾

مەبەست لە مال و مولك وسامان ئەوەیە کە لەمافی مردووەکەیە وهی خۆیەتی جا لە ژیاندا لەبەردەستی خۆی بوبێ یان لەبەردەستی جێگرەکەی وەکو بەکرێ گر یان بە ئەمانەت وەرگر یان لەبەر دەستی زەوت کارە .

وە مەبەست لە مافەکان بریتی یە لەو مافانەی کە مال یان ئەژمار ناکرێ بە مال و سامان لە خودی خۆی بەلام دەخەملێنرێ بەمالێ وەکو مافی چونە سەر بانی بیناکە وەیان زیاد بون لە نرخی شتەکە وەکو مافی خواردنەوەو مافی هاتو چۆ یان ئەو مافانەی کە لایەنی مالێیەکەی زیاترە لە لایەنی کەسایەتی واتە لایەنە مالێیەکە بە ترجیح دانراوە .

ئەو مافانەی پەیوەستە بە میرات :- بە کورتی چوار ماف هەن پەیوەستن بە تەریکەی مردوەکە :-

- ئامادەکاری مردووەکە
- دانەوەی قەرز.
- وەسیەت .
- میرات.

﴿ مافی یەکەم // ئامادەکردنی پێاویستی مردووەکە ﴾

مەبەست لە ئامادەکاری کردن بۆ مردووەکە:-

بریتی یە لەو کارانەی کە ئەنجام دەدرێن لە ساتی مردنی کەسەکە تاوەکو شاردنەوەی کە هەرچی مەسرەف و خەرجیات پێویستە بکری بۆ مردوەکە وەکو شوشتن و کفن کردن و هەلگرتن و شاردنەوە ئەگەر بە پارەبیت بەلان بەبیّ زێدە رۆیی و بەبیّ رەزیلی کردن . واتە ئەم خەرجیەی باسمان کرد دەگۆرێ لە کەسێك بۆ کەسێکی ترەوە بەگوێرەی حالی مردووەکە لە ژیان بەلام لەگەل چاودیری کردنی واجب واتە مام ناوەند کە شەرع باسی کردووە .

تێبینی :- زۆر گرنگە ئاماژە کردن بە کاریکی بەربلاو لەناو خەلك ئەویش خەرجیات و مەساریفی تازیە دانان لە هینانی قورئان خوین و ونان ئامادەکردن و ..... ئەمانە هەمووی پیچەوانەی شەرعە و هیچ پەیوەندی بەشەرعەوە نیە و لەمافەکانی مردوو ئەژمار ناکریّ و و لەسەر میراتگران واجب نیە خەرجیەکە بدەن تەنها ئەگەر هەمویان بریاری لەسەر بدەن و منالیش نەبن واتە ئەگەر مردوەکە منالی بچوك و گەورەی هەبیّ ئەوا منالە بچوکەکان هیچیان لەسەر حیساب ناکریّ جا ئەگەر یەکیك لە میراتگران لەبەشی تایبەتی خۆی سەرفی کرد ئەوە هی خۆیەتی وە ئەگەر بیانیەك خەرجی کردبی ئەوە بە خۆبەخش و تبرع ئەژمار دەکری .

شێوازی کفنی شەرعی :- کفنی شەرعی بۆ پیاو بریتی یە لە سیّ پارچە قوماش باشتر وایە لۆکەبێت یان کەتان بەلام ئاوریشم دروست نیە. وە بۆ ئافرەتان واباشە پێنج پارچە بێت وە دروستە لە ئاوریشم بێت بەلام نابیّ زیان بە میرات گران بگەینیّ وە لەمانەی باسمان کرد زیاتر بیّ ئەوە زێدەرۆیی و ئیسرافە ، هەروەها چۆن پێویستە مەسرەفی ئامادەکاری مردووەکە لە میراتەکە بدریّ ئەوا بەهەمان شیوە ئەگەر کەسیك مرد لەوانەی نەفەقەی لەسەر مردوی یەکەمە پیش شاردنەوەی مردوی یەکەم لەمیراتی مردوی یەکەمە مەسرەفەکەی بەلام ئەگەر هاتوو مردوەکە هیچ میراتی نەبوو ئەوا واجبە لەسەر ئەوکەسانەی نەفەقەیان دەکیشا لە خزمانی ئەو مەسرەفەی بۆ بکەن ئەگەر نا لە سەر موسلمانان واجبە ئەنجامی بدەن.

﴿ مافی دووەم // دانەوەی قەرز ﴾

جۆرەکانی قەرز:- قەرز دەکریّ بە دوو جۆر:-

١- قەرزی خوا

٢- قەرزی ئادەمیزاد.

قەرزی ئادەمیزاد دەکریّ بە دوو بەش :

١- قەرزی عەینی (پەیوەستە بە میراتەکە)   ٢- قەرزی کەسی (پەیوەستە بە خودی مردووەکە)

ئینجا ئەم قەرزانەی سەرەوە باس کرا بە هەموو بەشەکانەوە دەکرێتە دوو بەش :-

١- قەرز لە کاتی لەش ساغی .

٢- قەرز لەکاتی نەخۆشی .

جا ئەگەر هاتوو میراتەکە پاش دەرکردنی مەسرەفی ئامادەکاری مردووەکە بەشی هەموو قەرزەکانی کرد ئەوا دەبی هەمووی بدرێتەوە قەرز بەلام ئەگەر بەشی نەکرد ئایا کامیان لەم قەرزانە پیش دەدریتەوە ئەوەش رای جیاوازی زانایانی لەسەرە .

<u>قەرزی خوا:-</u> قەرزێکە پەیوەستە بە مافی خوای تعالی وهیچ مافی ئادەمیزادی بەسەرەوە نیە دوابکرێ وەکو زەکات و کەفارەو نەزر ، ئەبو حەنیفە فەرمویەتی ئەو قەرزە لە میرات میرات نادری تەنها ئەگەر مردووەکە وەسیەتی کردبێ لەو کاتەی وەسیەتەکەی جێ بەجێ دەکری لە سنوری سێیەکی میرات پاش دانەوەی قەرزی بەندە ، بەلام بەلای جمهوری زانایان واجبە دانەوەی قەرزەکانی خوا وە دەرکردنی لە میرات دەبێ پیش بەش کردنی میرات .

<u>قەرزی ئادەمیزارد:-</u> قەرزێکە مافی ئادەمیرزادە داوای لی دەکرێ بیداتەوە ئەمەش دەکرێ بە دوو بەشەوە :-

١- قەرزی عەینی (پەیوەست بە میراتەکە) وەکو نرخی شتێك کە کریویەتی نەیداوە وە یان مارەیی دیاری کردوە بۆ هاوسەرەکەی و نەیداوە و مرد ئەوا ئەم قەرزانە پیش قەرزەکانی ترن.

٢- قەرزی کەسی (پەیوەست بە خودی مردوەکە) ئەو قەرزانە دەگریتەوە کە پەیوەندی بە مردوەکە هەیە نەوەك میرات ئەمەشیان دەکرێ بە دوو بەشەوە :-

١- قەرز لە کاتی لەش ساغی .

٢- قەرز لەکاتی نەخۆشی سەرەمەرگ یان مردن.

قەرزی سەرەمەرگ یان نەخۆشی مردن جێگیر نابێ تەنها بە دان پێدانانی نەخۆشەکە لە نەخۆشی مردن جگە لەمە قەرزی لەش ساغی و تەندروستیە جا هیچ جیاوازیەکی نیە جێگیر بوبی لە حالی تەندروستی یاننەخۆشی کەواتە گشت قەرزەکان دەگریتەوە وە بەبەلگە بی یان نا بە دان پێدانان بی یان بە انکاری سوێند خواردن بی لە کاتی ساغی هەروەها ئەو قەرزانەی جێگیر بووە لە کاتی نەخۆشی بەهەبونی بەلگەی قەتعی وەکو قەرزی پارەی دەرمان و پارەی دکتۆر بۆیە قەرزی ساغی پیش قەرزی نەخۆشی دەکەوێ.

﴿ مافی سێیەم // وەسیەتی مردووەکە ﴾

پێناسەی وەسیەت و بەشەکانی :–

وەسیەت لە رووی شەرعەوە بریتی یە لە کردنە مولك پاش مردنی وەسیەتکارەکە بەرێگای بەخشین – تبرع – . بەلگەی وەسیەت خوای تعالی دەفەرموێ ﴿ من بعد وصية يوصى بها او دين ﴾ وە فەرموودەی پێغەمبەرمان صلى الله عليه وسلم (إن الله تصدق عليكم بثلث أموالكم في آخر أعماركم زيادة في أعمالكم فضعوه حيث شئتم) وە لەبەر ئەوەی جمهوری زانایان پێیان وایە کە وەسیەت سونەتە واتە کەسێك بۆی هەیە وەسیەت بکا و بۆی هەیە نەیکات جا ئەگەر وەسیەتی کرد لەسەری واجب نابێ واتە بۆی هەیە پەشیمان بێتەوە پێش مردنی بەلام ئەگەر پەشیمان نەبۆوە لە وەسیەتەکەی تا مرد ئەوا واجبە لەسەر میراتگرەکانی جێ بە جێی بکەن بەگوێرەی پێویست ، پاشان وەسیەت جاری واهەیە بۆ میراتگرە و جاری واهەیە بۆ غەیری میراتگر دەبێ کەواتە بوە دووحالەت :–

- **ئەگەر وەسیەت بۆ میراتگر نەبێ : ئەوا وەسیەتەکە جێ بەجێ دەکرێ لە سنوری سێیەکی ماوە لە میرات پاش دانەوەی ئەو مافانەی کە پێشتر ئاماژەمان بۆی کردووە جا ئەگەر وەسیەتەکە زیاتر بوو لە سێیەکی میرات ئەوا زیادەکە جێ بەجێ ناکری تەنها بە ئیجازەو رێگە پێدانی میراتگرەکان واتە ئەگەر مۆلەتیان نەدا و رازی نەبوون ئەوا لە سێیەك زیاتر جی بەجێ ناکرێ .**
- **ئەگەر وەسیەت بۆ میراتگر بێ: جێ بەجێ ناکرێ تەنها بە مۆلەتی میراتگرەکان جا لەسنوری سێیەك بێ یان زیاتر بێ لە سێیەك .**

جا ئەگەر هاتوو وەسیەتەکان جۆراو جۆر بوون و سێیەکی میراتەکەش بەشی هەموو وەسیەتەکانی نەدەکرد ئەوا هەمووی جێ بە جێ دەکرێ و هیچ کێشەی تێدا نیە بەلام ئەگەر لە سێیەك زیاتر بوون ئەوا بەرێژەی خاوەن وەسیەت بەسەر کراوەکان دابەش دەکریت . وە بەلای هەندی لە زانایان وەسیەت واجبە بۆ هەندێ لە خزمان ئەگەر مرد بەبێ وەسیەت کردن بۆ هەندێ خزمان ئەوا لە سامانەکەی ئەندازەیەك دیاری دەکرێت بۆ خزمان ئەوەیە کەپێی دەگوترێ وەسیەتی واجبە بۆ ئەو نەوانەی کە باوکیان یان دایکیان مردوە پیش خاوەن میرات ئەم وەسیەتە واجبە پیش وەسیەتی سونەت دەکەوێ هەروەك لە شوینی خۆی باسی دەکەین ان شاءالله .

پرسیار :– ئەگەر قەرز پیش وەسیەت بێ لەبەرچی لە قورئان وەسیەت پیش قەرز باس کراوە ﴿ من بعد وصية يوصى بها او دين﴾؟

ئیمامی ئەحمەد و تورمذی وابن ماجە و ئەصحابی تەفسیر دەگێرنەوە لە پێشەوا عەلی رەزای خوای لەسەربێ فەرمویەتی ئێوە ئەم ئایەتە دەخوێننەوە (من بعد وصيه ...) کە وەسیەت پێش قەرزە کەچی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم قەرزی پیش وەسیەت جێ بە جێ کردوە ، ئیمام فخر الدين الرازی لە تەفسیری ئەم ئایەتە دەفەرموێ: بزانە حیکمەت لە پیش خستنی وەسیەت لەسەر قەرز لەرووی لەفزەوە لە دوو روانە :

- یەکەم : وەسیەت مالێکە بێ بەرامبەر وەردەگیرێ بۆیە دەرکردنی و جی بەجێ کردنی لەلایەن میراتگرەکانەوە تۆزێ قورسەو لەوانەیە لاملی بکەن و و هەندی جاریش کەم تەرخەمی لی بکەن یان هەر نەیدەن ، بەلام قەرز وانیە هەر میراتگرەکان لەناخەوە حەز بەدانەوەی دەکەن بۆیە خوای تعالی وەسیەتی پیش قەرز خستوە تاوەکو هاندانێك بێت بۆ دەرکردنی وەسیەتەکە پاشان بۆ زیاتر هاندان لە ئایەتەکە ووشەی – او – لە نیوان وەسیەت و قەرز داناوە وەکو ئاگاداریەك کەوا هەردوکیان هەمان حوکمی واجبیان هەیە وەکو یەك .
- دووەم : چۆن بەشەکانی میرات دوای دانەوەی قەرزە ئەوهاش دەکەویتە دوای وەسیەت چونکە ئەگەر مردووەکە وەسیەتی بە سێیەکی مالی کردبێ ئەوا اعتبار بەبەشی میراتگر ناکرێ هەتا وەسیەتەکە نەدرێ بۆ وەسیەت بۆ کراو هەروەکو قەرز ، بەلکو جیاوازی هەیە لە نیوان قەرزو وەسیەت لەلایەکی ترەوە ئەویش ئەوەیە ئەگەر کەسێك مردوو میراتی هەبوو هەندێ لە میراتەکە فەوتا ئەوا کەم و کوری دەکەوێتە بەشی وەسیەت بۆ کراوان واتە قەرز کورتی ناکەوتێ واتە ئەگەر میراتەکە هەندێکی لێ فەوتا تەنها ئەوەندە مابوو هەموو قەرزەکەی پێ بدرێتەوە ئەوا دەدرێتەوە قەرزو مافی وەسیەت بۆ کراو ومیراتگران دەفەوتێ.

کەواتە بۆمان دەرکەوت کە وەسیەت لە روێکەوە بەمیرات دەچێ و لە روێکی ترەوە بەقەرز هەروەك کەمیك پیش ئیستا باسمان لێوە کرد کە فەوتانی میرات کاردەکاتە سەربەشی وەسیەت بۆ کراو میراتگران نەوەك بۆ سەر قەرز وە لە رووی پێچونی بە بەشی میراتگران اعتباری بۆ ناکری تاوەکو وەسیەت دەدرێ هەروەها پاش قەرزیش اعتباری بەشی میراتگران دەکرێ والله اعلم.

﴿ مافی چوارەم// میرات ﴾

مافی چوارەمین لە پاش جی بەجی کردنی سیّ مافەکەی رابردوو ماوە بەسەر میراتگران دابەش دەکریّ و بەگوێرەی شەرع کە دیاری کردووە کە ئەمەش بابەتی سەرەکی ئێمەیە .

هۆکارەکانی میرات:– مافی وەرگرتنی میرات یان بوون بە میراتگر سیّ هۆکارە :

١. گرێبەستی هاوسەرگیری شەرعی .
٢. خزمایەتی راستەقینە .
٣. الولاء.

١– گرێبەستی هاوسەرگیری شەرعی :–

بریتی یە لە هاوسەرگیری شەرعی دروست ئەگەر تەنها بە گرێبەستیش بێت واتە ئەگەر خەلوەو سەرجیّ بوونیش نەبوو بەلام بە گرێبەستی فاسد میراتگرتن نیە مەبەست لە فاسد ئەوەیە کە مەرجێك لەمەرجەکانی نەهاتوتە دی وەکو شاهێد ، هەروەها نیکاحی باطل بەهەمان شیوە میراتی تیدا نیە وەکو نیکاحی موتعە .

وە مەرجی ژن ومێردایەتی ئەوە لەکاتی مردنی مردوەکە بەردەوامی هەبی جا بە حەقیقەت واتە نەزانراوە تەلاق درابن ، یان حکما واتە ژنەکە تەلاق دراوە بەلام کە هاوسەرە تەلاق دەرەکە مردوە لەناو عیدەی تەلاقی رجعی مردوە هەروەها لە تەلاقێکی بائن ئەگەر میردەکە تەلاقی دابی بەنیزی زرەردان لە ژنەکە واتە بۆیە تەلاقی داوە تا نەبیتە میراتگر بۆنمونە لە نەخۆشی سەرەمەرگدایە سیّ بە سیّ خیرانەکەی تەلاق دەدات بەبیّ ئەوەی ژنەکە داوای تەلاقی کردبیّ ئەوا لەو حالەتەدا ئەو ژنە ئەگەر بائنەش بیّ هەر میراتگرەو مافی میراتگرتنی هەیە ئەگەر لەناو عیدە دابی ، بەلام ئەگەر ژنە تەلاق دراوەکەی باسمان کرد بائنە لەناو عیدە پیش مێردە تەلاق دەرەکە مرد ئەوا میردەکە میراتگر نیە و میراتی لی ناگری چونکە پیاوەکە بەهۆی تەلاقەکە مافی خۆی فەوتاندوە ، وە ئەگەر هاتوو ژنەکە مرد لە عیدەی تەلاقی رجعی وە هۆی جودابونەوەکە ژنەکەیە و ژنەکەش لە نەخۆشی سەرەمەرگ دایە وەکو هەلگەرانەوەی لە ئیسلام یان کارێکی وای کرد بوە هۆکاری جودابونەوە ئەوا پیاوەکە میراتی لی دەگریّ .

وە بەلگەی میراتی ژن و مێرد دیارە کە لە قورئانی پیرۆز لە سورەتی النساء ئایەتی ١١ بە دریژی باس کراوە بۆیە بوون بە خاوەن بەشی دیاری کراو .

٢- خزمایەتی راستەقینە:-

مەبەست پەیوەندی بونە بە نەسەبە کە ئەمانە دەگرێتەوە ﴿ داك - باب - کور - کچ - خوشك - برا - مام ..﴾ ، ئینجا بزانە میراتی بە نەسەبە دەکریٚ بە سیٚ جۆرەوە :-

- خاوەن بەشی دیاری کراو
- عصبە
- ذوو الارحام

٣- الولاء :-

بریتی یە لە خزمایەتیەکی پەیدابوو بەهۆی ئازادکردن و رزگارکردن لە کۆیلایەتی کە بەعەرەبی پێی دەگوترێ {ولاء العتق }یان { ولاء النعمه } هۆکارەکەی بریتی یە لە نیعمەت لەگەل کردنی ئازادکارەکە لەبەرامبەر کۆیلەکراوەکە واتە ئەگەر گەورەی کۆیلەکە یان کەنیزەکە ئازادی کرد ئەوا ئازادکراوەکە بمریٚ و میراتگری نەبی ئەوا دەبن بە میراتگری یەکتر لەگەل سید و گەورەکەی ، وە لەبەرئەوەی لەم سەردەمە نەماوە بۆیە دریژە بەو باسە نادەین.

مەرجەکانی میرات :-

مەرجی جیٚگیر بونی میرات دووشتە :

- یەکەم :- مردنی حەقیقی یان مردنی حوکمی مردوەکە :- واتە ئەوکەسەی میراتەکەی بەش دەکریٚ هەتا خۆی لە ژیان ماوە کەس مافی ئەوەی نیە داوای میراتی لیٚ بکات واتە مولکی خۆیەتی و ئەو مولکە کە هەیەتی ناگوازریٚتەوە بۆ میراتگران تەنها لە ریٚگای مردنی خاوەنەکەی چا بە حەقیقی مردبی یان مردنیٚکی حوکمی بیٚت ، مەبەست لە مردنی حەقیقی واتە دەرچونی روحە و گیان سپاردنە کە گومانی تیدا نیە و بینراوە کە مردوە، وە مردنی حوکمی وەکە مفقود و نادیار ئەمەش پەیوەستە بە بریاری دادگا واتە قازی بریاری مان و نەمانی بۆ دەردەکات واتە نابیٚ میراتەکەی بەش بکری تا بەیەقینی دەزانریٚ مردووە وە یان بریاری دادگا و حوکمی قازی بریاری لەسەرداوە کە مردوە و لەژیان نەماوە .
- دووەم:- ژیانی میراتگر لەکاتی مردنی خاوەن میرات : واتە دەبی یەقین هەبی کە میرات گر لەکاتی مردنی خاوەن میرات ژیانی هەبوەو لە ژیان ماوە گەر ب چرکەیەکیش بیت تا ببی بەشایەنی میراتەکە ، بۆیە ئەگەرهاتوو دوو میراتگر یان زیاتر بەیەکەوە مردن لەیەك کات و سات دا و نەزانرا کامیان پیش ئەوەی تر مردوە ئەوە نابن بە میراتگری یەکتر بۆ نمونە باب و کوریك یان دوبرا یەیەکەوە مردن بەروداویك و نەزانرا کامیان پیٚش ئەوەی تر مردوە نابن بە میراتگری یەکتر بەلکو میراتی هەریەکەیان بۆ میراتگرە زیندوەکانی خۆی دەبیٚ .

ڕێگرو بەربەستەکانی میرات :-

مەبەست ئەوەیە میراتگر مەرجەکانی میراتگری لیَ هاتۆتە دی و شایەنی ئەوەیە ببیَ بە میراتگر بەلام هەندیَ بەربەست هەیە دیَتە پیش میراتگر بەهۆیەوە بیَبەش دەبیَ لە میرات ئەم بەربەستانەش ئەمانەن کە ئیتیفاقی زانایانی لەسەرە:-

- کۆیلایەتی
- کوشتن
- جیاوازی ئاین

لەبەر ئەوەی کۆیلایەتی لەم سەردەمە نیە بۆیە باسی ناکەین وەك پیَشتر ئاماژەمان پیَ کرد.

کوشتن:- یەکیَ لە مەقچەدەکانی شەریعەتی ئیسلام ئەوەیە ئەگەر یەکیَك پەلە بکات لە شتیَك پیش کاتی خۆی ئەوا سزادەدری بە بیَبەش بونی لە شتەکە کە پەلەی لی کردوە و پیش کاتی خۆی خستوە هەر بۆیە بۆ میراتگرەی کە خاوەن میرات دەکوژی بیَبەش دەبی لە میراتەکە هەروەك پیَغەمبەر صلی الله علیە وسلم فەرمویەتی (لیس لقاتل شیئ) ، ئەمە اتفاقی زانایانی لەسەر کە بکوژ میرات ناگری لە خاوەن میراتە کوژراوەکە بەیەك دەنگی زانایان بەلام رای جیاوازی زانایان لەسەر ئەوەیە چ جۆرە کوشتنیك هۆکارە بۆ بیَبەش بون لە میرات ؟

- مەزهەبی ئەبو حەنیفە:- ئەو کوشتنە ڕێگرە لە میرات : کوشتنی بە ئەنقەست - عمد - هەروەها شبە عند ، وە کوشتنی بەهەلە وە ئەوەی بەهەلە شوبهیَندراوە .
- مەزهەبی مالیکی:- تەنها کوشتنی بە ئەنقەست - عند -
- مەزهەبی حەنبەلی :- هەر کوشتنیَك کە تۆلە و دیە و کەفارەی بۆ دانرابیَ .
- مەزهەبی شافعی :- کوشتن بە هەموو جۆرەکانیەوە هەروەها بە شاهیدی دان لە پیناوی بکوژ و پلپشتی کردنی بکوژ و پاکانە کردن بۆ شاهیدی بکوژ وە ببیَتە هۆکار بۆ کوژرانی خاوەن میرات وەکوشاهیدی دانی بکوژەکە لەسەر کەسیك کە میراتی لی دەگری بە ئەنجامدانی زیناکردن و کە ژنی هەبوەو زینای کردوە و کەسەکە رەجم کرا ئەوا لەم حالەتەش میرات نابات.

جیاوازی ئایین:-

ئەم بەربەستەش کۆ دەنگی زانایانی لەسەرە بە بریاری پیَغەمبەر صلی الله علیە وسلم فەرمویەتی { لایرث المسلم الکافر ولا الکافر المسلم } کافرو موسلمان نابن بە میراتگری یەکتری ، چونکە میرات بریتی یە لە هاوکاری کردن و یارمەتی دان وە جیَنشینی میراتگرە لە شویَن مردووەکە ئەوکارانەش لە نیوان موسلمان و کافر نیە ، هەروەها لەبەر ئەوەی کوفر بە تیَکرایی و ناو و جۆر یەك میللەتن ئەوان دەبن بە میراتگری یەکتری .

ميراتی هەلگەراوە لە ئیسلام- مرتد - :- مرتد بەو كەسە دەگوترێ كە لە ئیسلام دەرچوە بە ویست و هەلبژاردنی خۆی وە كۆی زانایان لەسەر ئەوەیە كە مرتد میرات لە موسلمان ناگرێ بەلام ئایا موسلمان لە مرتد دەگرێ؟ جمهوری زانایان لەسەئەوەن كە موسلمان میرات ناگرێ لە مرتد بەلكو مولكەكەی دەبی بە مولكی گشتی بۆ موسلمانان سەرف دەكرێ بەلام بەلای مەزهەبی ئەحنافەكان مولك و میراتی مرتد بۆ میراتگرەكانی موسلمان دەبێت.

ریزبەندی میراتگران بەپێی شایەن بون بۆ میراتە :-

میرات بە گشتی دەكریت بە چواربەش:-

- بە فەرز - بەشی دیاری كراو -
- بە تعصیب { كە دوو جۆری هەیە نەسەب و سبب }
- بە رەت كردنەوە { دوو جۆری هەیە : بە نەسەب و بەسەبەب }
- خاوەن رەحم {ذوو الارحام }

ئەمانەش هەمویان لەیەك ئاست دا نین بەلكو پلەیان جودایە هەندێك پێش ئەوەی تر دەكەوێ وە ئەگەر بەیەك كۆببنەوە هەتا ئاستە نزیكەكە هەبی دورەكە نایبات . بەم شێوەیەی خوارەوە :-

- خاوەن بەش
- عصبە بە نفس
- رەت كردنەوە بۆسەر خاوەن بەشەكانی بە نەسەب جگە لە باب و باپیر .
- خاوەن رەحم { ذوو الارحام }
- رەد بۆ ژن و مێرد .
- عصبە بە سبب .

ئەگەر هاتوو لەو شەش ئاستەی كە باسمان كرد مردوەكە كەسی نەبی ئەوا میراتە كە بەبی ناوی میرات بۆیەك لەم چینانەی خوارەوە دەبێ :-

- كەسێك مردوەكە دانی ناوە بە خزمایەتی بۆی واتە بە اعتراف .
- كەسێك مردوەكە وەسیەتی بۆ كردوە بە زیاتر لە سێیەكی ماوە .
- بۆ مافی گشتی - دەولەت - دەگەریتەوە .

ئەمانەی باسمان كرد بە كورتی بوو ان شاءالله بە درێژی باسیان دەكەین .

﴿ خاوەن بەشەکان ﴾

خاوەن بەشی دیاری کراو:– هەر میراتگرێکەبەشێکی دیاری کراوی هەیە کە لە قورئان ناوی بەشەکە هاتووە وەکو مێرد، کچ، خوشك ، وە یان لە سوونەتی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلمناوی هاتوە وەکو داپیر ، وە یان بە اجماع هاتوە وەکو باپیر لە جێگای باب وە کچی کور لە جێگای کچ.

ژمارەی خاوەن بەشەکان:– ژمارەیان دوازدەیە :

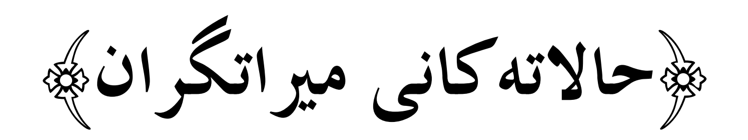
- چواریان لە نێرینەکانن : باب – باپیری صحیح هەتا سەرکەوی – برا لە داك – مێرد.
- هەشتیان لە مێینەکانن :– ژن – کچ – خوشك لە داك وباب – خوشك لەباب – خوشك لە داك – داك – کچی کور – داپیری صحیح هەتا سەرکەوێ .

بەشە دیاری کراوەکان لە قورئانی پیرۆز :– تەنها شەش بەش ناوی هاتوە لە قورئان :–

١– نیوە ٢\١   ٢– چواریەك ٤\١   ٣– هەشت یەك ٨\١   ٤– دوو سێیەك ٣\٢

٥– سێ یەك ٣\١   ٦– شەش یەك ٦\١

==

{ یەكەم// میراتی داك وباب }

ئەصل لـه میراتی باب و داكی مردوەكە ئایەتی ژمارە ١١ سورەتی النساء

﴿ ولأبويه لكل واحد منهما السدس مما ترك ان كان له ولد فان لم يكن له ولد وورثه ابواه فلأمه الثلث فان كان له اخوة فلأمه السدس ﴾

حالـەتەكانی داك وباب :-

- ■ حالـەتی یەكەم:- هەبونی داك وباب و منالی مردوەكە لـه مەسئەلـەدا:-
  - ○ ئەگەر منالـەكەی مردووەكە (كور یان كوری كور) بیت واتە نێر بێت ئەوا هەریەك لـەداك وباب شەش یەكی میراتیان هەیە و زیاتر نیە ئەویش بە فەرز و ماوە بۆ منالی مردوەكە دەبیت بە تعصیب .
  - ○ ئەگەر منالی مردووەكە (كچ یان كچی كور) بوو واتە تەنها مێینەی هەبوو ئەوا داك وباب شەش یەكی خۆیان دەبەن و وكچ یان كچی كور بەشی خۆی دەبات ئەگەر ماوە ماوە ئەوا بۆ بابەكە دەگەرێندرێتەوە بە تعصیب .

نمونە : ژنێك مردوە لـەپاشی بەجێماوە (مێرد – كچ – باب)

میراتگر	بەش	مەسئەلـە
		١٢
مێرد	٤\١	١٢÷٤=٣
كچ	٢\١	١٢÷٢=٦
باب	٦\١ ع	١٢÷٦=٢ ٢+١=٣

شی كردنەوە :-

١- مێردەكە ٤\١ چونكە فەرعی میراتگر هەیە كە كچی مردوەكەیە

٢- كچەكە ٢\١ هەیە چونكە تەنهایە و عصبەی نیە .

٣- باب ٦\١ هەیە بە فەرز وماوە دەبات بە عصبە چونكە فەرعی نێرینە نیە .

٤- ئەصلی مەسئەلە لە ١٢ چونكە چواریەك و شەش یەك هەبە .

٥- دیاری كردنی بەشەكان : ئەصلی مەسئەلە دابەشی سەربەشەكان بكە : بەشی میرد ١٢÷٤=٣ سهم ، بەشی كچ ١٢÷٢=٦ سهم ، بەشی باب ١٢÷٦=٢ سهم ماوە ١سهم بۆ بابەكە ٢+١=٣ سهم .

- ■ **حالـەتی دووەم : لـە مەسەلـەدا تەنها باب و داك هەیەو منال نیە ئەوا لـەم حالـەتە دایكەكە سێیەكی خۆی دەبات و ماوە بۆ باب بە عصبە دەبیٚ .**
- ■ **حالـەتی سێیەم :- دوو مەسئەلـەی ناوداری غراوتین یان عومەریەتەین واتە ﴿ ژن –داك – باب ﴾ وە ﴿ میرد – داك – باب ﴾ ئەوا سێیەكی ماوە بۆ داك دەبی لـە دوای بەشی ژن و میرد :-**

میراتگر	بەش	مەسئەلـە
		٦
مێرد	٢\١	٦÷٢=٣
داك	٣\١ی ماوە	٣÷٣=١
باب	ماوە بە ع	٢

شی كردنەوە :-

١- میردەكە نیوەی هەیە چونكە فەرعی میراتگر نیە

٢- داك سێیەكی ماوە .

٣- باب ماوە بە ع .

٤- ئەصلی مەسئەلە لە ٦ چونكە نیوەو سێیەك هەیە .یان دەتوانین بلیین لـە ٢ ئەصلی مەسئەلـەی میرد پاشان بە تصحیح دەبی بە ٦

٥- دیاری كردنی بەشەكان : بەشی مێرد ٦÷٢= ٣ سهم ، وە ٣ سهم بۆ دایەكەكە سێیەكی ٣ واتە ٣÷٣= ١سهم و ماوە ٢سهم بۆ بابەكە .

میراتگر	بەش	مەسئەلـە
		٤
ژن	٤\١	٤÷٤=١
داك	٣\١ی ماوە	٣÷٣=١
باب	ماوە بە ع	٢

شی کردنەوە :-

١- ژنەکە چواریەکی هەیە چونکە فەرعی میراتگر نیە

٢- داك سێیەکی ماوە .

٣- باب ماوە بە ع .

٤- ئەصلی مەسئەلە لە ٤ لە مەسئەلەی ژن

٥- دیاری کردنی بەشەکان : بەشی ژن ٤÷٤= ١ سهم ، وە ٣ سهم بۆ دایەکەکە سێیەکی ٣ واتە ٣÷٣= ١سهم و ماوە ٢سهم بۆ بابەکە .

■ حالەتی چوارەم :- ئەگەر لەمەسەلەی داك وباب خوشك وبرای مردوەکە هەبی جا لەهەرکامیان بێت (داك وبابی ، بابی ، داکی) لەم حالەتەدا دووحوکی تێدایە:-

- خوشك وبراکان بیبەش دەبن لە میرات بەباب.
- ئەگەر ژمارەیان لە یەك زیاتر بی هەرچەندە بیبەشیش دەبن بەلام داکی مردوەکە لە سێیەك دەکەن بە شەش یەك.

نمونە ١:- پیاوێك مردوە لەپاشی بەجێماوە ﴿ ژن - داك - باب - کور - خوشك لە داك وباب ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٢٤
ژن	٨\١	٢٤÷٨=٣
داك	٦\١	٢٤÷٦=٤
باب	٦\١	٢٤÷٦=٤
کور	ماوە	٢٤-١١=١٣
خوشك لە د.ب	-	-

شیکردنەوە :-

١- ژنەکە ٨\١ میرات چونکە فەرعی میراتگر هەیە - کور -

٢- داك ٦\١ میرات چونکە فەرعی میراتگر هەیە - کور -

٣- باب ٦\١ میرات چونکە فەرعی میراتگر هەیە - کور -

٤- ماوه بۆ كور به عصبه به نفس

٥- خوشكه‌كه بيبه‌شه به باب و كور .

٦- ئه‌صلى مه‌سئه‌له له ٢٤ له‌به‌ر هه‌بونى ٨\١ و ٦\١ نيوه‌ى يه‌كيان جارانى ته‌واوى ئه‌وه‌ى تر ٤×٦=٢٤

٧- ديارى كردنى به‌شه‌كان : به‌شى ژن ٢٤÷٨=٣ ،به‌شى داك ٢٤÷٦=٤ به‌شى باب ٢٤÷٦=٤ ،به‌شى كور ماوه ٢٤-١١=١٣

نمونه٢:- كه‌سێك مردووه له‌پاشى به‌جێماوه ﴿ باب –داك = كچ – برا له داك ﴾

ميراتگر	به‌ش	مه‌سئه‌له
		٦
داك	٦\١	٦÷٦=١
باب	٦\١ ع	٦÷٦=١+١=٢
كچ	٢\١	٦÷٢=٣
برا له داك	–	–

شيكردنه‌وه :-

١- داك ٦\١ ميرات چونكه فه‌رعى ميراتگر هه‌يه – كچ –

٣- باب ٦\١ و ماوه به عصبه‌ميرات چونكه فه‌رعى ميراتگر هه‌يه – كچ –

٤- كچه‌كه٢\١ ميرات چونكه ته‌نهايه‌و عصبه‌ى نيه

٥- براكه‌ى له‌داك بيبه‌شه به باب و كچ

٦- ئه‌صلى مه‌سئه‌له له ٦ له‌به‌ر هه‌بونى ٦\١ و نيوه‌و ماوه .

٧- ديارى كردنى به‌شه‌كان : به‌شى داك ٦÷٦=١ به‌شى باب ٦÷٦=١ هه‌روه‌ها ماوه ١ به عصبه واته ٢ ،به‌شى كچ ٦÷٢=٣

نمونه ٣:- کەسێك مردوە لەپاشی بەجێماوە ﴿ باب – داك – ٢برا لە داك وباب ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٦
داك	٦\١	٦÷٦=١
باب	ماوە	٦-١=٥
٢برا لە داك وباب	-	-

شیکردنەوە :-

١- داك ٦\١ میرات چونکە ٢ برا لەداك وباب هەیە

٣- باب ماوە بە عصبە میرات چونکە فەرعی میراتگر نیە

٤- ٢براکەی لەداك وباب بیبەشە بە باب

٥- ئەصلی مەسئەلە لە ٦ لەبەر هەبونی ٦\١ و ماوە .

٦- دیاری کردنی بەشەکان : بەشی داك ٦÷٦=١ بەشی باب ماوە ٦-١=٥ ،٢ برا لە داك وباب بیبەشن بە باب

نمونە ٤ :- پیاوێك مردوە لە پاشی بەجێماوە ﴿ ژن – داك – برا لەداك – برا لە داك وباب ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		١٢
ژن	٤\١	١٢÷٤=٣
داك	٦\١	١٢÷٦=٢
برا لە داك	٦\١	١٢÷٦=٢
برا لە د.ب	ماوە	٥

شیکردنەوە :-

١- ژنەکە ٤\١ میرات چونکە فەرعی میراتگر نیە

٢- داك ٦\١ میرات چونکە فەرعی میراتگر نیە بەلام ٢ برا هەیە

٣- برا لە داك ٦\١ چونکە تەنهایەو ریگری نیە

٤- ماوە بۆ برا لە داك وباب بە عصبە بە نفس

٥- ئەصلی مەسئەلە لە ١٢ لەبەر هەبونی ١\٤ و ١\٦ نیوەی یەكیان جارانی تەواوی ئەوەی تر ٢×٦=١٢

٦- دیاری كردنی بەشەكان : بەشی ژن ١٢÷٤=٣ ،بەشی داك ١٢÷٦=٢ بەشی برا لە داك ١٢÷٦=٢ ،بەشی برا لە داك وباب ماوە ١٢-٧=٥ .

===

﴿ دووەم // میراتی ژن و مێرد ﴾

ئەصل لە بونی ژن و مێرد ە میراتگر ئایەتی ١٢ لە سورەتی النساء :-

﴿ ولكم نصف ما ترك ازواجكم ان لم يكن لهن ولد فان كان لهن ولدفلكم الربع مما تركن من بعد وصية يوصين بها او دين ولهن الربع مما تركتم ان لم يكن لكم ولد فان كان لكم ولد فلهن الثمن مما تركتم .... ﴾

كەواتە لە دەقی ئەم ئایەتە بۆمان ڕۆن بۆوە كەوا هەریەك لە ژن و مێرد دوو حالـەتیان هەیە : مێرد ﴿ نیوەو چواریەك ﴾ وە ژن ﴿ چواریەك و هەشت یەك ﴾

- ■ حالـەتەكانی مێرد :-
  - ○ حالـەتی یەكەم : نیوەی میرات : ئەگەر هاتوو ژنە مردوەكە منال و نەوەی میراتگری نەبێ چ لەو مێردە یان لەمێردێكی تر هەروەها ئەگەر منال و نەوەی هەبی بەلام میراتگر نەبن بۆ نمونە بكوژی مردوەكەیە یان ناموسلمانە یان كۆیلـەیە ئەوا مێردەكە هەر نیوە دەبات .
  - ○ حالـەتی دووەم:- چواریەكی میرات : ئەگەر ژنە مردووەكە منال یان نەوەی میراتگری هەبێ لەو مێردە بێ یان لە مێردێكی تر .

نمونە لەسەر دوو حالـەتەكانی مێرد:-

١- ژنێك مردوە لەپاشی بەجێماوە ﴿ مێرد – داك – برا لەداك ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٦
مێرد	١\٢	٦÷٢=٣
داك	١\٣	٦÷٣=٢
برا لە داك	١\٦	٦÷٦=١

شی كردنەوە :-

١– مێرد نیوەی میراتە چونکە منال و نەوە نیە

٢– داك : سێیەکی میراتە چونکە منال و نەوە و ژمارەی خوشك و برا نیە.

٣– برا لەداك: شەش یەکی هەیە چونکە یەکەو مردوەکە منال و نەوەو باب و باپیری نیە.

٤– ئەصلی مەسئەلە لە ٦ چونکە شەش یەك و سێیەك تداخلن گەورەکە وەردەگرین کە ٦

٥– دیاری کردنی بەشەکان بریتی یە لە دابەش کردنی ئەصلی مەسئەلە بەسەر سەهمەکان :مێرد ٦÷٢=٣ ، داك ٦÷٣=٢ ، برا لە داك ٦÷٦=١ .

٢– ژنێك مردووە لەپاشی بەجێماوە : مێرد – کچ – کور

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٤
مێرد	٤\١	٤÷٤=١
کور	ماوە بە تعصیب	٢
کچ		١

شی کردنەوە :

١– مێرد چواریەکی هەیە چونکە ژنە مردوەکە منالی میراتگری هەیە.

٢– ماوە بۆ کورو کچەکە بە تعصیب واتە للذکر مثل حظ الانثیین دووبەشی کور بەشێکی کچ

٣– ئەصلی مەسئەلە لە ٤ چونکە چواریەك و ماوە هەیە .

٤– دیاری کردنی بەشەکان : بریتی یە لە دابەش کردنی ئەصلی مەسئەلە بەسەر سەهمەکان : مێرد ٤÷٤=١ سهم و ماوە بۆ کورو کچەکە ٣سهم واتە ٢سهم بۆ کور و ١سهم بۆ کچەکە .

٣- ژنێك مردوه لەپاشی بەجێماوە : مێرد - باب - داك - كور

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		١٢
مێرد	٤\١	١٢÷٤=٣
داك	٦\١	١٢÷٦=٢
باب	٦\١	١٢÷٦=٢
كور	ماوە	١٢-٧=٥

شیكردنەوە :-

١- مێردەكە ٤\١ میرات چونكە فەرعی میراتگر هەیە - كور -

٢- داك ٦\١ میرات چونكە فەرعی میراتگر هەیە - كور -

٣- باب ٦\١ میرات چونكە فەرعی میراتگر هەیە - كور -

٤- ماوە بۆ كور بە عصبە بە نفس

٥- ئەصلی مەسئەلە لە ١٢ لەبەر هەبونی ٤\١ و ٦\١ نیوەی یەكیان جارانی تەواوی ئەوەی تر ٤×٣=١٢

٦- دیاری كردنی بەشەكان : بەشی میرد ١٢÷٤=٣ ،بەشی داك ١٢÷٦=٢ بەشی باب ١٢÷٦=٢ ،بەشی كور ماوە ١٢-٧=٥

نمونە ٤ : ژنێك كوژراوە لەپاشی بە جێماوە : مێرد - كور بكوژ - داك - برا لەداك وباب

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٦
مێرد	٢\١	٦÷٢=٣
داك	٣\١	٦÷٣=٢
كور بكوژ	-	-
برا لە د.ب	ماوە	٦-٥=١

شی كردنەوە :-

١- مێرد نیوەی میراتە چونكە منال و نەوە ی میراتگر نیە

٢- داك : سێیەكی میراتە چونكە منال و نەوەی میراتگر و ژمارەی خوشك و برا نیە.

٣- كور بكوژ: هیچی نیە چونكە بكوژی دایكیەتی و ریگرە لە میرات.

٤- برا لە داك وباب ماوە دەبات بە تعصیب .

٥- ئەصلی مەسئەلە لە ٦ چونكە شەش یەك و سێیەك تداخلن گەورەكە وەردەگرین كە ٦

٥- دیاری كردنی بەشەكان بریتی یە لە دابەش كردنی ئەصلی مەسئەلە بەسەر سەهمەكان :مێرد ٦÷٢=٣ ، داك ٦÷٣=٢ ، برا لە داك وباب ماوە ٦-٥=١ .

■ حالەتەكانی ژن :

- چواریەكی میرات :- ئەگەر پیاوە مردوەكە منال یان نەوەی میراتگری نەبی چ لەو ژنە یان لە ژنێكی تر جا یەك ژن بیت یان دوو یان سێ یان چوار بە هەمویان یەك چواریەك دەبەن .
- هەشت یەكی میرات :- ئەگەر پیاوە مردوەكە منال یان نەوەی میراتگری هەبێ چ لەو ژنە یان لە ژنێكی تر جا یەك ژن بیت یان دوو یان سێ یان چوار بە هەمویان یەك هەشت یەك دەبەن .

نمونەی حالەتەكانی ژن :-

١- پیاوێك مردووە لەپاشی بە جێماوە ﴿ ژن – داك – ٢برا لە داك – برا لە داك وباب ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		١٢
ژن	١\٤	١٢÷٤=٣
داك	١\٦	١٢÷٦=٢
٢برا لە داك	١\٣	١٢÷٣=٤
برا لە د.ب	ماوە	٣

شیكردنەوە :-

١- ژنەكە ١\٤ میرات چونكە فەرعی میراتگر نیە

٢- داك ١\٦ میرات چونكە فەرعی میراتگر نیە بەلام ٣ برا هەیە

٣- ٢برا لە داك ١\٣ چونكە ژمارەیان دووەو و منال و نەوەو باب و باپیر نیە .

٤- ماوە بۆ برا لە داك وباب بە عصبە بە نفس

٥- ئەصلی مەسئەلە لە ١٢ لەبەر هەبونی ٤\١ و ٦\١ نیوەی یەکیان جارانی تەواوی ئەوەی تر ٢×٦=١٢

٦- دیاری کردنی بەشەکان : بەشی ژن ١٢÷٤=٣ ،بەشی داك ١٢÷٦=٢ بەشی برا لە داك ١٢÷٣=٤ ،بەشی برا لە داك وباب ماوە ١٢-٩=٣ .

٢- پیاویك مردووە لەپاشی بەجێماوە ﴿ ٣ژن – داك – باب – ٣كچ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راست کردنەوە
		٢٤ عول بۆ ٢٧	٨١=٢٧×٣
٣ژن	٨\١	٢٤÷٨=٣ هەرژنی ١سهم	٩=٣×٣
داك	٦\١	٢٤÷٦=٤	١٢=٤×٣
باب	٦\١ ع	٢٤÷٦=٤	١٢=٤×٣
٣كچ	٣\٢	٢٤÷٣= ٨×٢=١٦	٤٨=١٦×٣

شی کردنەوە :-

١- ٣ژنەکە : هەشت یەك چونکە مردوەکە منالی میراتگری هەیە ٣كچ

٢- داك : شەش یەك چونکە مردوەکە منالی میراتگری هەیە ٣كچ

٣- باب : شەش یەك و عصبە چونکە مردوەکە منالی میراتگری هەیە ٣كچ

٤- ٣ کچەکە : دوو سێیەك چونکە عصبەیان نیەو ژمارەیان لەیەك زیاترە .

٥- دەرهینانی ئەصلی مەسئەلە: ئەصلەکەی لە ٢٤ چونکە ٨\١ و ٦\١ لەمەسئەلە هەیە و نیوەی یەکیان جارانی تەواوی ئەوەی تر واتە ٤×٦ وەیان ٣×٨ دەکاتە ٢٤ بەلام مەسەلەکە عەول دەبی بۆ ٢٧

٦- دیاری کردنی بەشەکان : ٣ژن : ٢٤÷٨=٣ هەر ژنی ١سهم ، بەشی داك ٢٤÷٦=٤ ، بەشی باب ٢٤÷٦=٤ ، بەشی ٣كچ ٢٤÷٣=٨ ئەمە یەك سییەکە جارانی ٢=١٦ واتە دوو سییەکی ٢٤=١٢

٧- راست کردنەوە : لەبەر ئەوەی بەشی کچەکان دابەش نابێ بەسەریان و لەنیوان ژمارەیان کە ٣ و بەشەکانیان کە ١٦ تباینە بۆیە ژمارەی سەرەکان جارانی مەسئەلەو بەشەکان دەکەین واتە ئەصلی مەسئەلە بە عەولەوە ٣×٢٧=٨١ ، بۆ ٣ژن ٣×٣=٩ هەرژنی ٣سهم ، بۆ داك ٣×٦=١٨ بۆ باب ٣×٦=١٨ ، بۆ ٣کچەکە ٣×١٦=٤٨ هەرکچی ١٦

٣- پیاوێك مردووه لـه پاشی بەجێماوه ﴿ ژن - داك - کورێکی ناموسلمان - برا لـه باب ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		١٢
ژن	٤\١	١٢÷٤=٣
داك	٣\١	١٢÷٣=٤
کور ناموسلمان	-	-
برا لەباب	ماوه	١٢-٧=٥

شی کردنەوه :-

١-ژن چواریەکی میراتە چونکە منال و نەوه ی میراتگر نیە - کورەکە میراتگر نیە -

٢- داك : سێیەکی میراتە چونکە منال و نەوەی میراتگر و ژمارەی خوشك و برا نیە.

٣- کور: هیچی نیە چونکە ناموسلمانە و ریگرە لـه میرات.

٤- برا لـه باب ماوه دەبات بە تعصیب .

٥- ئەصلی مەسئەلە لـه ١٢ چونکە چواریەك و سێیەك تباینن تەواوی یەکیان جارانی تەواوی ئەوەی تر ٣×٤

٥- دیاری کردنی بەشەکان بریتی یە لـه دابەش کردنی ئەصلی مەسئەلە بەسەر سەهمەکان :ژن ١٢÷٤=٣ ، داك ١٢÷٣=٤ ، برا لـه باب ماوه ١٢-٧=٥ .

==

﴿ سێیەم// میراتی خوشك وبرا لـه داك ﴾

ئەصل لـه بون به میراتگری خوشك و برا لـەداك ئایەتی ١٢ لـه سورەتی النساء :-

﴿ وان كان رجل یورث كلالة او إمرأة وله اخ او اخت فلكل واحد منهما السدس وان كانوا اكثرمن ذلك فهم شركاء في الثلث ... ﴾

مەبەست لـه – كلالـه – واتە مردوەكە ئەصل و فەرعی میراتگری نیە هەروەك ریوایەت كراوە لـه شەعبی كە پرسیاریان لـه پێشەوا ئەبوبەكری صدیق رەزای خوای لـەسەربێ كرد لـه تەفسیری – كلالـە– فەرموی بەبۆچونی خۆم و بەرای خۆم وەلام دەدەمەوە ئەگەر ماناكای راست بێت ئەوا لـه خواوەیە و ئەگەر ناراستیش بیت ئەوە لـه منەوەو لـەشەیتانەوەیە و خواو پێغەمبەرەكەی لـێی بەرینە : فەرموی كلالـه بەو كەسە دەگوترێ نە منال و نەباوكی نیە ، ئینجا كاتێك پیشەوا عومەر رەزای خوای لـەسەربێ دەسەلاتی گرتە دەست فەرموی شەرم دەكەم بە پێچەوانەی راو بۆچونی ئەبوبكری صدیق رەزای خوای لـەسەر بێ بجولـێمەوە . كەواتە لـەو ئایەتەی سەرەوە باسمان كرد دیاركەوت كە مەبەست لـیرەدا تەنها ئەو خوشك وبرایانەی مردوەكە دەگرێتەوە كە تەنها لـه دایكن ئەمەش بەبەلـگەی قیرائەتی سعدی كوری ئەبی وقاچ خویندویەتیەوە (وله اخ او اخت من ام) .

تێكرای زانایان لـەسەرئەوەن كە مەبەست لـه خوشك وبرای مردوەكە لـەم ئایەتەدا تەنها خوشك وبرای مردوەكەن لـەداك وە بەلـگەشیان ئەوەیە خوای تعالی دوو جار و لـه دوو شوێن باسی خوشك وبرای مردووی كردوە یەكیان ئەم ئایەتەی سەرەتای سورەتی النساء ئایەتی ١٢ و ئەوەی تریان لـه كۆتایی سورەتی النساء باس كراوە جا لـەم ئایەتەدا ئاماژەی بەوە كردوە ئەگەر هاتوو ژمارەیان یەك زیاتر نەبی ئەوە شەش یەكی دیاری كردوە وە ئەگەر بون بە دوو یان زیاتر ئەوە دەبی بەسێیەك بەیەكسانی بەسەریان دا دابەش دەكرێ ، بەلام ئەوەی كە لـه كۆتایی سورەتەكە باس كراوە بۆ یەم خوشك نیوەی داناوەو بۆ دوو یان زیاتر دوو سێیەكی داناوە و بۆ نێرینەش هەموی كەواتە لـیرەوە دەردەكەوی جۆریان جیاوازە وە لـەكاتیك خوشك وبرا لـه داك و باب یان تەنها لـەباب لـه مردوەكە نزیكترن بۆیە بەشی زیاتریان بۆ دانراوە هەروەك لـه كۆتایی سورەتەكە ئاماژەی پێ كراوە[1] .

جیاوازی نێوان خوشك وبرای مردوەكە لـەداك لـەگەل میراتگرەكانی تر :-

١- خوشك وبرای لـه داك میراتگرن لـەكاتێك نزیك بونەوەیان لـه مردوەكە لـەلایەنی داكە واتە بەهۆی دایكی مردوەكەیە ئەمەش جیا لـەو یاسایەگشتی یەی میرات كە دەفەرموێ : (كەسێك بەهۆی میراتگریكی تر نزیك بیتەوە لـه مردوەكە ئەوە هەتا نزیكەكە مابی دورەكە ناگرێ) كەچی لـیرە دایكەكەش دەگری و خوشك وبراكەی لـه دایكیش .

[1] يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ ٱللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِى ٱلْكَلَٰلَةِ ۚ إِنِ ٱمْرُؤٌا۟ هَلَكَ لَيْسَ لَهُۥ وَلَدٌ وَلَهُۥٓ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ ۚ وَهُوَ يَرِثُهَآ إِن لَّمْ يَكُن لَّهَا وَلَدٌ ۚ فَإِن كَانَتَا ٱثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا ٱلثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ ۚ وَإِن كَانُوٓا۟ إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَآءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ ٱلْأُنثَيَيْنِ ۗ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ أَن تَضِلُّوا۟ ۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌۢ.

٢- خوشك وبرا لەداك نێر و مێییان یەكسانن لە وەرگرتنی میرات.

٣- ئەگەر باب و باپیر و منال و نەوەی مردوەكە هەبی خوشك وبرا لە داك بێبەش دەبن بەلام ئەوانی تر تەنها بە باب و كور بیبەش دەبون .

٤- بەشیان لە سێیەك زیاد ناكات هەرچەندە ژمارەشیان زیاد بێت .

كەواتە بە كورتی میراتیان بەم شێوەیە دەبێت :-

- شەش یەك : ئەگەر هاتوو ژمارەیان لەیەك زیاتر نەبی واتە تەنها یەك خوشك یان یەك برا لە داك بێت.
- سێیەك : ئەگەر ژمارەیان ببێ بە دوو یان زیاتر جا تەنها نیر بن یان تەنها مێ بن یان نێر و مێ بن بەیەكسانی بەسەریان دا دابەش دەكرێ

نمونە١:- كەسێك مردووە لەپاشی بەجێماوە ﴿ ٤ خوشك و برا لە داك - ٢ خوشك لە داك وباب - ١برا لە باب ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راست كردنەوە
		٣	١٢=٤×٣
٤خوشك لە داك	٣\١	١	٤=٤×١
٢خوشك لە داك وباب	٣\٢	٢	٨=٤×٢
١ برا لەباب	ماوە	-	-

شی كردنەوە :-

١- ٤ خوشك لە داك سێیەكی میرات چونكە ژمارەیان لەیەك زیاترە

٢- ٢خوشك لەداك وباب دوو سێیەك ژمارەیان لەیەك زیاترە و عصبەیان نیە .

٣- برا لەباب ماوە دەبات بە عصبە بالنفس .

٤- دەرهینانی ئەصلی مەسئەلە : ئەصلەكەی لە ٣ چونكە ٣\١ و ٣\٢ و ماوە هەیە

٥- دیاری كردنی بەشەكان :- ئەصلی مەسئەلە داەبەشی سەر بەشەكان بكە : بەشی چوار خوشك لەداك : ٣÷٣=١ سهم ، بۆ ٢ خوشك لە د.ب : ٣×٣ =١ ئینجا جارانی ٢=٢ ، وە هیچ بۆ برای لەباب نەماوە .

٦- راست كردنەوەی دەوی : ژمارەی خوشكەكان لەداك ٤ لەگەل سەهمەكەیان ١ تباینە و ژمارەی خوشكان لە داك وباب ٢ و سەهمەكەیان ٢ توافق بە نیوە ئینجا لە نیوان ژمارەی خوشكان لە داك ٤ و خوشكانی لە د.ب ٢ تداخلە واتە گەورەكە كە ٤ جارانی مەسئەلەو بەشەكان دەكەین .

نمونە : کەسێك مردوە لەپاشی بەجێماوە ﴿ کچ – کچی کور – خوشك لە داك وباب – ١ برا لەداك﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٦
کچ	٢\١	٣
کچی کور	٦\١	١
١ خوشك لە داك وباب	ماوە	٢
١ برا لەباب	–	–

مەسئەلەی – المشترکە –

{ مشرکە – عمریە – یمیە – حجریە – حماریە } :

لەیەکێ لە یاسا نەگۆڕەکانی میرات ئەوەیە ئەگەر لەمەسەلەدا خاوەن بەش و عصبە هەبون ئەوا خاوەن بەشەکان مافی تەواوی خۆیان پێ دەدری و ماوە بۆ عصبە دەبێ بەبەلگەی فەرمودەی پێغەمبەرمان صلی الله علیە وسلم {الحقوا الفرائض باهلها فما بقي فلأولی رجل ذکر } بەلام مەسئەلەیەکمان هەیە لەم یاساوە جودا کراوەتەوە ئەویش المشترکە کە لەم میراتگرانە پێکهاتووە ﴿ مێرد – داك یان داپیر – ژمارەیك واتە دوو یان زیاتر لە خوشك وبرا لەداك – یەك یان زیاتر لە برای مردوەکە لەداك وباب .﴾ جا لەم مەسئەلەدا پاش وەرگرتنی خاوەن بەشەکان هیچ بۆ برای لەداك وباب کە عصبیە نامێنێ بۆیە براکەی لەداك وباب وەکو برایەکی لەداك ئەژمار دەکەین ، ئەم مەسئەلە لەسەردەمی پیشەوا عومەر ڕەزای خوای لەسەربێ رووی داوە دیارە کە ئەویش بەیاساکە حەلی کردوە برا لە داك و باب هیچی بۆ نەماوەتەوە بۆیە براکەی لەداك وباب وەکو برایەکی لەداك ئەژمار کرا ئەمە هەمان بۆچونی جمهوری زانایانە بەلام پیشەوا عەلیڕەزای خوای لەسەربێ بەیاساکەی حەل کردوەو برای لەداك وباب هیچی پێ نەدراوە .

نمونەی المشترکە : ژنێك مردوە لەپاشی بەجیماوە ﴿مێرد – داك یان داپیر – ژمارەیك واتە دوو یان زیاتر لە خوشك وبرا لەداك – یەك یان زیاتر لە برای مردووەکە لەداك وباب .﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راست کردنەوە
		٦	٦×٤=٢٤
مێرد	٢\١	٦÷٢=٣	٣×٤=١٢
داك	٦\١	٦÷٦=١	١×٤=٤
٣خوشك وبرا لە د	٣\١	٦÷٣=٢	٢×٤=٨ هەریەکەی ٢بەش بەیەکسانی
١برا لەد.ب			

==

﴿ چوارەم // میراتی کچی مردووەکە ﴾

ئەصل لە میراتی کچی کور ﴿ یوصیکم الله فی اولادکم ......﴾ –١١– النساء

حالەتەکانی کچی مردووەکە :–

بەگوێرەی ئایەتەکە سیٚ حالەتی هەیە:–

١– نیوەی میرات : ئەگەر ژمارەکەی لە یەك تێپەر نەکات و عصبەی نەبێت .

٢– دوو سێیەکی میرات: ئەگەر هاتوو ژمارەیان دوو یان زیاتر بیت و عصبەیان نەبی

٣– بەتعصیب واتە للذکر مثل حظ الانثیین ئەگەر مردووەکە کوری هەبی دەبن بە عصبە لەگەل کچ.

نمونە ١ :– پیاوێك مردوە لە پاشی بەجیماوە : ژن – داك – کچ – کوری برای مردووەکە لە داك و باب :

ژن	داك	کچ	کوڕەبرا لەداك وباب	مەسئەلە
١/٨	١/٦	١/٢	ماوە بە عصبە	٢٤
٣	٤	١٢	٥	

هەنگاوەکانی شی کردنەوە :–

١) ژنەکە هەشت یەکی میراتی هەیە چونکە مردووەکە منالی هەیە .

٢) داكی مردوەكە شەش یەكی میراتی هەیە چونكە مردوەكە منالی هەیە .
٣) بۆ كچەكە نیوەی میرات چونكە مردوەكە لە منال لەو كچە زیاتری نیەو وە ئەوكچە برای نیە بیكات بە عصبە
٤) ماوە بۆ كورە براكەی لەداك وباب دەبی بە عەسەبە .
٥) بۆ زانین و دەرهینانی ئەصلی مەسئەلە سەیری بەشەكان دەكەین وەك لەم نمونەدا : واتە هەشت یەك و شەش یەك هەیە هەیە كەواتە نیوەی یەكیان جارانی تەواوی ئەوەی تر بكە واتە { ٤×٦=٢٤} یان { ٣×٨=٢٤}
ئەصلی مەسئەلە لە (٢٤)
٦) ئەصلی مەسئەلە دابەشی سەر بەشەكان بكە : بەشی ژن { ٢٤÷٨=٣} بۆ ژنەكە ٣ سهم – بەشی داك {٢٤÷٦=٤} بەشی داك ٤سهم ، بەشی كچەكە {٢٤÷٢=١٢ } واتە ١٢ سهم وە ماوە بۆ كورە براكەی براكەی لە داك وباب دوای دەركردنی بەشی میرد و داكەكە و كچەكە واتە {٢٤–١٩=٥ } واتە پینج سهم
نمونە ٢ :– كەسێك مردوە لەپاشی بە جێماوە : كچ– باب – برا لە داك وباب – برا لەباب

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٦
كچ	٢\١	٣
باب	٦\١ ع	٢+١
برا لە داك وباب	–	–
برا لە داك	–	–

شی كردنەوە :–

١ – كچەكە نیوەی هەیە چونكە چونكە تەنهایەو عصبەی نیە

٢– باب شەش یەك وماوە چونكە فرعی میراتگر هەیە بەلام كور نیە.

٣– برا لەداك و باب بیبەشە بە باب و برا لەداك بیبەشە بە باب و كچ

٤– ئەصلی مەسئەلە لە ٦ چونكە ٦\١ و نیوەهەیە

٥– ئەصلی مەسئەلە دابەشی سەربەشەكان بكە : بۆ كچەكە ٦÷٢=٣ سهم ، بۆ باوكەكە ٦÷٦=١ لەگەل ماوە واتە ١+٢= ٣سهم.

نمونە ٣:- کەسێك مردووە لەپاشی بەجێماوە ﴿ ٣کچ – کور– داك – برا لەباب ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە	
		٦	
٣کچ	تعصیب	٥	٣
کور			٢
داك	٦\١	١	
برا لە باب	–	–	

شی کردنەوە :-

١- داك شەش یەکی هەیە چونکە مردوەکە منالی هەیە .

٢- ماوە بۆ ٣کورو کچ بە تعصیب

٣- برا لەباب بیبەشە بە کور

٤- ئەصلی مەسئەلە: لە ٦ چونکە شەش یەك و ماوە هەیە

٥- بەشەکان : داك ٦÷٦=١ ، ماوە بۆ کورو ٣کچ ٥سهم بۆ کورەکە ٢سهم و بۆ هەرکچی ١شهم .

==

﴿ پێنجەمین // میراتی کچی کور ﴾

کچی کور لـە شوێنی کچە ئەگەر کچ نەمابیٚ کەواتە کچی کوری مردوەکە ئەم حالـەتانەی هەیە :-

← حالـەتی یەکەم : ئەگەر هاتوو میراتگری نیرنە نەبی لـە منال و نەوەی مردوەکە واتە کورو کوری کور نەبێت ئەوا سیٚ حالـەتی هەیە :

❖ نیوەی میرات :- بەمەرجێك مردوەکە کچی نەبی.واتە بەس نەوە هەیە .

نمونە : کەسێك مردووە لـەپاشی بەجێماوە ﴿ ژن – باب – ١ کچی کور ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلـە
		٢٤
ژن	٨\١	٣
باب	٦\١ ع	٤+٥=٩
١کچی کور	٢\١	١٢

شی کردنەوە :-

←ژنەکە هەشت یەکی هەیە چونکە فەرعی میراتگر هەیە

←باب شەش یەك و عصبە چونکە فەرعی میراتگری مێینە هەیە

← کچی کور نیوەی هەیە چونکە تەنهایەو عصبەی نیەو هەروەها مردوەکە کورو کچی نیە

← ئەصلی مەسئەلە لـە ٢٤ لـەبەر هەبونی ٨\١ و ٦\١

← بەشەکان :- ژن : ٢٤÷٨=٣ سهم ، کچ ٢٤÷٢=١٢ سهم ، باب ٢٤÷٦=٤ لـەگەل ماوە ٥ =٩ سهم

❖ دوو سێیەکی میرات:- ئەگەر ژمارەیان دوو یان زیاتر بوو وە عصبەیان نەبو و مردوەکە کورو کچی نەبوو :-

نمونه : پیاویك مردوه لەپاشی بەجێماوە ﴿ ژن – ٣ كچی كور – برا لە داك وباب ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٢٤
ژن	٨\١	٣
٤ كچی كور	٣\٢	١٦
برا لە داك وباب	ماوە	٥

شی كردنەوە :-

➔ژنەكە هەشت یەكی هەیە چونكە فەرعی میراتگر هەیە

➔٣ كچی كور ٣\٢ چونكە ژمارەیان ٤ و عصبەیان نیە و كور و كچ نیە

➔ برا لە داك وباب ماوە دەبات بە تعصیب

➔ ئەصلی مەسئەلە لە ٢٤ لەبەر هەبونی ٨\١ و ٣\٢

➔ بەشەكان :- ژن : ٢٤÷٨=٣ سهم ، ٤كچ ٢٤÷٣=٨ سهم جارانی ٢= ١٦ سهم هەركچی ٤ سهم، برا لە داك وباب ماوە ٢٤-١٩=٥ سهم .

❖ شەش یەكی میرات :- ئەگەر مردوەكە یەك كچ زیاتری نەبی وە كچانی كور دوو بن یان زیاتر شەش یەك بەهەمویان .

نمونە: كەسێك مردووە لەپاشە بە جێماوە ﴿ باب – داك – كچ – ٢ كچی كور ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راست كردنەوە
		٦	٦×٢=١٢
باب	٦\١ع	١	١×٢=٢
داك	٦\١	١	١×٢=٢
١كچ	٢\١	٣	٣×٢=٦
٢كچی كور	٦\١	١	١×٢=٢

شی كردنەوە :-

➔ باب شەش یەك و عصبە چونكە فەرعی میراتگری مێینە هەیە

➔ داك شەش یەك چونكە فەرعی میراتگرهەیە.

➔ کچ نیوەی هەیە چونکە تەنهایەو عصبەی نیە

➔ ٢کچی کور شەش یەکیان هەیە چونکە عصیەیان نیەو مردوەکە یەك کچی هەیە

➔ ئەصلی مەسئەلە لە ٦ لەبەر هەبونی ٦\١ و نیوە هەیە تداخلە

➔ بەشەکان :- باب : ٦÷٦=١، داك ٦÷٦=١سهم ،کچ ٦÷٢=٣ سهم ، ٢کچی کور ٦÷٦=١سهم تصحیحی دەوی مەسئەلەو بەشەکان جارانی ٢ دەکەین بە ژمارەی کچانی کور : باب ٢سهم ، داك ٢سهم ، کچ ٦ سهم ، ٢کچی کور ٢ سهم هەرکچی کور ١سهم.

❖ بێبەشەو هیچی نیە لە میرات :

نمونە : کەسێك مردووە لەپاشە بە جێماوە ﴿ باب – داك – کچ – ٢ کچی کور ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٦
باب	٦\١ ع	١
داك	٦\١	١
٢کچ	٣\٢	٤
١کچی کور	–	–

شی کردنەوە :-

➔ باب شەش یەك و عصبە چونکە فەرعی میراتگری مێینە هەیە

➔ داك شەش یەك چونکە فەرعی میراتگرهەیە.

➔ ٢کچ دوو سێیەکیان هەیە چونکە ژمارەیان لەیەك زیاترە

➔ ١کچی کور بیبەشە چونکە مردوەکە ٢ کچی خۆی هەیە تەواوی دوو سێیەکەکەیان بردوە .

➔ ئەصلی مەسئەلە لە ٦ لەبەر هەبونی ٦\١ و ٣\٢ هەیە

➔ بەشەکان :- باب : ٦÷٦=١، داك ٦÷٦=١سهم ،٢کچ ٦÷٣=٢ سهم جارانی ٢= ٤سهم ، ١کچی کور بیبەشە بە هەبونی ٢کچی مردوەکە.

➜ **حالـەتی دووەم :- هەبونی میراتگری نیرینە لـە منال و نەوەی مردوەکە :-**

- **هیچی نیەو بێبەشە لـە میرات ئەگەر مردوەکە نێرینەی نزیکتری هەبێ لـە پلـەی ئەم کچەی کور :**

نمونە : کەسێك مردوە لـەپاشی بەجێماوە ﴿ کور – ٢کچی کور ﴾ دوو کچەکەی کور بێبەشن و میراتەکە هەموی بۆ کورەکە دەبی چونکە کورەکە نزیکترە لـە مردوەکە لـە کچی کور.

- **دەبێتە عصبە ئەگەر نێرینە لـە پلـەی خۆی هەبێ واتە کوری کور هەبێ جا ئەو کورەی کور برای کچی کور بی یان کورە مامی بێت .**

نمونە:- پیاوێك مردوە لـەپاشی بەجێماوە ﴿ ژن – باب – داك – کچی کوری کور – کوری کوری کور ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلـە	راست کردنەوە	
		٢٤	٧٢=٣×٢٤	
ژن	٨\١	٣	٩	
داك	٦\١	٤	١٢	
باب	٦\١	٤	١٢	
کوری کوری کور	ماوە تعصیب	١٣	٣٩	٢٦
کچی کوری کور				١٣

شی کردنەوە :-

١- ژنەکە ٨\١ هەیە چونکە فەرعی میراتگر هەیە

٢- هەریەك لـەباب و داك ٦\١ هەیە چونکە فەرعی میراتگر هەیە لـە نێر و مێ

٣- ماوە بە تعصیب بۆ کوری کوری کور و کچی کوری کور .

٤- ئەصلی مەسئەلـە لـە ٢٤ لـەبەر هەبونی ٨\١ و ٦\١

٥- بەشەکان : ژن : ٢٤÷٨=٣سهم ، داك ٢٤÷٦=٤سهم ، باب ٢٤÷٦=٤سهم ، ماوە بۆ نەوەکان ١٣ سهم دابەشی سەریان نابی بۆیە مەسئەلـە جارانی ٣ دەکەین دوو بەشی کوری کوری کور و بەشێکی کچی کوری کور واتە :٢٤×٣=٧٢ ، ژن ٨×٣=٢٤ ،باب ٤×٣=١٢ ،داك ٤×٣=١٢ ، ماوە ١٣×٣=٣٩ بۆ کوری کوری کور ٢٦ سهم و بۆ کچی کوری کور ١٣ سهم.

<u>برای بەدبەخت:-</u> کەمێك پیش ئیستا باسمان لەوە کرد کە کچی کور دەبێتە عصبە لەگەل کوری کور بەلام هەندێ حالەتمان هەیە ئەوکوری کور دەبێتە نەهامەتی و بەدبەختی بۆ کچی کور واتە هەبی بیبەش دەبن نەبی کچی کور میراتی دەبێ بۆ نمونە : ژنێك مردووە لەپاشی بەجێماوە ﴿ مێرد – داك – باب کچ – کچی کور – کوری کور ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		١٢عول بۆ ١٣
میرد	٤\١	٣
داك	٦\١	٢
باب	٦\١	٢
کچ	٢\١	٦
کوری کور کچی کور	ماوە تعصیب	–

شی کردنەوە :-

١- مێردەکە ٤\١ هەیە چونکە فەرعی میراتگر هەیە

٢- هەریەك لەباب و داك ٦\١ هەیە چونکە فەرعی میراتگر هەیە لە نێر و مێ

٣- کچەکە نیوەی هەیە تەنهایەو عصبەی نیە .

٤- کوری کورو کچی کور تعصیب

٥- ئەصلی مەسئەلە لە ١٢ لەبەر هەبونی ٤\١ و ٦\١

٦- بەشەکان :مێرد ١٢÷٤=٣سهم ، داك ١٢÷٦=٢سهم ،باب ١٢÷٦=٢سهم ، کچ ١٢÷٢=٦سهم هیچ نەماوە بۆ نەوەکان و مەسەلەکە عەولە بۆ ١٣ خۆئەگەر لەمەسئەلەدا کوری کور نەبا ئەوا شەش یەك دەدرا بە کچی کور و مەسەلەکە عەول دەکرا بۆ ١٥ بەلام ئەویش بیبەش بوو بەهۆی کوری کور .

<u>برای موبارەك :-</u> لەو حالەتە کچی کور پێویستی بە کورێکی کورە نزمتر لە خۆی تا بیکات بە عصبە ئەگەر نا میراتی بەرناکەوی بۆیە ئەگەر هەبی بۆ کچی کور دەبێتە برایەکی موبارەك بەتایبەتی لەو حالەتەی کچانی مردوو دوو سێیەك ببەن ئەوا کچانی کور بیبەش دەبن مەگەر برای موبارەك هەبی بیان کا بە عصبە :

نمونە: کەسێك مردوە لە پاشی بەجێماوە ﴿ ٢کچ – کچی کور – کوری کوری کور ﴾ لەم نمونەیە ٢کچەکە دوو سێیەکیان هەیە ماوە بۆ کچی کورو کوری کوری کور بە عصبە بەلام ئەگەر کوری کوری کور نەبا ئەوا کچی کور بیبەش دەبوو میراتەکە هەمووی بۆ دوو کچەکە دەبوو بۆیە بەو کوری کوری کور دەگوترێ برای موبارەك.

راهێنان :

١. کچی کور – باب–داك – برا لەداك وباب
٢. کچ – باب– داك – ٢کچی کور – برا لە داك وباب
٣. ٢کچ – کچی کور – برا لەباب
٤. کچی کور – کوری کور – برا لە داك وباب
٥. ٤کچی کور – کوری کور – برا لە داك
٦. کوری کور – ٥ کچی کوری کوری کور –داك – مام
٧. کچ – ٣ کچی کور – کوری کوری کور – باب – داك
٨. ٢کچ – کچی کور – کوری کوری کور – داك.

لەو حالەتانەی پێوو کە باسمان کرد دەربارەی کچ و کچی کور دوو خالی گرنگمان بۆ رۆن بۆوە :

١– کچانی مردوو بەهیچ شیوەیەك بیبەش نابن لە میرات بە حجب حرمان بەلام کچانی کور لە هەندی حالەت بیبەش دەبن بە حجب حرمان بەلام لەو حالەتە وەسیەتی واجبە دەیانگرێتەوە .

٢– کچانی مردوەکە تەنها ئەو نیرینانە دەکەن بە عصبەی خۆیان کە لەیەك ئاست و پلە بن واتە براکەی خۆی ، بەلام کچانی کوری مردوەکە لەگەل ئەو نێرینانە دەبن بە عصبە کە لە پلەو ئاستی خۆیان بن یان نزمتر . واللە اعلم

==

﴿ شەشەمین // میراتی خوشك – لەداك وباب – لەباب ﴾

یەکەم:- خوشك لە داك وباب:-

حالەتەکانی خوشك لە داك وباب :- خوشکی مردوەکە لەداك وباب شەش حالەتی هەیە:-

١- نیوەی میرات :- ئەگەر لەیەك زیاتر نەبێت و عصبەی نەبیت و مردوەکە ئەصل و فەرعی نەبێت:

نمونە :- کەسێك مردوە لەپاشی بەجێماوە ﴿مێرد- ١ خوشك لە داك وباب ﴾ میردەکە نیوەی میراتی هەیە چونکە منال و نەوە نیە و خوشکەکەش نیوە چونکە تەنها یەو عصبەی نیە

٢- دوو سێیەك : ئەگەر ژمارەیان دوو یان زیاتر بن و عصبەیان نەبیت و مردوەکە ئەصل و فەرعی نەبێت:

نمونە :- کەسێك مردوە لە پاشی بەجێماوە ﴿ داك- ٣ خوشك لە داك وباب – برا لەباب ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راست کردنەوە
		٦	١٨=٦×٣
داك	٦\١	١=٦÷٦	٣=٣×١
٣خوشك لە داك وباب	٣\٢	٦÷٣=٢جارانی ٢=٤	١٢=٣×٣
برا لەباب	ماوە	١	٣=٣×١

شی کردنەوە:-

١- داك : شەش یەکی هەیە چونکە ژمارەی خوشك وبرا لە یەك زیاترە

٢- ٣خوشکەکەی لە داك وباب دوو سێیەك چونکە ژمارەیان لەیەك زیاترە

٣- ماوە بۆ برا لەباب بە عصبە بە نفس

٤- ئەصلی مەسئەلە : لە ٦ چونکە ٦\١ و ٣\٢ هەیە و ٦ لەگەل ٣ تداخلە گەورەکە وەردەگرین

٥- بەشەکان : داك ١سهم ، ٣ خوشکەکە ٤ سهم و ماوە ١سهم بۆ برا لەباب بەلام لەبەر ئەوەی بەشی خوشکان کەرتە بەسەریان دابەش نابی واتە لە نیوان ژمارەی خوشکان ٣ و بەشەکانیان ٤ تباینە واتە تەواوی ژمارەی سەرەکان جارانی مەسەلەو بەشەکان بکە : ئەصلی مەسئەلە ١٨، داك ٣، ٣خوشك ١٢ هەرخوشکی ٤سهم و ماوە ٣ بۆ برا لەباب .

٣- <u>تعصیب</u>: ئەگەر برای لەداك وباب هەبێ ﴿ للذکر مثل حظ الانثیین ﴾:

نمونە : کەسیك مردوە لەپاشی بەجێماوە ﴿ داك – ٣خوشك لە داك و باب – برا لە داك وباب ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە	
		٦	
داك	٦\١	١=٦÷٦	
٣خوشك لە داك وباب	ماوە بە تعصیب	٥	٣
برا لە داك وباب			٢

شی کردنەوە :-

١- داك شەش یەکە چونکە ژمارەی خوشك وبرا لە یەك زیاترە

٢- ماوە بۆ خوشك و برا لە داك وباب بە تعصیب دوبەشی برا و بەشیکی خوشك

٣- ئەصلی مەسئەلە: لە ٦ لەبەر هەبونی شەش یەك و ماوە .

٤- بەشەکان بۆ داك ١ سهم و ماوە ٥سهم بۆ هەر خوشکی لەداك وباب ١سهم و بۆ براکەی لەداك وباب ٢ سهم.

<u>٤- عصبە مع الغیر :-</u> واتە خوشك لەداك وباب لەگەل کچ یان کچی کوری مردوەکە دەبن بەعصبە خوشکەکە ماوە دەبات بەلام عصبەی نەبیت و کور و کوری کور و باب و باپیر ی مردو نەبیت لە مەسئەلە:-

نمونە : کەسێك مردوە لەپاشی بەجێماوە ﴿ ٢کچ- ٢ خوشك لەداك وباب ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راست کردنەوە
		٣	٦=٢×٣
٢کچ	٣\٢	٢	٤=٢×٢
٢خوشك لە داك وباب	ماوە	١	٢=٢×١

شی کردنەوە :-

١- ٢کچەکە دوو سێیەك چونکە ژمارەیان دووە و عصبەیان نیە

٢- ٢خوشکەکە ماوە دەبە بە عصبە مع الغیر

٣- ئەصلی مەسئەلە لە ٣ لەبەر هەبونی یەك خاوەن فەرز ٣\٢

٤- بەشەکان دوای تصحیح : ٤ سهم بۆ ٢ کچ هەریەکەی ٢ سهم ، ماوە ٢سهم بۆ ٢خوشك هەریەکەی سەهمێك.

٥– هاوبەشی لەگەڵ خوشك وبرا لەداك :– واتە وەكو خوشك لە داك ئەژمار دەكری هەروەك لە مەسئەلەی المشركە

٦– بیبەش بون لە میرات :– ئەگەر مردوەكە كور یان كوری كور یان بابی هەبێ:

نمونە: پیاوێك مردوە لەپاشی بەجێماوە : ﴿ ژن – داك – كوری كور – خوشك لە داك وباب ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٢٤
ژن	٨\١	٢٤÷٨=٣
داك	٦\١	٢٤÷٦=٤
كوری كور	ماوە بە عصبە بالنفس	٢٤–٧=١٧
خوشك لە داك وباب	–	–

شی كردنەوە :

١– ژنەكە ٨\١ چونكە فەرعی میراتگر هەیە

٢– داك ٦\١ چونكە فەرعی میراتگر هەیە

٣– ماوە بۆ كوری كور بە عصبە بالنفس

٤– خوشك لە داك وباب بیبەشە بە هەبونی كوری كور .

٥– ئەصلی مەسئەلە لە ٢٤ لەبەر هەبونی ٨\١ و ٦\١ توافقن بە نیوە .

٦– بەشەكان : ژن ٣سهم ، داك ٤سهم ، ماوە بۆ كوری كور ١٧ سهم .

دووەم – خوشك لە باب –

خوشك لەباب هەرهەمان حوكمی خوشك لەداك وبابی هەیە ئەگەر خوشك لەداك وباب نەبێت وە ئەگەر هاتوو بەیەكەوە هەبون لە مەسئەلە ئەوا حوكمی كچ و كچی كوری مردویان دەبیت واتە خوشك لەداك وباب وەكو كچ دائەنری و خوشك لەباب وەكو كچی كور بەمانایەكی تر چۆن كچور شەش یەكی هەیە گەر یەك كچ هەبی ئەوا خوشكی باب شەش یەكی هەیە گەر یەك خوشك لەداك وباب هەبی بەهەمان شیوە حالەتەكانی تر ...

بەگشتی خوشك یان خوشكانی لەباب ئەم حالەتانەیان هەیە:–

١– نیوەی میرات لەم حالەتانە :

- بەتەنها بێت و خوشكی تر نەبێت لەباب .
- برای لەباب نەبێت بیكات بە عصبە .
- مردوەكە باب و كور یان كوری كوری میراتگری نەبێت
- خوشك و برا لە داك وباب نەبێت .

نمونە : كەسێك مردوە لەپاشی بەجێماوە ﴿ ژن – ١ خوشك لەباب ﴾ بۆ ژنەكە چواریەكی میرات چونكە فەرعی میراتگر نیەو بۆ خوشك لەباب نیوە بە فەرز و ماوە بەرەد دەبات .

٢– دوو سێیەكی میرات لەم حالەتانە :

- ژمارەیان دوو یان زیاتر بێت .
- برای لەباب نەبێت بیكات بە عصبە .
- مردوەكە باب و كور یان كوری كوری میراتگری نەبێت
- خوشك و برا لە داك وباب نەبێت .

نمونە : كەسێك مردوە لەپاشی بەجێماوە ﴿ ٤برا لەداك – ٣خوشك لەباب ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راست كردنەوە
		٣	٣٦=١٢×٣
٤برا لەداك	٣\١	١=٣÷٣	١٢=١٢×١
٣خوشك لەباب	٣\٢	٢=٢×١=٣÷٣	٢٤=١٢×٢

شی كردنەوە :–

١– ٤برا لەداك سێیەكی میرات چونكە ژمارەیان لەیەك زیاترەو مردوەكە ئەصل و فەرعی نیە.

٢– ٣خوشك لەباب دوو سێیەکی میرات چونکە ژمارەیان لەیەك زیاترە .

٣– ئەصلی مەسئەلە لە ٣ لەبەر هەبونی ٣\١ و ٣\٢

٤– دیاری کردنی بەشەکان:– ئەصلی مەسئەلە دابەشی سەر بەشەکان بکە : ٤برا لەداك ١ سهم ، ٣خوشك لە باب ٢ سهم وە لەبەر ئەوەی یەك دابەشی چوار نابیٚ و دوو دابەشی ٣ نابی تصحیحی دەوی لەنیوان ١ و ٤ تباینە وە لە نیوان ٢و ٣ تباینە وە لە نیوان سەرەکان ٣و ٤ تباینە واتە ٣×٤= ١٢ جارانی مەسئەلەو بەشەکان بکە واتە مەسئەلە ٣٦ و بەشی ٤برا ١٢ هەر برای ٣بەش و بەشی ٣خوشك لەباب ٢٤ بەشە هەر خوشکی ٨سهم.

٣– شەش یەکی میرات لەم حالەتانە :–

- ژمارەیان یەك بیت یان دوو یان زیاتر بێت وەکو یەکە .
- برای لەباب نەبێت بیانکات بە عصبە .
- مردوەکە باب و کور یان کوری کوری میراتگری نەبێت
- برا لە داك وباب نەبێت .
- تەنها یەك خوشك لەداك وباب هەبێت.

نمونە :– کەسێك مردوە لەپاشی بەجێماوە ﴿ خوشك وبرا لەداك – ١خوشك لەداك وباب – ١خوشك لەباب ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٦
خوشك وبرا لەداك	٣\١	٦÷٣=٢
١خوشك لەداك وباب	٢\١	٦÷٢=٣
١خوشك لەباب	٦\١	٦×٦=١

شی کردنەوە :–

١– خوشك وبرا لە داك سێیەکی میرات چونکە ژمارەیان لەیەك زیاترە وکەس نیە بیبەشیان کا لە میرات

٢– خوشك لە داك وباب نیوەیە چونکە تەنهایە و عصبەی نیە و ئەصل و فەرع نیە.

٣– خوشك لەباب شەش یەکی هەیە چونکە ١خوشك لەداك و باب هەیە دەبیتە تەواوکەری دوو سێیەك.

٤– ئەصلی مەسئەلە لە ٦ دابەشی سەربەشەکان بکە : خوشك وبرا لەداك ٢سهم هەریەکەی سهمیك ، خوشك لەداك وباب ٣سهم و خوشك لەباب ١سهم .

٤- میرات به تعصیب به غەیری خۆی (جا یەك بیت یان زیاتر) ئەگەر برای لەباب هەبێ للذکر مثل حظ الانثیین .

نمونه :- پیاوێك مردووه لەپاشی بەجێماوه ﴿ ژن – خوشك لەداك وباب – خوشك لەباب – برا لەباب ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راست کردنەوە	
		٤	١٢=٤×٣	
ژن	٤\١	١=٤÷٤	٣=٣×١	
خوشك لە داك وباب	٢\١	٢=٢÷٤	٦=٣×٢	
خوشك لەباب	ماوه عصبه بالغیر	١=٣-٤	٣=٣×١	١
برا لەباب				٢

شی کردنەوه :=

١- ژنەکه چواریەکی هەیه چونکه فەرعی میراتگر نیه.

٢- خوشك لە داك وباب نیوەی هەیه چونکه تەنهایەو عصبەی نیه.

٣- ماوه بۆ خوشك و برا لە باب دوو بەرامبەر یەك .

٤- ئەصلی مەسئەلە لە ٤ چونکه ٤و ٢ هەیه تداخله گەورەکه وەردەگرین واته ٤

٥- بۆ دیاری کردنی بەشەکان ئەصلی مەسئەلە ٤ دابەشی سەریان که بۆ ژنەکه ١سهم و ب خوشك لە داك وباب ٢سهم ماوه بۆ خوشك وبرا لەباب ١سهم

هەندێك جار هەبونی برا لەباب دەبێ به بەدبەختی بۆ خوشك لەباب هەروەك چۆن پیشتر باسمان کرد لە بابەتی کچی کور که برای بەدبەخت و برای موبارەك هەبوو لیره بەهەمان شیوه بۆ زیاتر رۆن کردنەوه سەیری ئەم نمونه یه بکه

ژنێك مردوه لەپاشی بەجێماوه ﴿ مێرد – داك – برا لە داك – خوشك لە داك وباب – خوشك لەباب – برا لەباب:

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٦ عول بۆ ٨
مێرد	٢\١	٦÷٢=٣
داك	٦\١	٦÷٦=١
برا لەداك	٦\١	٦÷٦=١
خوشك لەداك وباب	٢\١	٦÷٢=٣
خوشك لەباب برا لەباب	ماوه	–

ئەگەر برا لەباب نەبا ئەوا مەسەلەكە عەول دەكرا بۆ ٩ خوشكەكەی لەباب شەش یەكی وەردەگرت بەلام هەبونی براكە بیبەشی كرد سەیركە گەر برا لەباب نەبا :-

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٦ عول بۆ ٩
مێرد	٢\١	٦÷٢=٣
داك	٦\١	٦÷٦=١
برا لەداك	٦\١	٦÷٦=١
خوشك لەداك وباب	٢\١	٦÷٢=٣
خوشك لەباب	٦\١	٦÷٦=١

٥- میرات بە تعصیب مع الغیر (جا یەك بیت یان زیاتر) لەكاتێك مردوەكە كچ یان كچی كور هەبێ بەمەرجێك برا لەباب نەبێ و خوشك لەداك وباب نەبێ ئینجا خوشك لەباب ماوه دەبات بە عصبه مع الغیر .

نمونه :– پیاوێك مردوه لەپاشی بەجێماوە ﴿ ژن – کچی کور – خوشك لە باب ﴾

مەسئەلە	بەش	میراتگر
٨		
٨÷٨=١	٨\١	ژن
٨÷٢=٤	٢\١	کچی کور
٨–٥=٣	ماوە عصبە مع الغیر	خوشك لە باب

شی کردنەوە :–

أ– ژنەکە : هەشت یەکی هەیە چونکە فەرعی میراتگر هەیە

ب– کچی کور نیوەی هەیە چونکە تەنهایەو عصبە ی نیە و مردوەکە کچ و کوری نیە

ت– خوشك لەباب ماوە دەبات بە عصبە مع الغیر لەگەل کچی کور .

پ– ئەصلی مەسئەلە : لە ٨ چونکە چ\٨ و ٢\١ هەیە تداخلە

ج– دیاری کردنی بەشەکان : ئەچلی مەسئەلە دابەشی سەر بەشەکان بکە : ژن ١سهم ،کچی کور ٤سهم ، خوشك لەباب ٣ سهم .

٦– خوشك یان خوشکانی لەباب بیبەش دەبن بەمانە :–

– باب ،کور ، کوری کور .... .

– برا لە داك وباب

– بە خوشك لەداك وباب کە دەبیت بە عصبە لەگەل کچ یان کچی کور .

– بە دوو خوشك لەداك وباب ئەگەر برا لەباب نەبیٚ ئەگەر برا لەباب هەبی ماوە دەبەن دوای دوو خوشك لەداك وباب ئەو برایە پێی دەگوتری برای موبارەك ، بۆ نمونە : کەسێك مردوە لەپاشی بەجێماوە ﴿ ٢خوشك لە داك وباب – ٣خوشك لە باب – برا لەباب ﴾ لەو مەسئەلە ئەگەر برا لەباب نەبیت ٢ خوشك لە داك وباب دوو سێیەك دەبەن بە فەرزو ماوە بە رەد بەلام ئەو برایە هەیە دەبیتە هۆکاری بیبەش نەبونی خوشکەکەی لەباب لە میرات بۆیە ماوە دوای د خوشك لە داك وباب بۆ ئەوان دەبیٚ هەر بۆیە ناو براوە بە برای موبارەك.

راهێنان:-

١. لەپاشی بەجێماوە : ٤خوشك لەداك وباب – ٣برا لەداك – برا لەباب

٢. ٣ژن – داك٢برا لە داك وباب – ٥خوشك لە داك وباب .

٣. داك – ٢ کچ – کچی کور – ٣خوشك لە داك وباب .

٤. باب – داك – ٥خوشك لە داك وباب

٥. ژن – داك – کوری کور – ٢خوشك لە داك وباب

٦. ٣ژن – داك – ٣خوشك لەباب – مام .

٧. داك – ٢کچ – کچی کور – ٢خوشك لەباب

٨. ٣ژن – داك – خوشك لە داك وباب – خوشك لە باب

٩. ٢ژن – داك – ٢خوشك لە داك وباب – ٢خوشك لەباب .

١٠. ٤ژن – داك – برا لە داك وباب – ٢خوشك لە داك وباب – ٢خوشك لەباب – برا لەباب

١١. ژن – داك – باب – ٢خوشك لەباب – ٢خوشك لەداك وباب

١٢. مێرد – داك – کچ – خوشك لەباب

١٣. مێرد – کچی کور – خوشك لەباب – خوشك لە داك وباب

==

﴿ حەوتەمین // میراتی داپیرە ﴾

مەبەست لە داپیرە لێرەدا پێی دەگوتری (الجده الصحیحه) واتە بریتی یە لەو داپیرەی کە نێرینەیەك نەکەویتە نیوانی دوو مێینە ، وە کە گوترا داپیر هەردولای دایك وباوك دەگرێتەوە واتە { داکی داك – داکی باب }وە { داکی باپیر – داکی بابی باب وە داکی داپیر – داکی داکی داك – .

بەلام الجده الفاسده ئەوەیە کە لەنیوان داپیرەکەو مردوەکە باپیریکی نامیراتگر هەیە وەکو داکی بابی داك کەواتە داپیرەکە لەگەیشتنی بە مردوەکە بە نیرینەیەکی نامیراتگرە کەواتە داپیرەکەش نابیتە میراتگر وە هەروها داکی بابی داکی باب . ئەمانە لە ذوو الارحام باس دەکرین ان شاءالله .

بەلگەی داپیر لە بونی بە میراتگر سونەتی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم : اصحاب السنن فەرمویانە داپیرەیەك هاتە لای پێشەوا ابوبکر رەزای خوای لەسەربێ پرسیاری میراتی کرد ئەویش فەرموی لە قورئان هیچ بەشت نیە جارەك بگەرێوە تا پرسیارت بۆ دەکەم لەو خەلکە کە پرسیاری کرد موغیرەی کوری شوعبە وەلامی داوەفەرموی من ئامادەی دانیشتنی پیغەمبەر صلی الله علیه وسلم بوم کەشەش یەکی داوە بە داپیر پیشەوا ابوبکر فەرموی کەسی ترت لەگەلدایە ؟ محمدی کوری مەسلەمە هەستاوە وەکو قسەی موغیرەی کرد لەوکات بریاری دا شەش یەك بدری بە داپیرە وە هەروەها داپیرەیەك هاتە لای پیشەوا عومەری کوری خەتتاب رەزای خوای لەسەربێ داوای میراتی کرد ئەویش فەرموی لە قورئان هیچ بەشت نیە بەلام تەنها شەش یەکەکەیە وە ئەگەر دوو داپیر کۆبونەوە ئەوا ٦\١ بەهەردوکتان وەری دەگرن .وە ئیمامی مالك لە کتابی الموطأ گێرایتیەوە لە قاسمی کوری محمد : دوو داپیرە هاتنە لای پیشەوا ابوبکری صدیق رەزای خوای لەسەربێ ئەویش ویستی شەش یەك بدا بەو داپیرەی لایەنی داك یەکێ لە ئەنصاریەکان گوتی ئەتۆ وازت لەیەکی هینا زیندوە تۆ بە مردوت داناوە لەوکاتی شەش یەکەکەی دا بەهەردوو داپیرەکە.

وە میراتی داپیرە بە فەرزە و فەرزەکەشی شەش یەکە واتە ئەگەر مردوەکە یەك داپیری هەبی شەش یەك بۆ ئەوە ئەگەر زیاتر بن ئەوا شەش یەك بەیەکسانی بەسەریان دا دابەش دەکریێ ئەگەر لەیەك ئاست بن وە ئەگەر دەرجەیان جیا بوو ئەوا نزیکەکە دورەکە بێبەش دەکات.

وە هەندی جار داپیرەکان خزماتیان یەك لایەنە وەکو : داکی باب و داکی داك ، وە هەندێ جار لە دولایەنە وەکو : داکی داکی داك لەهەمان کات ئەو داپیرە داکی بابی بابە ، جا لیرەدا جیاوازی نیە لە نیو داپیرەکان لەیەك لایەن بن یان دوو لایەن لەمیرات جا ئەگەر کۆببنەوە و دەرەجەیان یەك بوو شەش یەك بەیەکسانی لە نیوانیان دابەش دەکریێ.

حالـەتەکانی بێبەش بونی داپیر لـە میرات:-

لـەم حالـەتانەدا داپیر بیبەش دەبێ :

أ- بەهەبونی داکی مردوەکە بەگشتی جا داپیرەکە لایەنی داك بی یان لایەنی باب .

ب- داپیرەی دوور بە داپیرەی نزیك بێبەش دەبی واتە داکی داك ئەمانە بیبەش دەکات : داکی بابی باب ، داکی باب ، داکی داکی داك چونکە دەرەجەی داکی داك لـەباسکراوەکان نزیکترە .نمونە: کەسێك مردوە لـەپاشی بەجێماوە ﴿ باب ، کور ، داکی باب ، داکی داکی داك ﴾ لـەلای هەندی لـە زانایان داکی داکی داك بە داکی باب بیبەش بوە و لـەهەمان کات داکی باب بە بابی مردوەکە بیبەشە ، بەلام بەراو بۆچونی هەندێ لـە زانایان داپیرەی لایەنی نزیکی باب ناتوانی داپیرەی دوری لایەنی داك بیبەش بکات بەلـکو شەش یەك بەیەکسانی وەردەگرن.

ت- داپیرەی لایەنی باب بە هەبون و مانی بابی مردوەکە بیبەش دەبێ بەلام بابی مردوەکە ناتوانی داپیرەی لایەنی داك بیبەش بکات چونکە هۆکاری میراتیان جیاوازە هەروەها داپیرەی لایەنی باب بە باپیری صحیح بیبەش دەبێ ئەگەر بەو نزیك دەبۆوە لـە مردوەکە واتە داکی بابی باب بیبەش دەبی بە بابی باب .

نمونە:

١- لـە پاشی بەجێماوە ﴿ کچ - کچی کور - برا لـەداك - ٢خوشك لـەباب - داکی داکی داك- داکی بابی باب - داکی داکی باب - داکی بابی داك ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلـە	راست کردنەوە
		٦	٦×٦=٣٦
کچ	١\٢	٦÷٢=٣	٣× ٦=١٨
کچی کور	١\٦	٦÷٦=١	١×٦=٦
برا لـە داك	-	-	-
٢خوشك لـەباب	ماوە	١	١×٦=٦
داکی داکی داك داکی بابی باب داکی داکی باب	١\٦	٦÷٦=١	١×٦=٦
داکی بابی داك	جدە فاسدە	-	-

٢- لەپاشی بەجێماوە ﴿ باب – داکی داکی داك – داکی باب – ٢خوشك لە داك وباب – برا لەباب ﴾: لەم حالـەتە بە دو رای جیاوازە : ئەوانەی دەڵین نزیکەکە دورەکە بیبەش دەکا هەردوو داپیر بیبەشن چونکە داکی داکی داك بە داکی باب بیبەشەو داکی بابیش بە باب بیبەشە کەواتە میراتەکە هەموی بۆ باب دەبی و ٢خوشك وبراکە بیبەشن بە باب، وە بە بۆچونی دوەم داکی باب بیبەشە بەلام شەش یەك بۆ داکی داکی داك دەبیت و ماوە بۆ باب و ٢خوشکەکەو براکە بیبەشن بە باب.

٣- لەپاشی بەجیماوە ﴿ داك – برا لەداك و باب – داکی داك – داکی باب ﴾ : داکی مردوەکە سێیەکی هەیە و ماوە بۆ براکەی لەداك وباب دەبیٚ و ٢داپیرەکە بیبەشن بە داکی مردوەکە .

٤- لەپاشی بەجیماوە ﴿ داکی داك – کور – داکی داکی داك – داکی داکی باب ﴾ بۆ داکی داك شەش یەك و ماوە بۆ کوری مردوەکەو هەر دو داپیر (داکی داکی داك و داکی داکی باب) بیبەشن بە داکی داك چونکە نزیکترە.

٥- لەپاشی بەجێماوە ﴿ ژن – داك –کور – داکی داك – داکی باب ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٢٤
ژن	٨\١	٢٤÷٨=٣
داك	٦\١	٢٤÷٦=٤
کور	ماوە	١٧
داکی داك داکی باب	–	–

٦- لە پاشی بەجێماوە ﴿ داکی باب – داکی داك – کور – ٤کچ ﴾

<table>
<tr><th>میراتگر</th><th>بەش</th><th>مەسئەلە</th><th colspan="2">راست کردنەوە</th></tr>
<tr><td></td><td></td><td>٦</td><td colspan="2">٦×٦=٣٦</td></tr>
<tr><td>داکی باب
داکی داك</td><td>٦\١</td><td>٦÷٦=١</td><td colspan="2">١×٦=٦</td></tr>
<tr><td rowspan="2">کور
٤کچ</td><td rowspan="2">تعصیب</td><td rowspan="2">٥</td><td rowspan="2">٥×٦=٣٠</td><td>١٠</td></tr>
<tr><td>٢٠</td></tr>
</table>

﴿ هەشتەمین // میراتی باپیری صحیح ﴾

واتە ئەو باپیرەی کە دەگاتە مردوەکە بەبیٚ ئەوەی مێینە بکەویتە نیوان مردوەکەو باپیرەکە وەکو بابی باب یان بابی بابی باب ... بەلام باپیری فاسد واتە مێینە دەکەویتە نیوان باپیر و مردوەکە وەکو : بابی داك – لە خاوەن رەحمەکانە –.

بەلگە لەسەر میراتی باپیر : بە اجماعە ، عمرانی کوری حصین دەفەرموی کابرایەك هاتە لای پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم گوتی کوری کورم مردوە من هیچم هەیە لە میرات؟ فەرموی شەش یەکت هەیە کاتیك رۆیی بانگی کردوە فەرموی شەش یەکیکی ترت هەیە کاتی رۆیی بانگی کردەوە فەرموی شەش یەکەکەی دوەم وەکو رزقیك وایە بۆت [٢]

حالەتەکانی باپیر :– باپیری مردوەکە دوو حالەتی هەیە :

یەکەم:– ئەگەر مردوەکە خوشك وبرای لە داك وباب یان خوشك و برای لە باب نەبی .

دووەم:– ئەگەر مردوەکە خوشك وبرای لە داك وباب یان خوشك و برای لە باب هەبی.

حالەتی یەکەم :– ئەگەر مردوەکە خوشك وبرای لە داك وباب یان خوشك و برای لە باب نەبی :

ئەوە لەو حالەتەدا باپیر هەمان حوکمی بابی مردوەکەی هەیە کە لە میراتی باب باسمان کردوە (بەلام باب نەمابیٚ)بەم شێوەیە :–

١– تەنها بە فەرز واتە شەش یەك: ئەگەر مردوەکە فەرعی میراتگری نێرینەی هەبیٚ.

نمونە : لەپاشی بەجێماوە ﴿ ژن – کور – باپیر ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٢٤
ژن	٨\١	٢٤÷٨=٣
باپیر	٦\١	٢٤÷٦=٤
کور	ماوە	١٧

[٢] احمد و ابو داود و ترمزی وە بە صحیحی داناوە .

٢– به فەرزو تعصیب : ئەگەر مردوەکە فەرعی میراتگری نیرنەی نەبی تەنها میینه هەبیٚ

نمونه: ژنێك مردوە لەپاشی بەجێماوە (مێرد – کچ – باپیر)

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		١٢
مێرد	٤\١	١٢÷٤=٣
کچ	٢\١	١٢÷٢=٦
باپیر	٦\١ ع	١٢÷٦=٢ ٢+١=٣

٣– به تعصیب : ئەگەر مردوەکە فەرعی میراتگر نەبیٚ نه نێر و نەمیٚ :

نمونه:– لەپاشی بەجێماوە ﴿ ژن – باپیر ﴾ ژنەکە چواریەکەو ماوە بۆ باپیر به تعصیب .

جیاوازی نێوان باب و باپیر :–

دیارە که باپیر به باب بیبەش دەبی بەلام که باب نەبیٚ باپیر جیگای باب دەگریتەوە لە حوکمەکانی باب تەنها لە سیٚ مەسئەلە نەبێت:–

١– ئەگەر باب لە مەسئەلە هەبێت خوشك وبرا به هەر سیٚ جۆرەکان بیبەش دەبن لە میرات به اجماع بەلام خوشك وبرا لە داك وباب یان تەنها لەباب باپیر ناتوانی بیبەشیان بکات

٢– لە دوو مەسئەلەی عومەریەتەین (میرد – داك – باب) وە (ژن –داك – باب ﴾ داکی مردوەکە سێیەکی ماوە پاش ژن و میرد دەبا بەلام گەر لە جیگای باب باپیر هەبی داك سێیەکی تەواو دەبات .

٣– داکی باب بیبەشە به هەبونی باب بەلام باپیر ناتوانی داکی باب بیبەش بکات .

حالەتی دووەم:– میراتی باپیر لەگەل خوشکوبرای مردوەکە :–

یەکی لە مەسئەلە خیلافیەکان لە میرات حوکمی باپیر لەگەل خوشك وبرای مردوەکەیە، جا جیاوازی نیە خوشك وبراکانی مردوەکە لە داك وباب بن یان تەنها لەباب ، وە هۆی ئەوەی مەسئەلەکی خیلافیە چونکه هیچ بەلگەیەکی لەسەر نیە نه لە قورئان و نه لە سونەت هەر لەبەر ئەوە زۆر لە هاوەلانی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم خۆیان به دوور گرتوە لەم مەسئەلەیە ، هەتا وەکو امامی عومەر رەزای خوای لەسەربیٚ فەرمویەتی به جورئەت ترین کەس لەسەر ئاگری جهنم به جورئەت تریننتانه لەسەر بەش کردنی میراتی باپیر وە لە فەرمودە صحیحی بوخاری و مسلم هاتوە که امامی

عومەر فەرمویەتی : سێ حوکم هەبوو زۆر حەزم دەکرد پیغەمبەر صلی الله علیه وسلم یەکلایی کردباوە بۆمان تا ئیمەش بەو کارمان کردبا : باپیر – کلالە – بابەتیك لـه بابەتەکانی ریبا ، ئیمامی عەلی فەرمویەتی ئەوەی کە پێی خۆشە بچێتە ناو دۆزەخەوە با حوکم کا لـه نێوان باپیر و خوشك وبرای مردوو. هەروەها عبدالله کوری مەسعود رەزای خوای لـەسەربی دەیفەرموو : پرسیاربکەن لـه کێشەو موشکیلـەکانتان و واز بێنن لـه باپیر – لا حیاه الله ولا بیاه – واتە واتە خوا مولکی پی نەدا و مەنزلیکی بۆ دیاری بکا. لـەبەر ئەوە پێویست بوو لـەسەر زانایانی کۆن و نوێ کە خۆیان ماندو بەکەن لـه مەسئەلـەی باپیر بە پشت بەستن بە بەلـگە شەرعیەکانەوە وە بەو هۆیەوە ئیختلاف دروست بوو ، وە دەتوانین بلێین بوون بە دوو کۆمەل :

کۆمەلی یەکەم:– بە بۆچونی ابو حنیفە رەحمەتی خوای لـەسەربی باپیر حوکمی بابی هەیە چۆن باب خوشك وبرا بیبەش دەکات باپیریش بە هەمان شێوە وە میراتەکە هەموی بۆ باپیر دەبی یان ماوەی پاش خاوەن بەشەکان .ئەم بۆچونە گێردراوەتەوە و ریوایەت کراوە لـه پیشەوا ابوبکر و ابن عمر و ابن عباس رەزای خوای لـەسەریان بێت هەرلـەبەر ئەوەیە ابن عباس دەیفەرموو ئەوە زەید بۆ تەقوای خوا ناکات کوری کور بە کور دادەنێ بەلام بابی باب بە باب دانانێ ، چونکە بەلای زەید خوشك وبرا لـەگەل باپیر میراتگرن .

کۆمەلی دووەم :– هەر سێ پێشەواکە مالك و شافعی و ابن حنبل بۆچونیان وایە کە باپیر خوشك وبرای مردوەکە بێبەش ناکات بەلکو لـەگەل باپیر بەیەکەوە میراتگرن ، چونکە خوشك و برا لـه داك وباب یان لـەباب لـەگەل باپیر لـەیەك ئاستن لـه پلـەی خزمایەتی بە نسبەت مردوەکە چونکە هەردولا بەهۆی باب دەگەنەوە مردوەکە . جمهوری صحابە وتابعین لـەگەل کۆمەلی دووەمن و ئەهلی میرات بەم بۆچونە کاردەکەن .

هەر چەندە جهوری زانایان ریك کەوتون لـەسەر بۆچونی دووەم کە خوشك و برا لـەگەل باپیر میراتگرن بەلام شێوازی میراتەگە اختلافی تێدایە بۆ زیاتر سوود مەند بون گرنگترین مەزهەب و راو بۆچون باس دەکەین :–

أ– رای پێشەوا عەلی رەزای خوای لـەسەر بێ :– بە بۆچونی پیشەوا عەلی رەزای خوای لـەسەربێ باپیر بەهیچ شێوەیەك نابێ لـەشەش یەکی کەمتر هەبی بەم شێوەیە :–

– ئەگەر باپیر برای لـەداك وباب یان لـەباتبی لـەگەل بێت یان خوشك لـەداك وباب و لـەبابی لـەگەل بیت یان خوشك وبرا بەیەکەوە هەبون ئەوا باپیر بە مقاسمە دەبێت وەکو یەکیك لـه براکان ، وە باپیر بە تعصیب دەبا للذکر مثل حظ الانثیین ئەمە لـەکاتێك بۆ باپیر مقاسمە باشتر بێت لـه شەش یەك بەلام ئەگەر مقاسمە کەمتر دەرچوو لـه شەش یەك ئەوا دەبی شەش یەکەکەی بۆ تەواو بکرێ و ماوە بۆ خوشك وبراکان دەبی للذکر مثل حظ الانثیین .

– ئەگەر تەنها لـەمەسەلـەی باپیر خوشك هەبن بەلام مردوەکە کچ و کچی کوری نەبێ (واتە خوشکەکەان عصبەیان نەبو نەبونە عصبە لـەگەل کچ یان کچی کوری مردوەکە) ئەوا خوشکەکان بەشی دیار کراوی خۆیان دەبەن و ماوە بۆ

باپیر دەبی بە عصبە ئەگەر هاتو بە عصبە باشتر بیّ بۆ باپیر لە ٦\١ ئەگەر باشتر نەبیّ ئەوا ٦\١ وەردەگری بەو حیسابەی کە خاوەن بەشە و ماوەش بۆ خوشکەکان دەبیّ.

– ئەگەر لەمەسئەلەی باپیر خوشك وبرای مردوەکەو کچ یان کچی کور هەبیّ ئەوا باپیر ٦\١ بە فەرز وەردەگریّ وە کچ و کچی کور بەشی دیاری کراویان دەبەن و ماوە بۆ خوشك وبرا دەبی بە ریّگای تعصیب.

نمونە :-

١- لەپاشی بەجیّماوە : باپیر – ٧ برا : ئەگەر لەم مەسئەلە باپیر وەکو برایەك ئەژمار بکەین ئەوا مەسئەلە دەبیّت بە ٨ بەلام بەشی باپیر لە ٦\١ کەمترە بۆیە بەشی باپیر دەکەین بە ٦\١ و ماوە ٥ بۆ ٧براکە دابەش دەکەین .

٢- لەپاشی بەجیّماوە : باپیر – خوشك لە داك وباب – خوشك لە باب .

میرتگر	بەش	مەسئەلە
		٦
خوشك لە داك وباب	٢\١	٦÷٢=٣
خوشك لەباب	٦\١	٦÷٦=١
باپیر	ماوە بە تعصیب باشترە لە ٦\١	٢

٣- لەپاشی بەجیّماوە : ژن – داك – خوشك لە داك وباب – باپیر .

میرتگر	بەش	مەسئەلە
		١٢عول کرا بۆ ١٥
ژن	٤\١	١٢÷٤=٣
داك	٣\١	١٢÷٣=٤
خوشك لە داك وباب	٢\١	١٢÷٢=٦
باپیر	٦\١(باپیر هیچی بۆ نامینی بەماوە بۆیە ٦\١ی بۆ دانرا)	١٢÷٦=٢

٤- لەپاشى بەجێماوە : کچ- خوشك لە داك وباب - باپير

میرتگر	بەش	مەسئەلە
		٦
کچ	٢\١	٦÷٢=٣
باپير	٦\١ بە فەرز	٦÷٦=١
خوشك لە داك وباب	ماوە	٢

٥- لەپاشى بەجێماوە : ٢خوشك لە داك وباب- خوشك لە باب - باپير - برا لەداك

میرتگر	بەش	مەسئەلە
		٣
٢خوشك لە داك وباب	٣\٢	٣÷٣=١ جارانى٢=٢
خوشك لەباب	بيبەشە بە ٢خوشك	-
باپير	ماوە بە تعصيب	١
برا لە داك	بيبەشە بە باپير	-

٦- لەپاشى بەجێماوە : داك - باپير - ٣برا لەداك

میرتگر	بەش	مەسئەلە
		٦
داك	٦\١	٦÷٦=١
باپير	ماوە بە تعصيب	٥
٣برا لە داك	بيبەشن بە باپير	-

ب- راو بۆچونی عبدالله كوری مسعود رەزای خوای لەسەربیٚ :-

ابن مسعود بریارەكەی بەرامبەر باپیر هەمان بریاری پیشەوا عەلی یە رەزای خوای لەسەربیٚ هەروەها ئەگەر لەمەسئەلەی باپیر خاوەن بەش هەبی ئەوا لەو سیٚ حالەتە ﴿ مقاسمە – سیٚیەكی ماوە – شەش یەكی هەمو میراتەكە ﴾ كامیان باشتربیٚ بۆ باپیر ئەوی پی دەدریٚ.

ج – راو بۆچونی زەیدكوری سابت رەزای خوای لەسەر بیٚ :- باپیر لەگەل خوشك وبرای مردووەكە دوو حالەتی هەیە :

حالەتی یەكەم:- ئەگەر لە مەسەلەی باپیر و خوشك وبرا خاوەن بەشی دیاری كراو نەبیٚ وەكو داك و ژن و كچ .... واتە مردوەكە تەنها باپیر و خوشك وبرای هەیە ئەوا باپیر دوو حالەتی هەیە كامیان باشتر بوو ئەوی بۆ دائەنریٚ :

– مقاسمە

– سیٚیەكی هەموو میراتەكە .

جا ئەگەر سیٚیەك و مقاسمە وەكو یەك بیت ئەوا تەنها بەیەكیان وەردەگریت یان سیٚیەك یان مقاسمە ،

حالەتەكانی یەكسانی مقاسمەو ٣\١ :

– باپیر و ٢برا لە داك وباب بەمقاسمە ١سهم بە ٣\١ هەر یەك سهم .

– باپیر ٤خوشك لە داك وباب.. باپیر وەكو برا وەردەگری مەسەلە لە ٦ باپیر ٢سهم هەمان سیٚیەكە .

– باپیر وبرایەك لەداك وباب و ٢خوشك لە داك وباب .

ئەو حالەتانەی كە مقاسمە باشترە بۆ باپیر لە سیٚیەكی میرات:-

– باپیر و ١خوشك لە داك وباب

– باپیر و ٢خوشك لە داك وباب

– باپیر و ٣ خوشك لە داك وباب

– باپیر و برایەك لە داك وباب

– باپیر و١برا لەداك وباب و ١ خوشك لە داك وباب .

تیٚبینی ١ جگە لەو حالەتانەی كەباسمان كرد سیٚیەك باشترە بۆ باپیر لە مقاسمە .

تێبینی ٢:- خوشك وبرای لەباب هەمان حوکمی خوشك وبرا لە داك وبابیان هەیە ئەگەر خوشك وبرا لەباب نەبن.

نمونە:-

١- باپیر و ٤ برا : مەسئەلە لە ٥ بۆهەریەکەی سهمێك .

٢- باپیر و ٦ خوشك : بۆ باپیر ٣\١ و ماوە بۆ خوشکەکان بەیەکسانی

حالەتی دووەم :- ئەگەر لەمەسەلەی باپیر و خوشك وبرا خاوەن بەشی دیاری کراو هەبێ وەکو داك و میرد و کچ ...
لەم حالەتە باپیر سێ بەشی بۆ دیاری دەکری کامیان باشتر بەو بەش وەردەگرێ :

- مقاسمە
- سێیەکی ماوە دوای خاوەن بەشی دیاری کراو .
- شەش یەکی تەواوی میرات .

تێبینی :- نابێ بەشی باپیر لە ٦\١ کەمتر بێت ئەگەر کەمتر بوو ئەوا شەش یەکی بۆ تەواو دەکرێ و براکان بێبەش دەبن .

نمونە :

١- لەپاشی بەجێماوە : مێرد - باپیر - ١برا لە داك وباب

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راستکردنەوە
		٢	٢×٢=٤
مێرد	٢\١	٢÷٢=١	١×١=٢
باپیر	مقاسمە	١×٢=٢	١
برا لە داك وباب			١

لەبەر هەبونی خاوەن بەش ﴿ مێرد ﴾ لەو سێ حالەتەی باپیر مقاسمە باشترە لە سێیەکی ماوەو ٦\١ .

٢- لە پاشی بە جێماوە : مێرد - باپیر - خوشك لە داك وباب

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راستکردنەوە
		٢	٢×٣=٦
مێرد	٢\١	٢÷٢=١	١×٣=٣
باپیر	مقاسمەللذکر مثل حظ الانثیین	١×٣=٣	٢
خوشك لە داك وباب			١

٣– لە پاشی بەجێماوە :– داك – باپیر – ٢برا لە داك وباب – ٢خوشك لە داك وباب

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راست کردنەوە	
		٦	١٨=٣×٦	١٠٨=٦×١٨
داك	٦\١	١=٦÷٦	٣=٣×١	١٦=٦×٣
باپیر	٣\١ی ماوە پاشی داك	١٥=٣×٥	٥	٣٠=٦×٥
٢برا لە داك وباب	ماوە للذكر مثل حظ الانثيين		٦٠=٦×١٠	٤٠
٢خوشك لە داك وباب				٢٠

٤– لەپاشی بەجێماوە : كچ– باپیر – داپیر – ٢برا لە داك وباب

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٦
كچ	٢\١	٣=٢÷٦
باپیر	٦\١	١=٦÷٦
داپیر	٦\١	١=٦÷٦
٢برا لەداك وباب	ماوە	١

٥– لەپاشی بەجێماوە :– مێرد – داك – ٤كچ – باپیر – ٢برا لەداك وباب – ٢خوشك لە داك وباب

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		١٢عول ١٥
مێرد	٤\١	٣=٤÷١٢
داك	٦\١	٢=٦÷١٢
٤كچ	٣\٢	٨=(٢×)٤=٣÷١٢
باپیر	٦\١	٢=٦÷١٢
٢برا لە داك وباب ٢خوشك لە داك وباب	ماوە	–

ئەگەر هاتوو لەگەڵ باپیری هەردوو جۆری خوشك و برا هەبون واتە لەداك و باب لەگەڵ تەنها لەباب ئەوە دیارە کە لایەنی باب بەلایەنی داك وباب بیبەشدەبن بەلام دەرحەق باپیر حیساب دەکرێن واتە لەکاتی دیاری کردنی بەشەکان خوشك وبرایانی لەباب بیبەش ناکەین تا باپیر بەشیدیاردەکەوی ئینجا کەبەشی خۆی وەرگرت خوشك وبرا لە باب بەشی خۆیان دەدەنەوە برای لە داك وباب واتە تەنها بۆ زیان گەیاندنە بەباپیر ئەمەش تەنها لەچەند حالەتێکە نەوەك لەهەموو کات ،

نمونە ١ :- لەپاشی بەجیماوە باپیر - برا لە داك وباب - برا لەباب

بە مقاسمە باپیر وەکو برایەك وایە مەسئەلە لە ٣ هەریەکەو بەشیك ئینجا برای لەباب بیبەشە بە برای لە داك وباب واتە باپیر ١سهم و برا لە داك وباب ٢سهم و برا لەباب بیبەشە بەشی خۆی گەراندەوە بۆ برای لە داك وباب .

نمونە ٢ :- لەپاشی بەجێماوە : باپیر - ١خوشك لە داك وباب - ١برا لە باب - ٢خوشك لە باب

خوشکەکەی لە داك وباب نیوە دەبات و بۆ باپیر سییەك باشترە و ماوە بۆ خوشك وبرا لەباب دەبی بە تعصیب.

نمونە ٣ :- لەپاشی بەجێماوە : داك - باپیر - برا لەداك وباب - خوشك لەباب

داك ٦\١ وەردەگری ١سهم ، ماوە ٥سهم بە مقاسمە بۆ باپیر ٢سهم و بۆ برای لە داك وباب ٢سهم و بۆ خوشکی لەباب ١سهم بەلام خوشکەکەی لەباب بیبەشە بە برای لەداك وباب بەشی خۆی دەگەرێنێتەوە بۆ براکەی واتە باپیر ٢سهم و برای لەداك وباب ٣سهم .

نمونە ٤ :- لەپاشی بەجێماوە :- داك - باپیر - خوشك لە داك وباب - ٢برا لەباب

<table>
<tr><th>میراتگر</th><th>بەش</th><th>مەسئەلە</th><th colspan="2">راست کردنەوە</th></tr>
<tr><td></td><td></td><td>٦</td><td colspan="2">١٨=٣×٦</td></tr>
<tr><td>داك</td><td>٦\١</td><td>١=٦÷٦</td><td colspan="2">٣=٣×١</td></tr>
<tr><td>خوشك لە داك وباب</td><td>٢\١</td><td>٣=٢÷٦</td><td colspan="2">٩=٣×٣</td></tr>
<tr><td>باپیر</td><td>٣\١ی ماوە</td><td>سێیەکی ٢ لەبەرئەوەی ٢سییەکی نیە مەسەلە جارانی ٣ دەکەین</td><td rowspan="2">٦=٣×٢</td><td>٢</td></tr>
<tr><td>٢برا لەباب</td><td>ماوە</td><td></td><td>٤</td></tr>
</table>

مەسئەلەی الاكدريه:

مەسەلەی ئەكدەریه واتە مەسەلەی شێلو تێكەلاو كە میراتگرەكان ئەمانەن (مێرد – داك – باپیر – (١)خوشك لە داك وباب یان لە باب) :

مێرد	داك	باپیر	خوشك لە داك وباب یان لەباب	مسالە
٢\١	٣\١	٦\١	٢\١	٦
٣	٢	١	٣	عول بۆ (٩)

لەم حالەتەدا هەرچەندە خوشكەكە نیوەی هەیە بەشەكەی خۆی كە (٣) بەشە لەگەل باشی باپیر كە (١) یەك بەشە كۆدەكرێتەوە دەبێ بە چوار بەش لەم چوار بەشە (٢) دوو بەشی بۆ باپیر دەبێ و (٣\١) بۆ خوشكەكە دەبێ وە مەخرەجی باپیر ٣\٢ و مەخرەجی خوشكەكە ٣\١ واتە مەسەلەكە(٣) جارانی مەسەلەی یەكەم (٩) دەكاتە (٢٧) بەم شێوەیە:–

مێرد	داك	باپیر	خوشك لە داك وباب یان لە باب	مسالە
٢\١	٣\١	٦\١	٢\١	٦
٣	٢	١	٣	عول بۆ –٩–
٣×٣	٣×٢	٣×١	٣×٣	٢٧=٣×٩
٩	٦	٣	٩	
		٩+٣		
		٨	١٢ ٤	

راهینان لەسەر حالەتەكانی باپیر :

١) باب– داك – كور – باپیر
٢) باپیر – داك – خوشك لە داك وباب – برا لە داك وباب– برا لەداك
٣) ژن–داك–باپیر –برا لەداك
٤) داك– كچ– باپیر – خوشك لەداك وباب – برا لە داك وباب
٥) باپیر – ٢خوشك لە داك وباب – ٢برا لەباب
٦) مێرد– بابی باب – بابی بابی باب – خوشك لە داك وباب
٧) باپیر– ٤برا لە داك وباب– برا لەباب
٨) ژن – باپیر – داك– خوشك لە داك وباب
٩) داك – باپیر – ٣برا لەداك .

حجب و بیبەش بوون لـە میرات

مەبەست لـەمانای حجب وبیبەش بون

بەشەکانی حجب

بیبەش بوان لـە نێرینەکان

بێبەش بوان لـە مێینەکان

جیاوازی نیوان حجب و بیبەش بوون

نمونە بە گشتی لـەسەر خاوەن بەشەکان

الحجب:- واتە قەدەغە کردن لێرە مەبەست لە ڕێگریکردنی میراتگرە لە میرات یان بەتەواوی یان بەشێکی کەم لەبەر هەبونی کەسێکی لەو نزیکتر یان شایستە تر . بەلام حجب حرمان واتە بە گشتی بێبەش دەبی لە میرات بە هۆی ئەو ڕێگرانەی لەسەرەتای کتاب باسمان کردوە وەکو کوشتن و ...

بەشەکانی حجب :- دوو بەشی سەرەکی هەیە

١- حجب نقصان

٢- حجب حرمان

بەشی یەکەم ﴿ حجب النقصان ﴾:- واتە کەم بونەوە لە بەشی میراتەکەی لەبەر هەبونی کەسێکی تر بۆنمونە :

- مێرد لە نیوە دەبێ بە چواریەك لەبەر هەبونی کور یان نەوەی مردوەکە

- ژن لە چواریەك دەبی بە هەشت یەك بەهەمان شێوە ی رابردوو .

- داك لە ٣\١ دەبی بە ٦\١ بەهەبونی منال یان خوشك وبرای مردوو بە دوو یان زیاتر.

بەشی دووەم ﴿ حجب الحرمان ﴾:- بریتی یە لە قەدەغە کردنی میراتگر لە بەشە میراتەکەی بەتەواوی لەبەر هەبونی شایستە ترو لەپێش تر وەکو برا لەباب بە برا لە داك وباب .

ئەوانەی بەهیچ شیوەیەك بیبەش نابن بەتەواوی لە میرات {واتە بەشیان هەر هەیە کەم یان زۆر }

١- کورو کچی مردوەکە

٢- باب و داکی مردوەکە

٣- ژن و مێرد

جگە لەمانە هەمویان تەشی حالەتی حرمان دەبن .

ئەوانەی بێبەشن لە میرات بە حرمان لە نێرینەکان :-

١. کوری کور : بە کور بێبەشە. نزیکەکە دورەکە بیبەش دەکات.
٢. باپیری صحیح : بە باب بیبەشە و نزیکەکە دورەکە بیبەش دەکات .
٣. برا لە داك وباب : بە باب و کور و کوری کور .....
٤. برا لە باب: بە باب –کور – کوری کور – برا لەداك وباب – خوشك لە داك وباب بە عصبە مع الغیر
٥. برا لە داك : باب – باپیر – کور – کچ – کوری کور – کچی کور

٦. كوره برا لە داك وباب : بە باب – باپیر – كور–كوری كور – برا لە داك وباب – برا لەباب – خوشك لە داك وباب بە عصبه مع الغیر

٧. كوره برا لەباب : بە باب – باپیر – كور–كوری كور – برا لە داك وباب – برا لەباب– كوره برا لە داك وباب – خوشك لە داك وباب بە عصبه مع الغیر– خوشك لە باب یی بە عصبه مع الغیر .

٨. مام لە داك وباب : بە باب – باپیر – كور–كوری كور – برا لە داك وباب – برا لەباب– كوره برا لە داك وباب – كوره برا لەباب – خوشك لە داك وباب بە عصبه مع الغیر– خوشك لە باب یی بە عصبه مع الغیر .

٩. مام لە باب : بە باب – باپیر – كور–كوری كور – برا لە داك وباب – برا لەباب– كوره برا لە داك وباب – كوره برا لەباب– مام لە داك وباب – خوشك لە داك وباب بە عصبه مع الغیر– خوشك لە باب یی بە عصبه مع الغیر .

١٠. كوره مام لە داك وباب: بە باب – باپیر – كور–كوری كور – برا لە داك وباب – برا لەباب– كوره برا لە داك وباب – كوره برا لەباب– مام لە داك وباب– مام لەباب– خوشك لە داك وباب بە عصبه مع الغیر– خوشك لە باب یی بە عصبه مع الغیر .

١١. كوره مام لە باب : كوره مام لە داك وباب: بە باب – باپیر – كور–كوری كور – برا لە داك وباب – برا لەباب– كوره برا لە داك وباب – كوره برا لەباب– مام لە داك وباب– مام لەباب– خوشك لە داك وباب بە عصبه مع الغیر– خوشك لە باب یی بە عصبه مع الغیر .

ئەوانەی بیبەشن بە حرمان لە مێینەكان :–

١. داپیرەی صحیح جا داكی داك بیت یان داكی باب : بێبەشە بە داك
٢. كچی كور : بە كور – بە ٢ كچ و زیاتر ئەگەر كوری كور نەبی
٣. خوشك لە داك وباب : بە باب – كور – كوری كور
٤. خوشك لە باب : بە باب– كور – كوری كور – برا لە داك وباب – خوشك لەداك و باب كاتیك عصبەیە مع الغیر – بە ٢ خوشك لەداك وباب یان زیاتر بەمەرجێك برا لەباب نەبی خوشكانی لەباب بكەن بە عصبە.
٥. خوشك لە داك : بە : باب – باپیر – كور – كچ – كوری كور – كچی كور

جیاوازی نێوان محروم و محجوب:–

– محروم بە كەسێك دەگوترى كە ئەصلەن شایستەی میرات نیە وەكو بكوژ و كافر .... بەلام محجوب بۆیە بەشی نیە چونكە كەسی لەو لەپیشتر هەیە .

– محروم : کاریگەری نیە لەسەر میراتگران واتە هەبون و نەبونی وەکو یەکە بۆ نمونە ئەگەر پیاویك کوژرابوو لەپاشی بەجێما بوو ژن – برا لە داك وباب – کور(بکوژی باوکی) لەم مەسئەلە ژنەکە چواریەکی هەیە چونکە کورەکە بکوژەکە ومیراتی نیە وە ماوەی دوای ژنەکە بۆ براکە دەبیت واتە هەبون و نەبونی وەکو یەکە .

چەند نمونەیەك لەسەر خاوەن بەشی دیاری کراو:

١) مێرد – باب – داك

٢) خوشك لە داك وباب – خوشك لە باب – ٢خوشك لە داك

٣) ژن – داك – باپیر

٤) میرد – داك – باب – ٢خوشك لە داك وباب

٥) مێرد – خوشك لە داك وباب – خوشك لە باب – ٢برا لە داك

٦) ژن – باب – داکی باب – داکی داکی داك

==

عصبه

مانای عصبه

بەشەکانی عصبه

چۆنیەتی میراتی بەشەکان

جیاوازی نیوان بەشەکان

نمونه لەسەر عصبه

پێناسەی عصبە :- بریتی یە لەو خزمانەی مردوەکە لە ئەصل و فەرع و حاشیەکەی مەبەست لە ئەصل ﴿ باب ، باپیر ، بابی باپیر هەتا بۆ سەرەوەتر بێت.....﴾وە مەبەست لە فرع ﴿ کور، کوری کور ، کوری کوری کور هەتا بۆ خوارتر بێت....﴾ مەبەست لە حاشیە ﴿ برا لە داك وباب ، کورە برا لە داك وباب ،برا لەباب، کورە برا لە باب ، مام لە داك وباب ، کورە مام لە داك وباب ، مام لەباب ، کورە مام لە باب....... ﴾ وە مانای عصبە واتە پشت و هێز چونکە هۆکارن بۆ پشت و هێزی پیاوەکەو دەیپارێزن لە دوژمن و نەیارەکانی وە دەورەی دەدەن تاوەکو توشی ناخۆشی نەبێت.

بەلام عصبە لە باسی ئێمەدا بریتی یە لەو کەسەی کە بەشی دیاری کراوی نیە ئەگەر هیچ میراتگری خاوەن بەش نەبی هەموو میراتەکە بۆ عصبە دەبیٚ وەیان خاوەن بەش هەیە ئەگەر ماوە هەبی بۆ عصبە دەبیٚ وە ئەگەر هیچ نەماوە هیچی بۆ نابیٚ تەنها ئەگەر عصبە کوری مردوەکە بی بیبەش نابی وەك پیشتر باسمان کردوە .

لە فەرمودەی بوخاری و مسلم هاتوە لە ابن عباس رەزای خوا لەسەریان بیٚ لە پێغەمبەرەوە صلی الله علیه وسلم فەرمویەتی ((الحقوا الفرائض باهلها فما بقي فللأولى رجل ذكر)) واتە هەریەکەو مافی خۆی پیٚ بدەن وەك خوای تعالی دیاری کردوە ئینجا ئەگەر ماوە ماوە ئەوا بیدەنە نزیکترین خزم لە نێرینەکان وە بۆیە باسی (ذکر) کردوە دوای (رجل) چونکە مەبەست لە رجل تەنها پیاو نیە چونکە منالیش شیرەخۆرەش بی میراتی هەیە واتە مەبەست لە پیاو نیرینە نەوەك مانا ناسراوەکەی.

جۆرەکانی عصبە:- دەکرێت بە دوو بەشەوە :-

١- عصبەی بە سەبەب

٢- عصبەی بە نەسەب

عەصەبەی بە سبب :- بریتیە لەو عصەباتیەی کە بۆهۆی ئازادکردنەوەیە واتە سیدەکە ی مردوەکەی ئازاد کردوە میرات لە ئازادکراوەکەی دەگری ئەگەر مردوەکە میراتگری بە نەسەبەی نەبیٚ چونکە ئیسلام سیستمی کۆیلایەتی هەلوەشاندەوە و لەسەردەمی ئیستاشدا ئەو جۆرە عصبە نیە بۆیە زۆر باسی لێوە ناکەین.

عەصەبەی بە نەسەب و خزمایەتی : ئەوەیە کە مەبەست و باسی ئێمە کە زیاتر دریژەی پێبدەین : ئەم جۆرە بریتی یە لە پەیوەندی خوێن و خزمایەتی واتە ئەصل و فەرع ئەمەش سێ بەشی هەیە :-

أ- عصبە بە نەفس

ب- عصبە بە غەیری خۆی

ت- عصبە لەگەل غەیری خۆی

یەکەم: عصبە بەنەفس:- بریتی یە لە هەر نێرینەیەکی کە بەشی دیاری کراوی نیە و بە مێینە ناگاتە مردوەکە ، وە دەتوانین بلێین ئەو نیرینانە دەگرتەوە کە لەسەرەتا باسمان کردوە جگە لە﴿ مێرد و برا لە داك ﴾ نابن بە عصبە وە لەلایەکی ترەوە (معتقە دەبی بە عصبە) واتە ژمارەیان ١٤ میراتگرن . وە ئەم جۆرە عصبە چوار لایەنی هەیە هەندەك لە پێشترن لە هەندێکی تر کە ئەمانەن:-

١- لایەنی منال: واتە کور - کوری کور - کوری کوری کور ....

٢- لایەنی باوکایەتی :- واتە باب- بابی باب - بابی بابی باب ....

٣- لایەنی برایەتی : واتە برا لە داك وباب - برا لە باب - کورە برا لە داك و باب - کورە برا لەباب ..... . بەلام وەك گوتمان برای لەداك نابیتە عصبە چونکە بە مێینە دەگاتە مردوەکە

٤- لایەنی مام: واتە مام لەداك وباب - مام لە باب - کورە مام لەداك وباب - کورە مام لەباب ....

چۆنیەتی بەش کردنی میراتی عصبە بە نفس :

پیویستە لەکاتی دابەش کردنی میراتی عصبە بە نەفس چاوەدیری لایەن بکرێ واتە لایەنی منال لە پیش لایەنی باب دی وە لایەنی باب لە پیشترە لە برا وە لایەنی برا لە پیشترن لە مام ...

نمونە:- کەسێك مردوە لەپاشی بەجێماوە :باب - کور - برا لە داك وباب : بابەکە خاوەن بەشی دیاری کراوە ٦\١ وەردەگری و ماوە بۆ کورەکە دەبی و براکە بیبەشە چونکە کور لە پێشترە لە برا.

- ئەگەر هاتوولایەنی عصبە یەك بوون ئەوا نزیکترینەکە دەبات دورەکە بیبەش دەبی وەکو (کور لەگەل کوری کور) ئەوا کور لە پێشترە لە کوری کور.

– ئەگەر هاتوو لە لایەن و پلە وەکو یەك بون ئەوا بەهێزترەکە دەیبات لە لایەنە لاوازەکە : وەکو برا داك و باب – برا لە باب ، ئەوا برا لەداك و باب خزمایەتی بەهێزترە لە برا لەباب .هەروەها مام لە داك وباب لەگەل مام لەباب .

راهێنان :

١– لەپاشی بەجێماوە : باب – داك – داپیر – ٢خوشك لە داك وباب و ١برا لەباب .

٢– لەپاشی بەجێماوە : کچ – کورە برا لە داك وباب – مام لە داك وباب – مام لە باب .

٣– لەپاشی بەجێماوە :ژن – باب – داك – کوری کور – برا لە داك وباب .

دووەم : عصبە بە غەیری خۆی – بالغیر – :– بریتی یە لە و مێیینانەی کە بەتەنها بن نیوەی میراتیان هەیەو لەیەك زیاتر بن دوسێیەکی میراتیان هەیە جا ئەو مێینانە گەر برایان هەبیت دەبن بە عصبە نیوەو دوو سێیەك نامێنێ واتە (للذکر مثل حظ الانثیین) کەواتە ژمارەی عصبە بالغیر چوار کەسن :

١– کچی مردوەکە

٢– کچی کور

٣– خوشك لە داك وباب

٤– خوشك لە باب

جا هەریەك لەمانە برای خۆی دەیکات بە عصبە تەنها کچی کور بە برای خۆی وبە کورەمامی خۆی دەبی بە عصبە یان بە کوری کوری کور دەبی بەعصبە

بە واتایەکی تر :–

– عصبە بالغیر ئەمانەن :– کچی مردوەکە لەگەل کوری مردوەك ، کچی کور لەگەل کوری کور ، خوشك لە داك وباب لەگەل برا لە داك وباب ، خوشك لەباب لەگەل برا لەباب .

– سێ جۆر مێینە هەن لەگەل براکانیان نابن بە عصبە بەلکو براکان وەردەگرن خوشکەکان وەرناگرن : خوشکی بابی مردوەکە لەگەل برای بابی مردوەکە (پور و مام) ، کچەمام و کورەمام ، کچە براو کورەبرا لەمانە ﴿ مام و کورە مام و کورە برا ﴾ میراتگرن تەنها .

نمونه :

١- لەپاشی بەجێماوە : ژن- کورە برا لە داك وباب – کچە برا لە داك وباب

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راست کردنەوە
		٤	
ژن	٤\١	١=٤÷٤	
کورە برا لە داك و باب	ماوە بە تعصیب	٣	
کچە برا لە داك وباب	–	–	

٢- لەپاشی بەجێماوە : ٢کچ- کچی کور – کوری کوری کور

<table>
<tr><th>میراتگر</th><th>بەش</th><th>مەسئەلە</th><th colspan="2">راست کردنەوە</th></tr>
<tr><td></td><td></td><td>٣</td><td colspan="2">٩=٣×٣</td></tr>
<tr><td>٢کچ</td><td>٣\٢</td><td>٣÷٣=١(١×٢=٢)</td><td colspan="2">٦=٣×٢</td></tr>
<tr><td>کچی کور
کوری کوری کور</td><td>ماوە بە تعصیب
للذكر مثل حظ الانثيين</td><td>١</td><td rowspan="2">٣=٣×١</td><td>١</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>٢</td></tr>
</table>

٣- لەپاشی بەجێماوە :- ژن – ٢خوشك لە داك وباب – ٤برا لە داك وباب

<table>
<tr><th>میراتگر</th><th>بەش</th><th>مەسئەلە</th><th colspan="2">راست کردنەوە</th></tr>
<tr><td></td><td></td><td>٤</td><td colspan="2">٤٠=١٠×٤</td></tr>
<tr><td>ژن</td><td>٤\١</td><td>١=٤÷٤</td><td colspan="2">١٠=١٠×١</td></tr>
<tr><td>٢خوشك لە داك وباب
٤برا لە داك وباب</td><td>ماوە بە تعصیب
للذكر مثل حظ الانثيين</td><td>٣</td><td rowspan="2">٣٠=١٠×٣</td><td>٦</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>٢٤</td></tr>
</table>

٤- لەپاشی بەجێماوە :- ژن- ٢کچ- کوری کور - کچی کور

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راست کردنەوە	
		١٢	٣٦=٣×١٢	
ژن	٤\١	٣=٤÷١٢	٩=٣×٣	
٢کچ	٣\٢	١٢÷٣=٤(٤×٢=٨)	٢٤=٣×٨	
کوری کور	ماوە بە تعصیب	١	٣=٣×١	٢
کچی کور				١

٥- لەپاشی بەجیماوە : میرد- خوشك لە داك وباب - برا لەباب - خوشك لەباب

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راست کردنەوە
		٢	
مێرد	٢\١	١=٢÷٢	
خوشك لە داك وباب	٢\١	١=٢÷٢	
برا لەباب خوشك لە باب	ماوە	--	

٦- لەپاشی بەجیماوە : میرد - خوشك لە داك وباب - خوشك لە باب

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راست کردنەوە
		٦ عول ٧	
مێرد	٢\١	٣=٢÷٦	
خوشك لە داك وباب	٢\١	٣=٢÷٦	
خوشك لە باب	٦\١	١=٦÷٦	

سێیەم:- عصبە لەگەڵ غەیر – عصبە مع الغیر -:- ئەم جۆرە عصبە تایبەتە بە خوشکانی مردوەکە ئەگەر برایان لەگەڵدا نەبێت ، واتە هەبونی خوشکی مردوەکە لە داك وباب یان تەنها لەباب لەگەڵ کچی مردوەکە یان کچی کوری مردوەکە واتە :-

١- خوشك لە داك وباب لەگەڵ کچی مردوەکە

٢- خوشك لە داك وباب لەگەڵ کچی کوری مردوەکە

٣- خوشك لەباب لەگەڵ کچی مردوەکە

٤- خوشك لەباب لەگەڵ کچی کوری مردوەکە .

ئیمامی بوخاری رەحمەتی خوای لەسەربێ لە صحیحی خۆی گێرایتیەوە کە ئەبو موسای ئەشعەری رەزای خوای لەسەربێ پرسیاری لێ کرا دەربارەی ﴿ کچ- کچی کور – خوشك لە داك وباب ﴾ فەرموی بۆ کچەکە نیوەو بۆ خوشکەکە نیوە ، پاشان بە کەسەکەی گوت برۆ لای ابن مسعود وەلامەکەی لەگەڵ هی من ریك دەکەوی ئەویش هاتە لای ابن مسعود رەزای خوای لەسەربی و پرسیارەکەی کرد ابن مسعود فەرموی من وەکو پیغەمبەر صلی الله علیه وسلم دابەش دەکەم : بۆ کچەکە نیوە و بۆ کچی کور ٦\١ تەواوکەری دوو سێیەك و ماوە بۆ خوشکەکە جا کەهەوالەکەیان بۆ ئەبو موسی برد فەرموی کە ئەو زانایە هەیە پرسیار لە من مەکەن . کەواتە پیغەمبەر صلی الله علیه وسلم خوشکی کرد بە عصبە مع الغیر لەگەڵ کچی مردوەکە .

جیاوازی نێوان عصبە بالغیر و عصبە مع الغیر :-

-- عصبە مع الغیر ماوە دەبات پاش بەشی خاوەن بەشەکان وە پاش ئەوەی کە ئەوەی کردویەتی بە عصبە بەشی تەواوی خۆی دەبات جا ئەگەر شتیك ماوە دیبات ئەگەر نا هیچی بۆ نابێ بە پێەوانەی عصبە بالغیر ئەوەی کە لەگەڵی دەبێ بە عصبە هاوبەشن ﴿ للذکر مثل حظ الانثیین ﴾ .

-- کاتێك خوشك لە داك وباب دەبێ بە عصبە لەگەڵ کچ یان کچی مردوەکە ئەوا وەکو برا لەداك وبابی لی دێت واتە برا لەداك وباب کامە لەمیراتگران بیبەش دەکا لەمەسئەلە خوشك وکچ بەیەکەوە هەمان حوکمیان هەیە واتە گەر مام هەبی یان برا لەباب ئەا برا لەداك وباب بیبەشیان دەکا ئەوا خوشك و کچ بەیەکەوە مام بیبەش دەکەن یان برا لەباب بیبەش دەکەن ، بەهەمان شێوە کاتێك خوشك لە باب دەبێ بە عصبە لەگەڵ کچ یان کچی مردوەکە ئەوا وەکو

برا لە بابی لی دێت واتە برا لەباب کامە لەمیراتگران بیبەش دەکا لەمەسئەلە خوشك وکچ بەیەکەوە هەمان حوکمیان هەیە واتە گەر مام هەبی ئەا برا لە باب بیبەشیان دەکا ئەوا خوشك لە باب و کچ بەیەکەوە مام بیبەش دەکەن.

تێبینی : خوشکانی لەداك ئەوان بە کلالە وەردەگرن بە کچ و کچی کور بیبەش دەبن و نابن بە عصبە.

نمونە:

١– لەپاشی بەجێماوە :– میرد – کچی کور – خوشك لە باب

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٤
مێرد	٤\١	٤÷٤=١
کچی کور	٢\١	٤÷٢=٢
خوشك لەباب	ماوە بە عصبە مع الغیر	٣

٢-لەپاشی بەجیماوە :– ژن– داك – کچ– خوشك لە داك وباب

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٢٤
ژن	٨\١	٢٤÷٨=٣
داك	٦\١	٢٤÷٦=٤
کچ	٢\١	٢٤÷٢=١٢
خوشك لە داك وباب	ماوە	٥

٣- لەپاشی بەجێماوە :- مێرد – کچی کور – ٢خوشك لە داك وباب –برا لەباب

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٤
مێرد	٤\١	٤÷٤=١
کچی کور	٢\١	٤÷٢=٢
٢خوشك لە داك وباب	ماوە	١
برا لە باب	–	

راهێنان

- بابی باب – داکی داك – ژن – باب
- خوشك لە داك وباب–مام لە داك وباب – مام لەباب – کورە مام لە داك وباب
- کچ– خوشك لەداك وباب – مام لە داك وباب – مام لە باب
- ژن – داك – خوشك لە داك وباب – برا لە داك – برا لەباب
- مێرد – باب– داك – کچ – کچی کور – کوری کور
- مێرد – داك – کچ – کچی کور – بابی باب – برا لە داك وباب – برا لەباب – مام لە داك وباب .

==

عەول ..... و ڕەت کردنەوە

پێناسەی عەول و سەرەتای دانان و کار پی کردنی

ئەو ئەصلە مەسئەلانەی عەول دەکرین و ناکرین

پیناسەی رد

جیاوازی نیوان رد و عەول

ئایا هەمو خاوەن بەشەکان بۆیان ڕەد دەکریتەوە؟

چۆنیەتی شی کردنەوەی مەسئەلەکانی ڕەد

عەول كردنی مەسئەلـە

پێناسەی عول و سەرەتای دانانی عەول و كارپێ كردنی :–

لـە روی زمانەوە عول واتە مەیل كردن و ستەم و دەرچون لـە سنورەكەی هەروەك خوا دەفەرموی ﴿ ذلك ادنی الا تعولوا ﴾ هەروەها بەكاردێ بەمانای زال بون وە بە مانای بەرزكردنەوە . وە لـە روی زانستیەكەی بریتی یە لـە زیاد بونی بەشە دیاری كراوەكانە و كەم بونە لـە بەشی میراتگران .واتە جاری واهەیە زیادە لـەبەشەكان روودەدات و زیاد دەبێت كە هەموو میراتەكە تەواو دەبێت لـەكاتی بەش كردن بەلام سەیر دەكەین هەندی لـە خاوەن بەشەكان ماون بەریان نەكەوتوە و هیچ رێگرێك و بەربەستێك نیە لـەسەر وەرگرتنی واتە مافی خۆیانە بۆیە لـەم حالـەتەدا پێویستە ئەم عەولـە بكرێ هەتا وزەكو میراتەكە هەموو خاوەن بەشەكان بگریتەوە ئەم كەم بونەوەیەش لـەبەشی هەموان دەبێ .

سەرەتای بەكارهێنانی عەولی مەسئەلـە لـە سەردەمی پێغەمبەری خوا صلی الله علیە وسلـم نەبوو وە لـەسەردەمی پیشەوا ئەبو بەكر رەزای خوای لـەسەربی نەبوو ، كاتێك پیشەوا عومەر رەزای خوای لـەسەربێ بوو بە جێنیش ئەم مەسئەلـەیان بۆ هێنا : ژنێك مردوە لـە پاشی بەجێماوە ﴿ مێرد – ٢خوشك لـە داك وباب ﴾ نیوەی دا بە مێردەكەو دوو سێیەكی دا بە دوو خوشكەكە ئا لـەم حالـەتە مەسئەلـە كە لـە ٦ عەول بوو بۆ ٧ لـە ئەصلی مەسئەلـە زیاد بوو پاشان مێردەكە هات داوای تەواوی بەشی خۆی كرد و ٢خوشكەكەش داوای تەواوی بەشی خۆیان كرد لـەوكاتی فەرموی ئەگەر بەبەشی میردەكە دەست پێ بكەم خوشكەكان بەشیان كەم دەكات و ئەگەر بە خوشكەكان دەست پێبكەم میردەكە بەشی كەم دەكات پاشان فەرموی ئێوە رێگە چارەیەكم بۆ دانێن دیارە زەیدی كوری سابت ئاماژەی بۆ دا كە بە عەول بیكات با لـەبەشی هەموان كەم كاتەوە ئەوكات پیشەوا عومەر فەرمووی عەول بخەنە ناو میراتەوە و كاری پێ بكەن و صحابەكانیش دانیان پێدا نان و بوو بە ئیجماع.

ئەو ئەصلـە مەسئەلانەی عەول دەكرێن:–

لـە ٧ ئەصلی مەسئەلـە تەنها سیانیان عەول دەكرێن ئەویش بریتین لـە ﴿ ٦،١٢،٢٤ ﴾ پاشان مەسئەلـە ٦ چوارجار عەول دەكرێ بۆ ﴿ ٧،٨،٩،١٠﴾ وە مەسئەلـە ١٢ سێ جار عەول دەكرێ ﴿ ١٣،١٥،١٧﴾ بەلام مەسئەلـە ٢٤ تەنها یەك جار عەول دەكری بۆ﴿ ٢٧ ﴾ .

نمونەی عەولی ٦ :

١– لەپاشی بەجێماوە : مێرد – ٢ خوشك

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٦ عول بۆ ٧
مێرد	٢\١	٦÷٢=٣
٢خوشك	٣\٢	٦÷٣=٢ جارانی ٢=٤

٢– لەپاشی بەجێماوە : مێرد – داك – ٢ خوشك لە داك وباب

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٦ عەول بۆ ٨
مێرد	٢\١	٦÷٢=٣
داك	٦\١	٦÷٦=١
٢خوشك لە داك و باب	٣\٢	٦÷٣=٢ جارانی ٢=٤

٣– لەپاشی بە جێماوە :– مێرد – داك – ١خوشك لە داك وباب – ١خوشك لەباب – ١خوشك لە داك

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٦ عول بۆ ٩
مێرد	٢\١	٦÷٢=٣
داك	٦\١	٦÷٦=١
١خوشك لە داك وباب	٢\١	٦÷٢=٣
١خوشك لە باب	٦\١	٦÷٦=١
١خوشك لە داك	٦\١	٦÷٦=١

٤- لەپاشی بەجێماوە :- میرد - داك - ٢خوشك لە داك و باب - ٢خوشك لە داك

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٦عول ١٠
مێرد	٢\١	٦÷٢=٣
داك	٦\١	٦÷٦=١
٢خوشك لە داك وباب	٣\٢	٦÷٣=٢جارانی ٢=٤
٢خوشك لەداك	٣\١	٦÷٣=٢

نمونەی عەولی ١٢:

١- لەپاشی بەجێماوە : مێرد - داك - ٢ كچ

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		١٢ عەول بۆ ١٣
مێرد	٤\١	١٢÷٤=٣
داك	٦\١	١٢÷٦=٢
٢كچ	٣\٢	١٢÷٣=٤ جارانی ٢=٨

٢- لەپاشی بە جێماوە :- ژن -٢خوشك لە داك وباب -٢خوشك لە داك

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		١٢ عول بۆ ١٥
ژن	٤\١	١٢÷٤=٣
٢خوشك لە داك وباب	٣\٢	١٢÷٣=٤جارانی ٢=٨
٢خوشك لە داك	٣\١	١٢÷٣=٤

٣- لەپاشی بەجێماوە :- ٣ژن - ٢داپیر - ٣خوشك لە باب - ٢خوشك لە داك

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		١٢عول ١٧
٣ژن	٤\١	١٢÷٤=٣
٢داپیر	٦\١	١٢÷٦=٢
٣خوشك لە باب	٣\٢	١٢÷٣=٤جارانی ٢=٨
٢خوشك لەداك	٣\١	١٢÷٣=٤

نمونەی عەولی ٢٤:-

لەپاشی بەجێماوە : ژن - ٢کچ - داك - باب

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٢٤عول ٢٧
ژن	٨\١	٢٤÷٨=٣
داك	٦\١	٢٤÷٦=٤
٢کچ	٣\٢	٢٤÷٣=٨جارانی ٢=١٦
باب	٦\١	٢٤÷٦=٤

ئەو ئەصلە مەسئەلانەی کە عەول ناکرێن: ژمارەیان چوارە ﴿ ٢،٣،٤،٨﴾

نمونە :

١- لەپاشی بەجێماوە :- مێرد - ١خوشك لە داك و باب

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راست کردنەوە
		٢	
مێرد	٢\١	٢÷٢=١	
١خوشك لە داك وباب	٢\١	٢÷٢=١	

٢- لەپاشی بەجێماوە :- باب – داك

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راست كردنەوە
		٣	
داك	٣\١	١	
باب	ماوە	٢	

٣– لە پاشی بەجێماوە : ژن – برا لە داك وباب – خوشك لە داك و باب

<table>
<tr><th>میراتگر</th><th>بەش</th><th colspan="2">مەسئەلە</th><th>راست كردنەوە</th></tr>
<tr><td></td><td></td><td colspan="2">٤</td><td></td></tr>
<tr><td>ژن</td><td>٤\١</td><td colspan="2">١</td><td></td></tr>
<tr><td rowspan="2">برا لە داك وباب
خوشك لە داك وباب</td><td rowspan="2">ماوە بە تعصیب</td><td rowspan="2">٣</td><td>٢</td><td rowspan="2"></td></tr>
<tr><td>١</td></tr>
</table>

٤– لەپاشی بەجێماوە :– ژن – كچ – خوشك لە داك وباب

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٨
ژن	٨\١	٨÷٨=١
كچ	٢\١	٨÷٢=٤
١خوشك لە داك وباب	ماوە	٣

==

بابەتی ڕەد کردنەوەی میرات

پێناسەی ڕەد:- لە رووی زمانەوە واتە گەرانەوە وە لەلای ئەهلی ئەم زانستە گەراندتەوەی ماوەی دوای خاوەن بەشی دیاری کراو بۆ ئەوانەی کە بۆیان ڕەد دەکریتەوە بەمەرجیك لەوانەی بۆیان ڕەد دەکریتەوە کەسی لە پیشتر و شایەن تر نەبێت .

جیاوازی نێوان ڕەد و عەول:- ڕەد دژی عەولە چونکە عەول بریتی بوو لە کەم بونەوەی بەشی میراتگران و زیادبون لە ئەصلی مەسئەلە بەلام ڕەد بریتی یە لە کەم بونەوە لە ئەصلی مەسئەلەو زیادبون لەبەشی میراتگران .

لە چ حالەتێك ڕەد کاری پیٚ دەکریٚ:- لەکاتی هەبوونی سیٚ مەرج بەیەکەوە ڕەد کاری پی دەکریٚ:-

- ✓ خاوەن بەشی دیاری کراو هەبیٚ
- ✓ ماوە بمێنێتەوە دوای وەرگرتنی هەریەك لە خاوەن بەشەکان تەواوی بەشی خۆی کە شایەنیەتی .
- ✓ نابیٚ عصبە لە مەسئەلە هەبێت چونکە عصبە ماوەکە دەبات .

ئایا هەموو خاوەن بەشەکان بۆیان ڕەد دەکرێتەوە ؟

ئەوانەی کە بۆیان ڕەد دەکرێتەوە تەنها هەشت کەسن :﴿ کچ – کچی کور – خوشك لە داك وباب – خوشك لەباب – خوشك لەداك – برا لە داك – داك – داپیر ﴾

کەواتە بمان رۆن بۆوە کە ڕەد هەموو خاوەن بەشەکان دەگرێتەوە تەنها چوارکەس نەبن :

١- ژن و میرد : چونکە نزیکیان لەیەك بە خزمایەتی نیە بەلکو هۆکارەکەی هاوسەرگیریە و بەمردن ئەو پەیوەندیە دەپچریٚ بۆیە هەرکەسەو بەشی دیاری کراوی خۆی دەبات و ماوە بۆ ئەم دوانە ڕەد ناکرێتەوە .

٢- باب و باپیر : هەرچەندە لە هەندێك حالەت دا ئەمانە بەشی دیاری کراویان هەیە ڕەدیان بۆ نیە چونکە ئەوانە عصبەن بە نەفسی خۆیان گەر ماوە بمینیتەوە بە عصبە دەیبەن نەوەك بە ڕەد .

شێوازی شی کردنەوەی مەسئەلەکانی ڕەد :- مەسئەلەکانی ڕەد تەنها لە دوو جۆر دەبینریٚ ﴿ لە مەسئەلە ژن و میرد نەبیٚ – لەمەسئەلە ژن و مێرد هەبیٚ ﴾

جۆری یەکەم :- ئەگەر هاتوو لەمەسئەلەدا ژن یان مێرد نەبوو :- ئەمەش دەکریٚ بە سیٚ حالەت :

١- ئەگەر میراتگرەکە یەك کەس بێت ئەوا هەموو میراتەکە دەبات بە فەرز و ڕەد بۆ نمونە مردوەکە تەنها یەك کچی هەیە و هیچ میراتگری تری نیە ئەوا نیوە بە فەرز دەبات و ماوەکەش بە ڕەد

٢- ئەگەر ژمارەیان لە یەك زیاتر بوو بەلام هەمویان لەیەك جۆر بون ئەوا بە ژمارەی میراتگرەکان دابەشی سەریان دەکرێواتە ئەصلی مەسئەلە لە ژمارەی میراتگرەکانە ، بۆ نمونە لەپاشی بە جێماوە ٢کچ ئەوا ئەصلی مەسئەلە لە ٢ بەیەکسانی یانلەپاشی بەجێماوە ٤خوشك لە داك وباب ئەوا ئەصلی مەسئەلە لە ٤ دەبی بەیەکسانی بەسەریان دابەش دەکرێ بە فەرزو رەد.

٣- ئەگەر چەند میراتگرێك هەبون و بەشەکانیان جیاواز بوون ئەوا ماوەکە بەگویرەی سەهمەکان رەد دەکرێتەوە نەوەك بەژمارەی میراتگران وە ئەصلی مەسئەلە لە کۆی بەشەکان دەبێت

نمونە ١- لە پاشی بەجێماوە ﴿ داك - ٢برا لە داك ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە	مەسئەلەی رەد
		٦	لەبەر ئەوەی ژن و میرد نیە کەواتە لە کۆکردنەوەی سەهمەکانە واتە ئەصلی مەسئەلە لەبەر ئەوەی ژن و میرد نیە کەواتە لە کۆکردنەوەی سەهمەکانە واتە ئەصلی مەسئەلە بەشی داك ١ و بەشی ٢برا ٢ کەواتە ١+٢=٣ ئەصلی مەسئەلە لە ٣ دەبی بە فەرزو رەد بۆ داك ١سهم و بۆ ٢برا ٢سهم
داك	١\٦	٦÷٦=١	
٢برا لە داك	١\٣	٦÷٣=٢	
		ماوە ٣	

نمونە ٢ :- لە پاشی بەجێماوە ﴿ داك - کچ - کچی کور ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە	مەسئەلەی رەد
		٦	لەبەر ئەوەی لە مەسئەلە ژن یان میرد نیە و ماوە ماوەتەوە دەلێین ئەصلی مەسئەلە لە کۆی بەشی میراتگرانە واتە لیرە ئەصلی مەسئەلە لە ٥ لە ئەنجامی :١+٣+١ ئینجا دەلێین بۆ داك ١بە فەرزو رەد و بۆ کچ ٣بەفەرزو رەد و بۆ کچی کور ١بە فەرزو رەد
داك	١\٦	٦÷٦=١	
کچ	١\٢	٦÷٢=٣	
کچی کور	١\٦	٦÷٦=١	
		ماوە ١	

جۆری دووەم :- هەبونی یەك لە دوو هاوسەرەکە لە مەسەلە ﴿ ژن یان مێرد﴾:-

پاش ئەوەی ژنەکە یان میردەکە بەشی خۆی برد ئەوەی ماوە بە فەرزو ڕەد دەدریتەوە میراتگرەکانی تر بەمەرجەکانی رابردوو وە ئەصلی مەسئەلە لە مەسەلەی میرد یان ژن دەبی واتە یەك لەم سێیانە ﴿ ٢، ٤، ٨﴾

نمونە :

١- لەپاشی بەجێماوە : ژن – ٧ کچ

میراتگر	بەش	مەسئەلەی زوجیە	مەسئەلەی ڕەد
		٨	٨
ژن	٨\١	٨÷٨=١	
٧کچ	ماوە بە فەرزو و ڕەد	٧	

٢- لەپاشی بەجێماوە :- مێرد – کچ –کچی کور

میراتگر	بەش	مەسئەلەی زوجیە	مەسئەلەی ڕەد
		٤	٤×٤=١٦
مێرد	٤\١	٤÷٤=١×٤=٤	٤
کچ	٢\١	ماوە ٣×٤=١٢	٩
کچی کور	٦\١		٣

پاشان مەسئەلەیەك دروست دەکەین لۆ ئەو میراتگرانە جگە لە میردەکە

میراتگر	بەش	مەسئەلەی بەسەر ڕەد کراوان	
		٦	ئەصلی مەسئەلە لە ژمارەی سەهمەکانە واتە : ٣+١=٤
کچ	٢\١	٦÷٢=٣ ×٣=٩	
کچی کور	٦\١	٦÷٦=١×٣=٣	

ئینجا سەیری نیوان بەشی بەسەر ڕەد کراوان لەمەسئەلەی زوجیە ٣ وە ئەصلی مەسئەلەی بەسەر ڕەد کراوان ٤ لە نێوانیان تباینە تەواوی ئەصلی مەسئەلەی دوەم کە ٤ جارانی مەسئەلەی زوجیە بکە لەگەل بەشەکان مەسئەلەی ڕەدی دیتە دەر ئینجا تەواوی بەشەکانی بەسەر ڕەد کراوان لەمەسەلەی زوجیە جارنی مەسەلەی دوەم و بەشەکان بکە ئەصلی مەسئەلە بو بە ١٦ بۆ میردەکە ٤سهم بۆ کچەکە ٩ سهم بەفەرزو ڕەد و بۆ کچی کور ٣ سهم بە فەرزو ڕەد.

٣- لەپاشی بەجێماوە :- ژن – داك – كچ –كچی كور

مەسئەلەی رەد	مەسئەلەی زوجیە	بەش	میراتگر
٨×٥=٤٠	٨		
٥	٨÷٨=١×٥=٥	٨\١	ژن
٧	ماوە ٧×٥=٣٥	٦\١	داك
٢١		٢\١	كچ
٧		٦\١	كچی كور

پاشان مەسئەلەیەك دروست دەكەین لۆ ئەو میراتگرانە جگە لە ژنەكە

مەسئەلەی بەسەر رەد كراوان		بەش	میراتگر
ئەصلی مەسئەلە لە ژمارەی سەهمەكانە واتە :١+ ٣+١=٥	٦		
	٦÷٦=١×٧=٧	٦\١	داك
	٦÷٢=٣ ×٧=٢١	٢\١	كچ
	٦÷٦=١×٧=٧	٦\١	كچی كور

ئینجا سەیری نیوان بەشی بەسەر رەد كراوان لەمەسئەلەی زوجیە ٧ وە ئەصلی مەسئەلەی بەسەر رەد كراوان ٥ لە نێوانیان تباینە تەواوی ئەصلی مەسئەلەی دوەم كە ٥ جارانی مەسئەلەی زوجیە بكە لەگەل بەشەكان مەسئەلەی رەدی دیتە دەر ئینجا تەواوی بەشەكانی بەسەر رەد كراوان لەمەسەلەی زوجیە كە ٧ جارنی مەسەلەی دوەم كە ٥ و بەشەكان بكە ئەصلی مەسئەلە بو بە ٤٠ بۆ میردەكە ٥سهم بۆ داكەكە ٧سهم بە فەرزو رەد بۆ كچەكە ٢١ سهم بەفەرزو رەد و بۆ كچی كور ٧ سهم بە فەرزو رەد.

٤- لەپاشی بەجێماوە :- ژن – داك – ٢برا لەداك

مەسئەلەی رەد	مەسئەلەی زوجیە	بەش	میراتگر
	٤		
١	٤÷٤=١	٤\١	ژن
١	ماوە ٣	٦\١	داك
٢		٣\١	٢برا لەداك

پاشان مەسئەلـەیەك دروست دەكەین لۆ ئەو میراتگرانە جگە لـە ژنەكە

میراتگر	بەش	مەسئەلـەی بەسەر رەد كراوان	
		٦	ئەصلی مەسئەلـە لـە ژمارەی سەهمەكانە واتە :١+ ٢=٣
داك	٦\١	٦÷٦=١	
٢برا لـەداك	٣\١	٦÷٣=٢	

ئینجا سەیری نیوان بەشی بەسەر رەد كراوان لـەمەسئەلـەی زوجیە ٣ وە ئەصلی مەسئەلـەی بەسەر رەد كراوان ٣ لـە نێوانیان تماثلة وهیچی ناوی مەسئەلـەی رەدی بریتی یە لـەهەمان مەسئەلـەی زوجیە بۆ ژنەكە ١سهم و بۆ دایكەكە ١سهم بە فەرزو رەد و بۆ ٢براكەی لـە داك ٢سهم بەفەرزو رەد.

===

دەرهێنانی ئەصلی مەسئەلە و ڕاست کردنەوەی

ئەصلی مەسئەلە

ڕاست کردنەوەی مەسئەلە

دابەش کردنی میرات و دیاری کردنی بەشەکان

میرات بەهەردوو وەصفەوە

ئەصلی مەسئەلە:-

لە بابەتەکانی پێشوو باس لەوە کراوە کە بەشی دیاری کراو لە قورئان شەش بەش بوون : نیوە ، چواریەك، هەشن یەك ، دوو سێیەك و سێیەك و شەش یەك ، جا ئەگەر هاتوو لە مەسئەلەکەدا یەك فەرز هەبوو ئەوا ئەصلی مەسئەلە لەو فەرزە دەبێت بۆ نمونە ئەگەر ٢\١ هەبوو ئەوە لە ٢ دەبیٚ یان ٣\٢ هەبوو ئەوا لە ٣ یە .... بەلام ئەگەر لە مەسئەلە زیاتر لە فەرزێك هەبیٚ کە بەزۆری وایە زیاترە لە فەرزێك واتە ئەگەر ٢\١ و ٣\٢ هەبیٚ لەو حالەتە دەگەرێین بە دوای ژمارەیك کە بچوکترین ژمارە بی دابەشی سەر ٢ و ٣ بێت ئا بەو ژمارە دەگوتریٚ ئەصلی مەسئەلە ئەگەر بیٚ و تەماشام ٢ و ٣ بکەین بچوکترین ژمارە بەسەر هەردوکیان دابەش بیت ٦ .

بەکورتی :

٢\١ و ٨\١ ئەصلەکەی لە ٨

٢\١ و ٣\١ ئەصلەکەی لە ٦

٣\١ و ٨\١ ئەصلەکەی لە ٢٤

٣\١ و ٤\١ ئەصلەکەی لە ١٢

=====================================

راست کردنەوەی مەسئەلە:

راست کردنەوە (تصحیح) : بریتی یە لە بەدەست هێنانی کەمترین ژمارە تاوەکو بەشی میراتگرانی پێوە دیارکەین بەبیٚ هەبونی کەرت -کسر -

بۆ ئەوەی بتوانین راست کردنەوە ئاسان بێت پێویستە سروشتی ژمارەکان بناسین و چ پەیوەندیەکیان لە نیوان هەیە لەم چوار پەیوەندیانە ﴿ تماثل - تداخل - تباین - توافق - تباین ﴾ :

یەکەم : تماثل :- واتە ژمارەکان لەگەل یەك یەکسانن واتە ژمارەکە وەکو خۆیەتی وەك (٥ و ٥) یان (٨ و ٨) ....

دووەم : تداخل :- واتە ژمارە گەورەکە دابەشی سەر ژمارە بچوکەکە دەبێت چونکە بچوکەکە لە ناو گەورەکەدا هەیە وەکو (٥ و ١٠) یان (٦ و ١٨) یان (٧ و ٢١) ..... .

سێیەم توانفق:- ئەوەیە کە ژمارە گەورەکە بەسەر بچوکەکە دابەش نابێت بەلام لە نێوان هەردوو ژمارەدا ژمارەکی سێیەمین هەیە هەردوکیان بەسەر ئەو ژمارە سێیەمینە دابەش دەبن بۆ نمونە (٣٥ و ٤٠) هەردوو ژمارە هاوبەشن لە ژمارە (٥) هەردوکیان بەسەر پینج دابەش دەبن بۆیە دەگوتری تەوافقن بە پێنج یەك ، نمونەیەکی تر لە نیوان (٢١ و ٢٧)

ژمارەیەکی هاوبەش هەیە بەسەری دا دابەش بن ئەویش ژمارە ٣ یە واتە توافقن بە سێیەك وە لە نیوان (١٨ و ٤٨) هاوبەشن لە ژمارە ٧ ..... هتد .

چوارەمین:- تباین واتە هیچ پەیوەندیەك نیە لە نێوان ژمارەکان لەوانەی کە باسمان کردوە وەکو (٤ و ٣١) یان (٨ و ٤٩) ....

چۆنیەتی راست کردنەوەی مەسئەلە :-

نمونە : لەپاشی بەجێماوە ﴿ داك - ٨ کچ - مام لە داك وباب ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راست کردنەوە
		٦	١٢=٢×٦
داك	٦\١	٦÷٦=١	١×٢=٢
٨کچ	٣\٢	٦÷٣=٢ جارانی ٢=٤	٤×٢=٨
مام لە داك وباب	ماوە	١	١×٢=٢

سەیری بەشی کچەکان دەکەین بەسەریان دابەش نابێت بەتەواوی لەم حەلەتە :

- ❖ سەیری نیوان ژمارەی بەسەر دابەش نەبوان لەکەل بەشەکانیان دەکەین : ژمارەیان ٨ و بەشەکانیان ٤ کەواتە توافقن بە چواریەك چونکە هەردوکیان دابەشی سەر چوار دەبن واتە هاوبەشی نێوانیان ٤
- ❖ ژمارەی سەرەکان دابەشی سەر ژمارە هاوبەشەکە دەکەین : ٨÷٤=٢
- ❖ ئەنجامەکە کە ٢ جارانی ئەصلی مەسئەلەو بەشەکان بکە و ئەنجامەکەی دەبێتە ئەصلی مەسئەلە .
- ❖ کەواتە :ئەصلی مەسئەلە ٦×٢=١٢ ، بەش داك ١×٢=٢ بەش ، بەشی ٨کچ ٤×٢= ٨ هەر کچی یەك بەش ، ماوە ١ بەش بۆ مامەکە ١×٢= ٢ بەش .

نمونە : لەپاشی بەجێماوە :- داك - ٦کچ - برا لە داك وباب

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راست کردنەوە
		٦	١٨=٣×٦
داك	٦\١	٦÷٦=١	١×٣=٣
٦کچ	٣\٢	٦÷٣=٢ جارانی ٢=٤	٤×٣=١٢
برا لە داك وباب	ماوە	١	١×٣=٣

سەیری بەشی کچەکان دەکەین بەسەریان دابەش نابێت بەتەواوی لەم حەلەتە :

- ❖ سەیری نیوان ژمارەی بەسەر دابەش نەبوان لەگەل بەشەکانیان دەکەین : ژمارەیان ٦ و بەشەکانیان ٤ کەواتە توافقن بە نیوە چونکە هەردوکیان دابەشی سەر ٢ دەبن واتە هاوبەشی نێوانیان ٢
- ❖ ژمارەی سەرەکان دابەشی سەر ژمارە هاوبەشەکە دەکەین : ٦÷٢=٣
- ❖ ئەنجامەکە کە ٣ جارانی ئەصلی مەسئەلەو بەشەکان بکە و ئەنجامەکەی دەبێتە ئەصلی مەسئەلە .
- ❖ کەواتە :ئەصلی مەسئەلە ٦×٣=١٨ ، بەش داك ١×٣=٣ بەش ، بەشی ٦کچ ٤×٣= ١٢ هەر کچی یەك بەش ، ماوە ١ بەش بۆ مامەکە ١×٣= ٣ بەش .

ئەگەر لە مەسئەلەدا لە پۆلیك زیاتر هەبوو دابەش نەدەبوو:-

نمونە : لەپاشی بەجێماوە : ٥کچ – ٥خوشك لە داك وباب

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راست کردنەوە
		٣	١٥=٣×٥
٥کچ	٣\٢	٣÷٣=١جارانی ٢=٢	١٠=٥×٢
٥خوشك لە داك وباب	ماوە	١	١٠=٥×١

لەم نمونەیەدا : دوو پۆل میراتیان بەکەرت دەرچوە بۆ راست کردنەوەی مەسئەلە :

- سەیری نێوان ژمارەی میراتگران و بەشەکانیان بکە ژمارەی کچەکان ٥ و بەشکانیان ٢ تباینە وە ژمارەی خوشکەکان ٥ و بەشەکانیان ١ تباینە .
- سەیری نیوان ژمارەی میراتگرەکان بکە کچەکان ٥ و خوشکەکان ٥ کەواتە تماپلە .
- لە هەردوو پینجەکە تەنها یەکیان جارانی مەسئەلەو بەشەکان بکە .
- ئەصلی مەسئەلە : ٣×٥=١٥ ، بەشی ٥کچ ٢×٥=١٠ هەرکچی ٢بەش ، بەشی ٥خوشك ١ ×٥=٥ هەر خوشکی ١بەش .

نمونە : لەپاشی بەجێماوە : مێرد – ٦کچ– ٣ خوشك لە داك وباب :

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راست کردنەوە
		١٢	٣٦=١٢×٣
مێرد	٤\١	١٢÷٤=٣	٩=٣×٣
٦کچ	٣\٢	١٢÷٣=٤جارانی ٢=٨	٢٤=٨×٣
٣خوشك لە داك وباب	ماوە	١	٣=٣×١

لەم نمونەیەدا : دوو پۆل میراتیان بەکەرت دەرچوە بۆ راست کردنەوەی مەسئەلە :

- سەیری نێوان ژمارەی میراتگران و بەشەکانیان بکە ژمارەی کچەکان ٦ و بەشکانیان ٨ توافقەبە نیوە واتە هەردوو ژمارە دابەشی سەر ٢ دەبن وە ژمارەی خوشکەکان ٣ و بەشەکانیان ١ تباینە .
- ژمارەی کچەکان ٦÷٢= ٣
- سەیری نیوان ژمارەی میراتگرەکان بکە کچەکان پاش دابەش کردن ٣ و خوشکەکان ٣ کەواتە تماپلە .
- لە هەردوو سێیەکەکە تەنها یەکیان جارانی مەسئەلەو بەشەکان بکە .
- ئەصلی مەسئەلە : ١٢×٣=٣٦ ،بەشی میرد : ٣×٣=٩ ، بەشی ٦کچ ٨×٣=٢٤ هەرکچی ٤بەش ، بەشی ٥خوشک ١ ×٣=٣ هەر خوشکی ١بەش .

نمونە : لەپاشی بەجێماوە : مێرد – ٦خوشك لە داك وباب– ٢برا لە داك :

راست کردنەوە	مەسئەلە	بەش	میراتگر
٣×٩=٢٧	٦ عول بۆ ٩		
٣×٣=٩	٦÷٢=٣	١\٢	مێرد
٣×٤=١٢	٦÷٣=٢جارانی ٢=٤	٢\٣	٦خوشك لە داك وباب
٢×٣=٦	٦÷٣=٢	١\٣	٢برا لە داك

لەم نمونەیەدا : یەك پۆل میراتیان بەکەرت دەرچوە بۆ راست کردنەوەی مەسئەلە :

- سەیری نێوان ژمارەی میراتگران و بەشەکانیان بکە ژمارەی خوشکەکان ٦ و بەشکانیان ٤ توافقەبە نیوە واتە هەردوو ژمارە دابەشی سەر ٢ دەبن
- ژمارەی کچەکان ٦÷٢= ٣
- سەیری نیوان ژمارەی میراتگرەکان بکە کچەکان پاش دابەش کردن ٣
- نیوەی ژمارەی خوشکەکان ٣ جارانی مەسئەلەو بەشەکان بکە به عەولەوە.
- ئەصلی مەسئەلە : ٩×٣=٢٧ ،بەشی میرد : ٣×٣=٩ ، بەشی ٦خوشك ٤×٣=١٢ هەرکچی ٢بەش ، بەشی ٢برا لەدك ٢×٣= ٦ هەر برای ٣ بەش.

نمونە: لەپاشی بەجێماوە : ٣ژن – ٧کچ – ٤خوشك لە داك وباب – ٥برا لە داك وباب

<table>
<tr><th>میراتگر</th><th>بەش</th><th>مەسئەلە</th><th colspan="2">راست کردنەوە</th></tr>
<tr><td></td><td></td><td>٢٤</td><td colspan="2">٣٣٦=١٤×٢٤</td></tr>
<tr><td>٣ژن</td><td>٨\١</td><td>٣=٨÷٢٤</td><td colspan="2">٤٢=١٤×٣</td></tr>
<tr><td>٧کچ</td><td>٣\٢</td><td>٢٤÷٣=٨جارانی ٢=١٦</td><td colspan="2">٢٢٤=١٦×١٤</td></tr>
<tr><td>٤خوشك لە دا و باب</td><td rowspan="2">ماوە</td><td rowspan="2">٥</td><td rowspan="2">٧٠=١٤×٥</td><td>٢٠</td></tr>
<tr><td>٥برا لە داك وباب</td><td>٥٠</td></tr>
</table>

لەم نمونەیەدا : دوو پۆل میراتیان بەکەرت دەرچوە بۆ راست کردنەوەی مەسئەلە :

- سەیری نێوان ژمارەی میراتگران و بەشەکانیان بکە ژمارەی کچەکان ٧ و بەشکانیان ١٦ تباینە وە ژمارەی خوشکەکان براکان لە داك وباب ١٤ _ هەربرای بە ٢خوشك _ و بەشەکانیان ٥ تباینە .
- سەیری نیوان ژمارەی میراتگرەکان بکە کچەکان ٧ و خوشکەکان و براکان لە داك وباب ١٤ کەواتە تداخلە
- لەبەر ئەوەی تداخلە کەواتە ژمارە گەورەکە ١٤ جارانی مەسئەلەو بەشەکان بکە
- ئەصلی مەسئەلە : ٢٤×١٤=٣٣٦ ، بەشی ٧کچ ١٦×١٤=٢٢٤ هەرکچی ٣٢بەش ، بەشی ٤خوشك و ٥برا لە داك وباب ١٤ ×٥=٧٠ هەر خوشکی ٥بەش و هەر برای ١٠ بەش .

نمونە: لە پاشی بەجێماوە : ٢ژن – ٣کچی کور – ٦خوشك لەباب

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راست کردنەوە
		٢٤	
٢ژن	٨\١	٣=٨÷٢٤	
٣کچی کور	٣\٢	٢٤÷٣=٨جارانی ٢=١٦	
٦خوشك لەباب	ماوە بە تعصیب	٥	

لەم نمونەیەدا : سێ پۆل میراتەکەیان کەرتە پیویستی بە راست کردنەوە هەیە :

- ٢ژن بەشەکانیان ٣ واتە تباینە ، ٣کچی کور و بەشەکانیان ١٦ واتە تباینە ، ٦خوشك لەباب و بەشەکانیان ٥ واتە تباینە .
- سەیری نیوان ژمارەی میراتگرەکان بکە : ژنەکان ٢ کچی کور ٣ و خوشك لە باب ٦ دەبینین کەوا (٣،٢) لەگەل ٦ تداخلە واتە ٦ بەسەر هەردوکیان دا دابەش دەبی بۆیە ٦ جارانی مەسئەلە و بەشەکان بکە .
- ئەصلی مەسئەلە : ٢٤×٦= ١٤٤ ، بەشی ٢ژن ٣×٦=١٨ هەر ژنی ٩بەش ، بەشی ٣کچی کور ١٦×٦=٩٦ ،بەشی ٦خوشك لەباب ٥×٦=٣٠ .

﴿ میرات به دوو لایەنی – به دوو وەصف ﴾

جاری واهەیە میراتگر دو لایەنی خزمایەتی هەیە :–

ئەگەر هاتوو لایەنەکە لـەیەك سیفەت بی ئەوا تەنها بەلایەك وەردەگریٚ بۆن مونه داکی داکی داك لـەهەمان کات داکی بابی بابە ئەوا تەنها بەیەك لایەن وەردەگری ئەویش بەناوی داپیر با دوو وەسفیشی هەبیت .

ئەگەر هاتوو میراتگرەکە بەلایەك خاوەن فەرزەو بەلاکەی تر بە تعصیب وەردەگریٚ یان لایەنیکی بە فەرزەو بەلایەنەکەی تر خاوەن رەحمە ئەوا بە هەردوو وەسف میرات وەردەگریٚ ئەگەر لـەهەردوو لایەنەکە ریگری نەبی یان لـەلایەکەی تر کەس نەبی حەجبی بکات ، بۆنمونە ﴿ مێردی مردوەکەیە و لـەلایەکی تر کورە مامیەتی) بەناوی میرد بەفەرزەو بەناوی کورەمام بە تعصیب دەبات ، هەروەها ﴿ برای لـەداك و کورە مامیشە ﴾ بە فەرزو تعصیب ،

نمونە : لـەپاشی بەجێماوە :– داك – میرد (کورەمامی مردوەکەشە)

داکەکە سێیەکی هەیە بە فەرز چونکە منال و نەوەو خوشك وبرا نیە و میردەکە نیوەی هەیە بە فەرز و ماوەش بە عصبە چونکە کورەمامی مردوەکەیە وە ئەگەر برا لـە داك وباب یان لـەباب لـە مەسئەلـە هەبوایە میردەکە تەنها بەفەرزی دەبرد چونکە ماوەکە برا دەیبات و برا کورە مام بیبەش دەکات .

نمونە : لـەپاشی بەجێماوە : داك – کورە مام (برای لـە داکی مردوەکەیە)

داکەکە سێیەکی هەیە چونکە تەنها یەك برا هەیە لـەداك و براکەی لـەداك بە فەرز شەش یەکی هەیە بەناوی برا و ماوەکەش دەبات بە عصبە بالـنفس بەناوی کورە مام . ئەگەر لـەمەسئەلـەدا برایەك لـەباب هەبوایە ئەوا دایکەکە دەبوو بەشەش یەك چونکە دەبنە دوبرا یەك لـە داك و یەك لـەباب و برایەکەی لـەداك بەناوی برا بەشی خۆی دەبات شەش یەکە و ماوە بۆ برای لـەباب دەبی واتە بەناوی کورەمام بیبەشە چونکە برا کورە مام حجب دەکات ، یان ئەگەر لـە مەسئەلـە لـە جێگای برا لـەباب کچ هەبوایە واتە (داك – کچ – برالـەداك –هەم کورەمامی مردوەکەیە –) ئەوا داك ٦\١ دەبرد چونکە کچ هەیەو کچەکە ٢\١ دەبرد و ماوە بۆ براکەی لـەداك دەبی بە لایەنی کورە مام نەوەك بە لایەنی برا لـەداك چونکە برا لـەداك بیبەش دەبی لـە میرات بەهەبونی کچ .

نمونە : لـەپاشی بەجێماوە ٢ کچە پور(خالـەت) یەکیان خیزانی مردووەکەیە ، لـەم حالـەتە ژنەکە چواریەکی خۆی هەیە و لـەماوەکەش دەبیتە بەش لـەگەل خوشکەکە بەناوی خاوەن رەحم.

نمونە : لـەپاشی بەجێماوە : خوشك لـە داك وباب – ژن (لـەهەمان کات کچی پور – عمت– ی مردوەکەیە) بۆ چنەکە چواریەك بەفەرز و خوشکەکەش ماوە دەبات بەفەرزو رەد بەلام ژنەکە تەنها بەناوی هاوسەر میراتی بەرکەوتوە بەناوی کچە پور بیبەشە چونکە خاوەن رەحمە و لـەمەسەلـەدا خاوەن فەرز هەیە بۆیە یەك بەشی بەردەکەوی والله تعالی اعلـم .

راهێنان

١- لەپاشی بەجیماوە : ﴿ ژن – داکی داك – باب – کچی کور – ١خوشك لە داك وباب – ٢خوشك لە داك ﴾ لەگەل مەبلەغی ٤٨٠هەزار دینار.

٢- لەپاشی بەجێماوە : ﴿ ١خوشك لە داك وباب – ٤برا لە داك – ١ برا لەباب – مام لە داك و باب ﴾ لەگەل ٩٦دۆنم زەوی .

٣- لەپاشی بەجێماوە : ﴿ ژن – ٣ داپیر – کچی کور – ١خوشك لە داك وباب – ١ برا لەباب ﴾ و میراتەکەی ٣٦٠ مسقال زێرە.

٤- لەپاشی بەجێماوە : ﴿ ژن – داکی داك – کورێکی ناموسلمان ﴾ و ٨٠ دۆنم زەوی .

٥- لەپاشی بەجێماوە :﴿ ژن – ١ کچ – ١ کچی کور – داك ﴾ و ٨٠ ملیۆن دینار

٦- لەپاشی بەجێماوە ﴿ داك – کچی کور – باپیر – ١ خوشك لە داك وباب – ١ برا لەباب ﴾ و ٥٤ دۆنم زەوی.

٧- لەپاشی بەجێماوە ﴿ ٣ ژن – ٢ داپیر – ٨خوشك لەباب – ٤خوشك لە داك ﴾ و مەبلەغی ١٧ هەزار دۆلار

٨- لەپاشی بەجێماوە ﴿ ژن – داك – ٢کچ – ١٢ برا لە داك وباب – ١خوشك لە داك وباب ﴾ مەبلەغی ٦٠٠ هەزار دینار.

==

==

ميراتى خاوەن رەحم –ميراث ذوي الارحام –

خاوەن رحم كامەن؟

راو و بۆچونى زانايان دەربارەى ميراتى خاوەن رەحم

ريگاى ئەهلى رەحم

ريگاى ئەهلى تنزيل

ريگاى ئەهلى قەرابە

خاوەن رەحم:– بریتین لەو خزمانەی مردووەکە کە بەشی دیاری کراویان نیە لە میرات و هەروەها عەصەبەش نین .

راو بۆچونی زانایان دەربارەی میراتی خاوەن رەحم:– دیارە کە هیچ بەلگەیەکی صریح نەهاتوە کە میرات بدری بە خاوەن رەحم یان نەدریَ لەبەر ئەوە صحابەکان رەزای خوا لەسەریان بیَ ناکۆکیان لۆ دروست بوول ه بونیا نبە میراتگر ولە دوای ئەوانیش تابعین و زاناکان و موجتەهیدەکان بۆچونی جیاوازیان هەبوە .

صحابەی بەریز زەیدی کوری سابت بۆچونی وایە کە میراتگر نین و فەرمویەتی میراتەکە دەگوازریَتەوە بۆ بیت المال موسلمانان لەو بۆچونە هەردوو پیشەوا مالك و شافعی رەحمتی خوا لییان بی لەگەل بۆچونی وەید دان بەبەلگەی ئەوەی کەمیرات جیَگیر نابیَ مەگەر دەبیَ دەقی لە سەر بیَ یان کۆی زانایان ، کەواتە کە دەق و اجماع نەبیَ میراتیش نابیَ چونکە پیَبەخشینیکە بەکەسانیك کە شایەنی میرات نین ، هەروەها بەبەلگەی ئەو فەرمودەی کە هاتوە لە پیغەمبەر صلی الله علیە وسلم فەرمویەتی پرسیارم لە خوای عز وجل کرد دەربارەی میراتی پۆر (خوشکی داك و خوشکی باب) پیمی فەرموو ئەوانە میراتیان نیە[3] .

وە جمهوری زانایان بۆچونیان ئەوەیە کەوا خاوەن رەحم میراتگرن ریوایەت کراوە لە عبدالله کوری مسعود و ئەبو درداء و الشعبی و مسروق ، هەردوو پیشەوا ابو حنیفە و احمد کوری حنبل شوینی باس کراوان کەوتون هەروا زانایاینی متاخرین لە شافعیەکان و مالیکیەکان ئەگەر بیت المال ریك نەبی و نەمینی ، بەلگەی جمهوری زانیان ئایەتی ﴿ وأولوا الارحام بعضهم أولى ببعض[4] ﴾ هەروەها ئایەتی ﴿للرجال نصيب مما ترك الوالدان والاقربون وللنساء نصيب مما ترك الوالدان والاقربون[5]﴾ هەروەها بەلگەیان هیناوتەوە بەچەند فەرمودەی تر لەوانە ئەوەی کە امام احمد و ابن ماجە و ترمزی ریوایەتیان کردوە لە ئەبی ئومامەی کوری سهل کەوا پیاویَك تیری هاویَشتە پیاویَك و کوشتی و کوژراوەکە هیچ میراتگری نەبوو تەنها خالی هەبوو ، ئەبوعوبەیدەی کوری جەراح رەزای خوای لەسەربی کتابیکی نوسی بۆ امامی عومەر رەزای خوای لەسەربی ئەویش لە وەلامدا فەرموی پیغەمبەر صلی الله علیە وسلم فەرمویەتی ﴿ الله مولى من لا مولى له والخال وارث من لا وارث له[6] ﴾ کەواتە خال میراتگرە بۆ کەسیك کە میراتگری نەبیَ کەچی خال عصبە نیە و خاوەن بەشیش نیە وە دەربارەی فەرمودەی رابردوو ((سألت الله عز وجل عن ميراث العمة والخالة فسارني انه لا ميراث لهما)) فەرمودەیەی لاوازە ئەگەر وا دابنیَین کە راستیش بیَ مانای ئەوەیە پور میراتگر نیە ئەگەر خاوەن بەش هەبی یان مردوەکە عصبەی هەبیَ .

---

[3] نص الحديث ((سألت الله عز وجل عن ميراث العمة والخالة فسارني انه لا ميراث لهما)) ابوداود والدارقطني والنسائي
[4] الانفال ٧٥
[5] النساء ٧
[6] نيل الاوطار ج٦ ص٦٢

ڕێگاکانی میراتی خاوەن ڕەحم:- لەبەر نەبونی دەقی صحیح و دروست لەسەر چۆنیەتی بەش کردنی میراتی خاوەن ڕەحم زاناکان بە اجتهاد کردویانە بۆیە جیاوازی دروست بوە بەم هۆیەوە سێ ریگایان گرتۆتە بەر :-

ڕێگای یەکەم :- ریگای ئەهلی ڕەحم – طريقة اهل الرحم – :- زانایانی ئەم ڕێگایە بۆچونیان وایە کە هەموو خاوەن ڕەحمەکان وەکوو یەکن بەیەکسانی لە میرات دابەش کردن جیاوازی نیوان نێر و مێ نیە وە جیاوازی نێوان دوور و نزیك نیە هەروەها جیاوازی نێوان بەهێز و لاواز نیە ، واتە ئەگەر کەسێك مرد لەپاشی بە جێما ﴿ کوری کچ – کچی خوشك – پور (خالەت) – پور (عمەت) ئەوا میراتەکە دەکریتە چواربەش بەیەکسانی بەسەریاندا دابەش دەکرێ هەریەکەو بەشێك بەلام ئەم ڕێگایە زۆر بەناوبانگ نیە و کاری پێ ناکرێ.

ڕێگای دووەم:- ڕێگای ئەهلی تنزیل – طريقة اهل التنزيل – خاوەنی ئەم ڕێگایە پشت دەبەستن بە دابەزاندنی خاوەن ڕەحمەکە بەوەی کە لەمردوەکە نزیك دەبیتەوە واتە لە شوینی ئەو ئەصلەی دادەنێن کە بەهۆیەوە بوە بە خاوەن ڕەحم واتە وادادەنێین کە ئەصلەکە لە ژیانەو بە ئەو دەدرێ کەواتە هەر فەرعەو لە جێگای ئەصلی خۆی دادەنێن تەنها مامەکانی لە داك و پورەکانی (خوشکانی بابی مردوەکە – عمات –) حیسابی بابی مردوەکەیان بۆ دەکرێ وە هەروەها خال و پور خالەتەکان لە شوێن داکی مردوەکەن. ئەم ڕێگای حەنبەلیەکان و زانایانی دواییی لە شافعی و مالکیەکان .

نمونە :-

١-لە پاشی بەجێماوە :- کچی کچ – کوری خوشك لە داك و باب –کچی برا لەباب :

میراتگر	ئەصلی میراتگر	بەش	مەسئەلە
			٢
کچی کچ	کچ	٢\١	١
کوری خوشك لە د.ب	خوشك لە د.ب	ماوە	١
کچی برا لەب	برا لەباب	–	

واتە کچی کچ نیوەی هەیە لە شوین کچی مردوەکەیە و کوری خوشك ماوە دەبات لەشوین خوشکی مردوەکەیە ئەگەر مابان واتە هەریەکەو بەشی دایکی خۆی بردووە .

٢-لەپاشی بەجێماوە :- کچی کچ – کچی کچی کور

میراتگر	ئەصلی میراتگر	بەش	مەسئەلە		
			~~٦~~	٤	مەسئەلەکە ڕەددە واتە ئەصلەکەی لە کۆی سەهمەکانە ٣+١=٤
کچی کچ	کچ	٢\١	٣		
کچی کچی کور	کچی کور	٦\١	١		

٣–لەپاشی بەجێماوە :– کچی برا لە داك – کچی برا لە داك و باب – کچی مام

میراتگر	ئەصلی میراتگر	بەش	مەسئەلە
			٦
کچی برا لەداك	برا لە داك	٦\١	١
کچی برا لە د.ب	برا لە لە د.ب	ماوە	٥
کچی مام	مام	–	بیبەشە بە برا

٤–لەپاشی بەجێماوە : کچی کچ– کوری خوشك لە داك وباب – کوری خوشك لە داك – کچی برا لە باب

میراتگر	ئەصلی میراتگر	بەش	مەسئەلە
			٢
کچی کچ	کچ	٢\١	١
کوری خوشك لە د.ب	خوشك لە لە د.ب	٢\١	١
کوری خوشك لە داك	خوشك لە داك	–	بیبەشە بە کچ
کچی برا لەباب	برا لەباب	–	هیچ نەماوە

٥–لەپاشی بەجێماوە : کچی کچی کور – کوری کچی کچ

میراتەکە هەموی بۆ کچی کچی کور دەبی و ئەوەی تر بیبەشە چونکە بەم شیوەیە ئەصلەکەی ﴿ کچی کور – کچی کچ ﴾ بۆیە کچی کچ نابات .

٦–لەپاشی بەجێماوە : خوشکی باب (عمە ت) – خوشکی داك (خالەت)

میراتگر	ئەصلی میراتگر	بەش	مەسئەلە
			٣
خوشکی باب	باب	ماوە	٢
خوشکی داك	داك	٣\١	١

ڕێگای سێیەم :- ڕێگای ئەهلی قرابەت – طريقة اهل القرابة –

ئەم ڕێگایە ڕێگای پیشەوا عەلی کوری ئەبوتالیبە ڕەزای خوا لەسەر بێ وە زۆرێك لە گەورە زانایانی مەزهەب حەنەفی و جگە لەوانیش لەسەر ئەو ڕێگایە کاردەکەن ، ئەوانەی لەسەر ئەو ڕێگایەن پشت دەبەستن بە بنچینەی خزمایەتی واتە لە هەموان نزیکتر لە مردوەکە لە هەموان لە پێشترە کەواتە لای ئەوانە نزیکی پلە لە پیشترە پاشان هێزی خزمایەتی هەروەك عصبەی مردوەکە ، بۆیە خاوەنی ئەم ریگایە خاوەن ڕەحمیان دابەش کردووە بۆ چوار چینی جیا هەریەکەو لەپیش ئەوەی تر دێت واتە نابێ پاش و پیش بە چینەکان بکری چۆن باس دەکری ئاوا جی بەجی دەکرێ.

١–**چینی یەکەم :-** ئەوانەن کە نیسبەت دەدرێن وەلای مردوەکە لەو فەرعانەی کە لە خاوەن بەشەکان نین یان لە عصبە نین ئەمانە دەگرێتەوە :

- منالی کچی مردوەکە هەتا بەرەخوار بچێ
- منالی کچی کورانی مردوەکە هەتا بۆ خوار بچێ .

میراتی ئەم چینە بەو شێوەیە دەبێت:-

- ئەگەر یەك لەوانە هەبی لە مەسئەلە بەلام خاوەن بەش و عصبە نەبێ ئەوا هەموو میراتەکە بۆ ئەو دەبێ یان ئەگەر تەنها ژن و میرد هەبی دوای بەشی ژن و میردەکە بۆ ئەو دەبێ
- ئەگەر لەیەك زیاتر بون ئەوا نزیکەکە دوورەکە بێبەش دەکات
- ئەگەر پلەیان لەیەك ئاست بوو ئەوا کامیان ئەصلەکەی میراتگرە ئەو لەپێش ترە
- ئەگەر لە پلەو نزیك بونەوە وەکو یەك بون ئەوا هەمویان بەشدارن لە میراتەکە لەگەل ڕەچاو کردنی للذکر مثل حظ الانثیین .

نمونە :-

١–لەپاشی بەجێماوە : کوری کچی کچ – کچی کچ – ٣ژن :

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راست کردنەوە
		٤	١٢=٣×٤
٣ژن	٤\١	١	٣=٣×١
کچی کچ	ماوە	٣	٩=٣×٣
کوری کچی کچ	–	بیبەشە بە کچی کچ چونکە نزیکترە	

٢–لە پاشی بەجێماوە :– ٢ژن – ٤کچی کچی کچی کور– ٣کوری کچی کوری کور

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راست کردنەوە
		٤	٨=٢×٤
٢ژن	٤\١	١	٢=٢×١
٣کوری کچی کوری کور	ماوە	٣	٦=٢×٣
٤کچی کچی کچی کور	–	بیبەشە بە ٣ کورەکە چونکە بەمیراتگریك دەگەن بە مردو	

٢–**چینی دووەم:–** ئەو خزمانەن کە دەگەنە مردووەکە ئەصلی نامیراتگرن واتە ئەمانەن :

- باپیری ناراست هەتا سەرکەوی واتە : بابی داك ، بابی بابی داك .
- داپیرەی ناراست تا سەرکەوی واتە : داکی بابی داك ، داکی داکی بابی داك.

ئەم چینەی دووەم میراتیان نیە تەنها ئەگەر چینی یەکەم نەبێ جا ئەگەر چینی یەکەم نەبوو لە چینی دووەم یەك کەس بی هەموو میاتەکە دەبات یان ماوەی پاش ژن و میرد هەروەك لە چینی یەکەم باسمان کرد:–

- نزیکەکە دوورەکە بێبەش دەکات .
- ئەگەر لەیەك ئاست بوون بەلام ئەوەی بە خاوەن فەرز یان بە عصبە بگات بە مردوەکە ئەوا ئەوکەسە بیبەش دەکات کە بەخاوەن رەحم دەگات بە مردووەکە .
- ئەگەر لە یەك ئاست بن هەموشیان بەمیراتگریك یان بە خاوەن رەحمێك دەگەنە مردووەکە یان ئەوەتا هەمویان لایەنی بابی مردوەکەن یان لایەنی داکی مردوەکەن یان هەندێکیان لایەنی باب و هەندیکیش لایەنی داکن
- ئەگەر هەمویان لایەنی باب بن یان هەمویان لایەنی داك بن ئەوا میراتەکە لە نێوانیان دابەش دەکری بەیەکسانی وەکو ئەوە لەیەك رەگەز بن (ئەگەر نێر بن تەنها یان مێ بن) ... ئەگەر هاتوو (نێر و مێ بن) ئەوا – للذکر مثل حظ الانثیین –
- بەلام ئەگەر هاتوو هەندیك لایەنی باب بون و هەندیك لایەنی داك ئەوا لایەنی باب دوو سەهمیان هەیەو لایەنی داك یەك سهم چونکە وەکو ئەوە وایە باب و داك مابن .
- نمونە :

١–لەپاشی بەجێماوە :– داکی بابی داك – داکی بابی داکی باب : میراتەکە هەموی بۆ ﴿ داکی بابی داك ﴾ دەبی ئەوەی تر بیبەشە چونکە ئەوەی یەکەم نزیکترە دوورەکە بێبەش دەکا.

٢–لەپاشی بەجێماوە : بابی داکی داك – بابی بابی داك : میراتەکە بۆ یەکەم دەبی (بابی داکی داك) چونکە بە خاوەن فەرز دەگاتە مردوەکە کە داکی بابە بەلام ئەوەی دوەم باپیرەکی فاسدە چونکە بە خاوەن رەحم دەگاتە مردوەکە .

٣–لەپاشی بە جێماوە :– ٤ژن – داکی بابی داکی داك – بابی داکی بابی داك – بابی بابی داکی باب – داکی بابی داکی باب .

میراتگر	بەش	مەسئەلە	راست کردنەوە	
		٤	٤٨=١٢×٤	
٤ژن	٤\١	١	١٢=١٢×١	
داکی بابی داکی داك	١	للذکر مثل حظ الانثيين چونکە لایەنی داکن	١٢=١٢×١	٤
بابی داکی بابی داك				٨
بابی بابی داکی باب	٢	للذکر مثل حظ الانثيين چونکە لایەنی بابن	٢٤=١٢×٢	١٦
داکی بابی داکی باب				٨

٤– لەپاشی بەجێماوە : ﴿ ژن – داکی بابی بابی داك – بابی داکی داکی داك – بابی بابی داکی باب – داکی بابی داکی باب ﴾

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٤
ژن	٤\١	١
داکی بابی بابی داك	–	–
بابی داکی داکی داك	ماوە	٣
بابی بابی داکی باب	–	–
داکی بابی داکی باب	–	–

ماوەکە پاش بەشی ژنەکە ٩٤ۆب ابی داکی داکی داك دەبێ چونکە بە میراتگر دەگاتە مردوەکە کە داکی داکە بەلام ئەوانی تر بە رەحم دەگەنە مردوەکە .

٥–لەپاشی بەجیماوە :– بابی داکی بابی باب – بابی داکی داکی باب – بابی داکی داکی داکی – بابی بابی داکی داك .

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٣
بابی داکی بابی باب بابی داکی داکی باب	٢	
بابی داکی داکی داك	١	
بابی بابی داکی داك	–	–

هەر چوار باپیر لەیەك ئاستن بەلام سێی یەکەمین بە خاوەن بەش دەگەنەوە مردوەکە بەلام ئەوەی چوارەم بە خاوەن رەحم پاشان دوو باپیری یەکەم لایەنی بابن ٢سەهمیان هەیە و ئەوەی سییەم لایەنی داکە ١ سهمە هەیە.

٣–**چینی سێیەم:–** ئەو چینەش بریتین لە خزمانی مردوەکە میراتگرنین بەهۆی باوك و دایکی مردوەکە نزیك دەبنەوە کە بریتین لە فەرعەکانی خوشك وبرا لەداك و فەرعی خوشکانی لە داك وباب و فەرعی خوشکانی لە باب وەکو کورە خوشك لە داك وباب و کچە خوشك ...... هەروەها کچانی برای مردوەکە لەداك وباب بن یان تەنها لەباب ،هەروەها کچانی کوری برای لە داك وباب یان لەباب .....

چۆنیەتی میراتی ئەم چینە:–

وەك پێشتر باسمان کردوە کە چینەکەی پیشتر نەبی ئینجا ئەو چینەکەی دوەم وەردەگری واتە هەتا چینی یەکەم و دووەم هەبن چینی سێیەم میراتی نیە ، ئینجا ئەگەر چینی یەکەم و دووەم نەبوو لە چینی سێیەم یەك میراتگر هەبی هەموو میراتەکە بۆ ئەو دەبێ یان ماوەی دوای ژن و میرد گەر هەبێ.

- ئەگەر هاتوو لەیەك زیاتر بوون ئەوا نزیکەکە لەپیشترە بۆنمونە :– کچی برا لەباب و کوری کچی برا لەداك وباب : ئەوا کچی برا لەباب لە پیشترە میراتەکە بۆ ئەودەبی هەروەها کچی خوشك لە داك نزیکترە لە کچی کچی برا لەداك وباب .
- ئەگەر لە پلە لە یەك ئاست بوون بەلام لە نزیك بونەوە جیاواز بون واتە یەکیان بەخاوەن فەرز و ئەوەی تر بە عصبە نزیك دەبونەوە لە پیش ترن لەوەی بە ختاوەن رەحم نزیك دەبیتەوە بۆن مونە لەپاشی بەجێماوە :– ﴿ کچی کچی برا لە داك وباب – کچی کوری برا لە باب ﴾ میراتەکە بۆ دوەم دەبی واتە کچی کوری برا لەباب چونکە بە عصبە نزیك دەبیتەوە بەلام کچی کچی برا لە داك وباب بە خاوەن رەحم نزیك دەبێتەوە .
- ئەگەر هەمویان لە پلەو نزیك بونەوە لەیەك ئاست بون واتە یان هەمویان بەیەك میرات گر نزیك دەبنەوە یان بەبی میراتگر لەوکات لایەنی بەهیزی نزیك بونەوە رەچاو دەکرێ واتە لایەنی ئەصی باب لەپێشترە لە لایەنی کە

ئەصلەکەی داك بێت. نمونە : لەپاشی بەجێماوە ﴿ کچی کچی برا لەداك وباب – کچی کچی برا لەباب ﴾ ئەوەی یەکەم واتە کچی کچی برا لەداك وباب لەپیشترە چونکە هیزەکەی زیاترە . نمونە :– لەپاشی بەجێماوە ﴿ کچی کچی برا لە باب – کچی برا لە داك ﴾ میراتەکە بۆیەکەم دەبی واتە کچی کچی برا لەباب چونکە لایەنی باب بەهێزترە.

■ ئەگەر هەمویان لە پلەو نزیکی و بەهێزی لەیەك ئاست بوون ئەوا میراتەکە لەنیوانیان دەبی بە للذكر مثل حظ الانثيين ئەگەر هەموشیان لەلایەنی داکیش بن ، بۆن مونە لەپاشی بەجێماوە ﴿ کچی برا لە داك – کوری خوشك لە داك ﴾ میراتەکە لە نیوانیانە بە للذكر مثل حظ الانثيين ..... نمونەیەکی تر : لەپاشی بەجێماوە ﴿ ٤کچی کوری برا لەداك وباب – ٥کوری خوشك لەباب – ٦کوری برا لە داك – ٤ژن ﴾ بۆ ٤ژنەکە ١\٤ و ماوە ٣ بۆ ٥کوری خوشك لەباب دەبی و ئەوانی تر بیبەشن چونکە هیزی پلەی خزمایەتی نزیکترە لە کوری برا لەداك و نزیکترن لە کچانی کوری برا لە داك وباب.

٤–چینی چوارەم:– ئەو خزمانەی مردوەکەن کە لەلایەنی باپیرەو داپیرەی مردووەکە نزیك دەبنەوە وەکو بابی باب و بابی داك و داکی باب و داکی داك ، ئەم چینە شەش تایفە دەگرێتەوە بەم شێوەیە:

١–تایەفەی یەکەم:– مام لە داك – واتە برای بابی مردوەکە لە داك – وە پورەکان بە گشتی (خوشکی باب و خوشکی داك) – خال .

٢–تایەفەی دووەم: منالی ئەوانەی لە تایەفەی یەکەم باس کرا هەروەها کچانی مام لە داك وباب و کچانی مام لە باب کچانی کورانی ئەوانەی باس کران و کچانی کچانی باس کراوان.

٣–تایەفەی سێیەم:– مامەکانی بابی مردوەکە واتە برایانی باپیری مردوەکە وە پورەکانی بابی مردوەکە واتە خوشکانی باپیر و داپیری مردوەکە وە مامەکانی داکی مردوەکە وپور و خالی مردوەکە .

٤–تایفەی چوارەم : منالەکانی باس کراوان لە تایەفەی سێیەم و کچانی مامی بابی مردوەکە لەداك وباب یان لەباب و کچانی کورانی کچەمامی بابی مردوەکە .....

٥–تایەفەی پێنجەم : مامەکانی بابی بابی مردوەکە لە داك و پور – عمەت و خالەت – و خالی بابی بابی مردوەکە و مامەکانی داکی بابی مردوەکە و پورەکان و خالەکانی داکی بابی مردوەکە و مامەکانی بابی داکی مردوەکەو عەمەت و خالەتی و خالەکانی بابی داکی مردوەکە و مامەکانی داکی داکی مردوەکە وپورو خالەکان ....

٦–تایەفەی شەشەم:– منالانی ئەوانەی باس کران لە تایفەی پێنجەم و کچانی مامی بابی بابی مردوو لە داك وباب و لەباب و کچانی کورانی مامی بابی باب بلە داك وباب و لەباب ...... هتد

چۆنیەتی میراتی ئەم چینە :- ئەم چینەی چوارەم میراتیان بەرناکەوی ئەگەر یەك لەو سیٚ چینەی پیشوو هەبن هەروەها تایفەکان بە ترتیبن هەتا یەم هەبی تایفەی دوەم نابا...   ئەمانەش وەکو ئەوانەی تر کەباسمان کرد نزیکەکە دورەکە بیبەش دەکات و بەخاوەن فەرز و بە عصبە لە پیش ترە لە نزیك بوەوە بەخاوەن رەحم. نمونە :- ئەگەر کەسێك مرد لەپاشی بەجیٚما ﴿ خالەت و کوری خالەت و کچە مام و کورەخال ﴾ ئەوا میراتەکە هەمووی بۆ خالەت دەبیٚ چونکە لە تایفەی یەکەمە و کچە مام و کورە خال لە تایفەی دووەمن .

- ئەگەر هاتوو لە تایفەکی زیاتر هەبون ئەوا وەکو میراتی چینی یەکەم دابەش دەکریٚ واتە تائفە وەکو چین حیساب دەکری واتە پلە نزیکەکە لەپیشترە ئەگەر یەکسان بوون ئەوا کامیان بەهیزترە لە پیشترە واتە منالەکانی لە داك وباب نزیکترن لەوانە تەنها بەریگای باب دەگەن بە مردوەکە هەروەها لایەنی باب لەپیشترە لە لایەنی داك . نمونە :- لەپاشی بەجیٚماوە ﴿ کوری خالە تلە داك وباب – کوری خالەت لەباب – کوری خالە ت لە داك ﴾ میراتەکە هەموی بۆ کورە خالەتە لە داك وباب لەبەر نزیکیەکەی وە ئەگەر ئەو نەباب لۆ کورە خالە ت لەباب دەبوو .
- بە نیسبەت خالەکان و مامەکان لە داك و منالەکانیان ئەگەر لە نزیك بونەوە وەکو یەك بون ئەوا ئەوەی لایەنی باب دوو سەهمەو لایەنی داك یەك سهم . نمونە :- لە پاشی بە جیماوە ﴿ عمەت {خوشکی باب } – خال ﴾ ئەوا دوو سەهم بۆ عمەتەکە دەبیٚ چونکە لایەنی باوکە و یەك سهم بۆ خال دەبیٚ چونکە لایەنی داکە .

==

بابەتی التخارج

دەرچون لەبەشە میرات

پێناسەی التخارج و جۆرەکانی :-

تخارج: بریتی یە لە صولح کردنی یەکێك لە میراتگران لەگەڵ میراتگرەکانی تر تاوەکو دەرچێ لە میرات بەرامبەر مەبلەغێك یان شتێکی دیاری کراو جا لە میراتەکە بیت یان لە غەیری میراتەکە .

تخارج سێ جۆری هەیە :

١- یەکێك لە میراتگرەکان لەبەشی خۆی دەردەچێ بۆ میراتگریکی تر لەبەرامبەر مەبلەغیك یان شتێکی تر دور لە میرات لەم حالەتە میراتەکە بەش دەکرێت کە دەرچوەکەشی لەگەڵ دابێت پاشان هەریەکە و بەشی خۆی پێ دەدرێ تەنها دەرچوەکە نەبێت بەشەکەی دەدرێ بەو کەسەی کە صولحی لەگەڵ کردوە .

نمونە : لەپاشی بەجێماوە ﴿ کچ- ٢خوشك لە داك وباب ﴾ یەك لە خوشکەکان صولحی لەگەڵ خوشکەکەی کرد کە بەشی خۆی بداتی ئەگەر ئەو ١٥٠٠دۆلاری بداتی :ئەوا کچەکە نیوەی میراتی هەیە و ماوە بۆ خوشکەکە دەبی کە پارەکەی داوە بە خوشکە دەرچوەکە واتە بەشی خۆی و بەشی خوشکە کەی کە پارەی وەرگرتوە .

نمونە :- لە پاشی بەجێماوە ﴿ باب – داك – کچ – کچی کور ﴾ داکەکە صولحی لەگەڵ کچی کور کرد ئەگەر ٨٠٠ دۆلاری بداتی ئەوا دەردەچی لە میرات و بەشەکەی بۆ کچی کوربیت ئەویش رازی بوو :

میراتگر	بەش	مەسئەلە
		٦
باب	٦\١ع	١
داك	٦\١	١
کچ	٢\١	٣
کچی کور	٦\١	١+١=٢

٢- یەکێ لە میراتگرەکان لەبەشی خۆی بۆ هەموو میراتگرەکانی تر دەردەچێ بەرامبەر مەبلەغیك یان شتیك لە دەرەوەی میراتەکە لەم حالەتە بەهەمان شێوە میراتەکە بەش دەکری و بەشی هەریەکەیان دیاری دەکرێ وبەشی دەرچوەکە بەسەر هەموان دابەش دەکری بە گویرە ریك کەوتنی خۆیان لەگەڵ دەرچوەکە ئەگەر نا بەیەکسانی بەسەریان دا بەش دەکرێ بەلام ئەگەر ئەوەی کە دابویان بە دەرچوەکە بەیەکسانی نەبوو بەلکو بەشەکان جیا بون لەو کاتب ە گویرەی نیسبەتی مەبلەغەکەی کە دایانە بە کەسەکە دابەش دەکری واتە هەریەکە و بە ئەندازە ئەو مەبلەغەی کە داویەتی

٣- یەکێك لە میراتگران دەردەچیٚ بۆ هەموو میراتگرەکانی تر لە بەرامبەر وەرگرتنی مەبلەغیك یان شتیکی دیاری کراو لە میراتەکە. لەم حالەتە میراتەکە بەش دەکریٚ وبەشی دەرچوەکە لادەبردری و ئەوەی ماوە دەکری بە ئەصلی مەسئەلەکە . بۆن مونە: ژنێك مردوە لە پاشی بەجێماوە ﴿ مێرد – داك – خوشك لە داك وباب – خوشك لە باب – خوشك لە داك ﴾ وە لە پاشی بەجیماوە ١٦٠ دۆنم زەوی خوشکەکە لەباب لە بەرامبەر مەبلەغیك پارە دەردەچی لە میراتەکە بەم شیوەیە دەکریٚ:

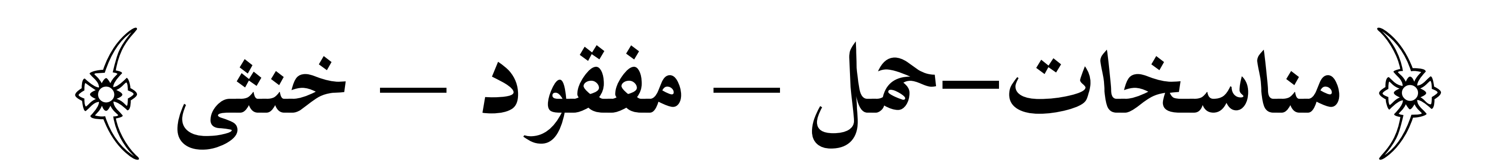
<table>
<tr><th>میراتگر</th><th>بەش</th><th>مەسئەلە</th><th></th></tr>
<tr><td></td><td></td><td>٦عول بۆ ٩</td><td rowspan="6">پاش ئەوەی بەشەکان دیاری کران بەشی خوشکەکەی لەباب ١سهم دەردەکەین ژمارەی سهمەکان ٩ بوو ئیستا بو بە ٨ کەواتە میراتەکە دابەشی سەر ٨ دەکەین وەکو ئەصلی مەسئەلە</td></tr>
<tr><td>مێرد</td><td>٢\١</td><td>٣</td></tr>
<tr><td>داك</td><td>٦\١</td><td>١</td></tr>
<tr><td>خوشك لە داك وباب</td><td>٢\١</td><td>٣</td></tr>
<tr><td>خوشك لە باب</td><td>٦\١</td><td>١</td></tr>
<tr><td>خوشك لە داك</td><td>٦\١</td><td>١</td></tr>
</table>

١٦٠ دۆنم زەوی ÷٨= ٢٠ دۆنم ، بۆ مێردەکە ٣×٢٠= ٦٠ دۆنم بۆ دایکەکە ١×٢٠=٢٠ دۆنم بۆ خوشکەکەی لە داك وباب ٣×٢٠=٦٠ دۆنم و بۆ خوشکەکەی لە داك ١×٢٠=٢٠ دۆنم .

والله تعالی اعلم

==

میراتی

﴿ بابەتی المناسخات ﴾

<u>پێناسەی – المناسخات – :–</u> (المناسخات) کۆی ووشەی (مناسخه) یه واته :– لابردن – گواستنەوه ،بەلام لە روانگەی شەرعەوه :– بريتی يه لەوەی كه يەكيك يان زياتر لە ميراتگری مردوو بمری پێش ئەوەی ميراتەكەی مردووی يەكەم بەش بكرێ، بەمانايەكی تر يەكێك مردووه هيشتا ميراتەكەی بەش نەكراوه يەكێك يان زياتر لە ميراتگرەكانی بمری يان بمرن.

<u>هۆكاری ناوبردنی بە مناسخه:–</u> چونكه مەسەلەی مردووی يەكەم لابراوه بە مەسەلەی مردووی دووەم يان حوكمەكەی لابراوه يان مالەكە گوازراوەتەوه لە ميراتگريك بۆ ميراتگرێكی تر.

واته ئەم موناسەخەيە بۆ ئەمەيە كه بمانەوی ميراتەكە دابەش بكەين تا بزانين بەشی مردووی دوەم چەندە لە مردوی يەكەم تا بدری بە ميراتگرەكانی مردووی دووەم.

تێبينی:– تەنها ئەوە موناسەخەيە كەبەشی هەيە لە مردوی يەكەم بەلام مردوی دوەم كە مال و سامانی خۆی هەيە بەشيوەی ئاسايی خۆی دابەشی سەر ميراتگرەكانی دەكريت نەوەك تيكەل بە موناسەخە بكرێ.

﴿حالەتەكانی موناسەخه ﴾

<u>موناسەخه سێ حالەتی هەيە :</u>

حالەتی يەكەم:– ميراتگرەكانی مردووی دووەم هەمان ميراتگرەكانی مردووی يەكەمن.

حالەتی دووەم:– ميرات گرەكانی مردووی دووەم و ئەوانەی پاش ئەوانيش ميرات لەيەكتر ناگرنەوه تەنها لە مردوی خۆيان واته ميراتگرانی مردوی دوەم تەنها لە دوەم دەگرنەوه هی سێيەم تەنها لە سێيەم دەگرنەوه.....

حالەتی سێيەم:– ميراتگرانی مردووی دووەم ئەوانەی دوای ئەوانيش ميراتگری مردووی يەكەمن و ميراتگری تريشيان لەگەل دايه بەلام ميراتەكەيان جودايه .

حالەتی يەكەم لە موناسەخه

ميراتگرەكانی مردووی دووەم هەمان ميراتگرەكانی مردووی يەكەمن.

شێوازی حەل كردنی ئەم حالەته :– مردووی دووەم و سێيەم و ... وادادەنێين هەر بونيان نەبووه واته ئەوەی ئيستا ماون دەدری بە ئەوان ، بۆ نمونه (ئافرەتێك مردووه بەناوی – فاتمه – لەپاشی بەجێماوه داپيرەيەك خوشكەكی لە داك و باب

بەناوی – زینب – و خوشکەکی لەباب بەناوی – عائشە – هیشتا میراتەکە دابەش نەکرابوو عائشەی خوشکی فاتمە شوی بە میردی فاتمە کرد لە مەسئەلەکە ئینا عائشە مرد لەو حالەتە هیچ لە مەسەلە ناگۆرێ میرات گری هەردوو مردوەکە هەر مێرد و داپیرەك وخوشکەکی لەداك وبابە :–

مێرد	داپیر	خوشك لە د.ب –زینب–	مەسئەلە
١/٢	١/٦	١/٢	٦
٣	١	٣	عول ٧

نمونەیەکی تر:– پیاوێك مرد شەش برای لە داك وبابی لە پاش بە جێمابوو میراتەکە بەش نەکرا تا چواریان مردن یەك لە دوای یەك تەنها دوو ماوە وە هیچ میراتگری تریان نیە کەواتە میراتەکە دەکری بە دوو بەش هەر برای بەشیك.

نمونەیەکی تر: پیاویك مرد لەپاشی بەجێما(داك – ٤ برا لەداك) میراتەکە بەش نەکرا تا ٢برا لە داك مردن وە لەو میراتگرانە زیاتر نەبون بۆیە:

داك	٢برا لەداك	مەسئەلە
١/٦	١/٣	٦
١	٢	مەسئەلەکە ردە واتە ١+٢=٣

پاش ئەوەی داکەکە شەش یەکی برد و ٢براکەی لە داك سێیەکیان برد مەسەلەکە رەدە چونکە ١ بەشی داك و ٢ بەشی دوبرا = ٣ کەچی ٣ ماوە بۆیە ژن و میرد لەمەسەلە نیە کەواتە بەشەکان کۆبکەوە و بیکە بە ئەصلی مەسئەلە واتە ١+٢= ٣ یەك بەشی داك بەفەرز و رەد و هەر برای بەشێك بە فەرزو رەد. ---

——

حالەتی دووەم لە موناسەخە

میرات گرەکانی مردووی دووەم و ئەوانەی پاش ئەوانیش میرات لەیەکتر ناگرنەوە تەنها لە مردوی خۆیان واتە میراتگرانی مردوی دوەم تەنها لە دوەم دەگرنەوە هی سێیەم تەنها لە سێیەم دەگرنەوە.....

بەمانایەکی رۆنتر میراتگری مردووی یەکەم لەناو میراتگری مردووەم نیە.

حالەتی سێیەم لە مناسخە

میراتگرانی مردووی دووەم ئەوانەی دوای ئەوانیش میراتگری مردووی یەکەمن و میراتگری تریشیان لەگەل دایە بەلام میراتەکەیان جودایە .

چۆنیەتی حەل کردنی نمونەی حالەتی دووەم و سێیەم ان شاء الله رۆن دەکەینەوە پاش باس کردنی دەستوری موناسەخەی حالەتی دوەم و سێیەم :–

ئەگەر هاتوو یەکێك مرد هێشتا میراتەکەی بەش نەکرابوو یەکێکی تر لە میراتگرەکانی مردوی یەکەم مرد تا بتوانین ئەم جۆرە میراتە بەش بکەین پێویستیمان بەم خالانەی خوارەوە هەیە :

- مەسەلەیەك دروست دەکەین بۆ مردوی یەکەم بەشێوەیەکی ئاسایی وەك لە پێشتر باس کراوە کە مردوی دوەم بە زیندو دائەنرێ و بەشەکان بەشێوەی ئاسایی بەش دەکرێ .
- ئەگەر تصحیحی دەوێت پێویستە تصحیحی بکەین.
- مەسەلەیەکی تر دروست دەکەین بۆ مردوی دووەم و دیاری کردنی بەشی میراتگرانی مردوی دوەم
- ئەگەر تصحیحی پێویستە بیکە.
- سەیری ئەسلی مەسەلەی مردوی دوەم بکە لەگەل بەشەکەی لە مردوی یەکەم بزانە چ پەیوەندیەکیان هەیە واتە توافقە ، تداخلە، تباینە .... .
- ئەگەر مەسەلەی مردوی دوەم لەگەل بەشەکەی لە مردوی یەکەم –تماثل – بێ ئەوا هیچ گۆرانکاری ئەوتۆی نابێ واتە هەرهەمان بەشەکەی کە لە مردوی یەکەمی وەرگرتوە بیکە بە ئەسلی مەسەلەی دوەم . ئەگەر توافق بوون ئەوا وفقی مەسەلەی مردوی دوەم لە تەواوی مەسەلەوبەشەکانی میراتگرانی مردوی یەکەم جاران دەکرێ بۆ ئەو میراتگرانەی کە لەهەردو مردوو میراتگرن ئینجا وفقی بەشی مردوی دوەم لەیەکە جارانی بەشی میراتگرانی دوەم بکە.
- ئەگەر تباین بوو ئەوا تەواوی مەسەلەی مردوی دوەم جارانی تەواوی مەسەلەی مردوی یەکەم لەگەل بەشەکانی میراتگرانی مردوی یەکەم دەکرێ بۆ ئەو میراتگرانەی کە لەهەردو مردوو میراتگرن ئینجا تەواوی بەشی مردوی دوەم لەیەکەم جارانی تەواوی میراتگرانی مردووی دوەم بکە. .

نمونە لەسەر حالەتی دووەم:–

پیاوێك مردووە لە پاشی بەجێماوە : ژن – کچ(لە ژنێکی تر) – مام ، پێش بەش کردنی میراتەکە کچەکە مرد و لەپاشی بەجێماوە (مێرد – کور) .

سەرەتا مەسەلەی مردووی یەکەم حەل دەکەین : ژنەکە هەشت یەکی هەیە چونکە منال هەیەو کچەکە نیوەی هەیەو چونکە تەنهایە و معصبی نیە وماوە بۆ مام بە عصبە بالنفس ، ئەصلی مەسئەلە لە ٨ چونکە هەشت و یەك و نیوە هەیە تداخلە ئینجا مەسەلەی مردوی دوەم حەل دەکەین کە کچەکەیە مردوە لەپاشی بەجیماوە میرد و کور ، میردەکە چواریەکی هەیە چونکە منال هەیە و ماوە بۆ کورەکە دەبی بە عصبە بالنفس واتە ئەصلی مەسئەلە لە ٤ چونکە چواریەك و ماوە هەیە میردەکە ١سهم و کورەکە ٣ سهم ئینجا سەیری نیوان ئەصلی مەسئەلەی مردوی دووەم بکە کە (٤) وە سەیری بەشی مردوی دوەم بکە لە مردوی یەکەم ئەویش (٤) کەواتە وەکو یەکن وە بەبی کەرت دابەش دەبی کەواتە مەسەلەی جامعە (٨) بۆ ژنی مردوی یەکەم (١سهم) و بۆ مامی مردوی یەکەم(٣ سهم) و بۆ میردی مردوی دووەم (١ سهم) و بۆ کوری مردوی دوەم (٣ سهم) .

میراتگرانی مردووی یەکەم				
ژن	کچ	مام	مەسئەلە	الجامعە
١/٨	١/٢	ع	٨	٨
١	٤	٣		
میراتگرانی مردووی دووەم				
مێرد	کور	مەسئەلە		
١/٤	ع	٤		
١	٣			

نمونەیەکی تر لەسەر حالەتی دووەم:- پیاوێك مردوە لە پاشی بەجێماوە :﴿ ژن – ٢کچ (لە ژنیکی تر)- مام ﴾ میراتەکە بەش نەکرا تا کچێك مرد لەپاشی بەیما ﴿ مێرد – کور﴾

سەرەتا مەسەلەی مردووی یەکەم حەل دەکەین : ژنەکە هەشت یەکی هەیە چونکە منال هەیەو ٢کچەکە دوو سێیەکیان هەیەو چونکە ژمارەیان دووە و معصبیان نیە وماوە بۆ مام بە عصبە بالنفس ، ئەصلی مەسئەلە لە ٢٤ چونکە هەشت یەك و دوو سێیەك هەیە تباینە ئینجا مەسەلەی مردوی دوەم حەل دەکەین کە یەك لە کچەکان مردوە لەپاشی بەجیماوە میرد و کور ، میردەکە چواریەکی هەیە چونکە منال هەیە و ماوە بۆ کورەکە دەبی بە عصبە بالنفس واتە ئەصلی مەسئەلە لە ٤ چونکە چواریەك و ماوە هەیە میردەکە ١سهم و کورەکە ٣ سهم ئینجا سەیری نیوان ئەصلی مەسئەلەی مردوی دووەم بکە کە (٤) وە سەیری بەشی مردوی دوەم بکە لە مردوی یەکەم ئەویش (٨) کەواتە توافقە بە چواریەکئینجا چواریەکی چوار یەکە جارانی یەکەم و بەشەکان بکە هەروەك خۆی دەردەچێ کەواتە مەسەلەی جامعە (٢٤) وە چواریەکی بەشی مردوی دوەم لەیەکەم واتە چواریەکی ٨ دەکاتە دوو جارانی مەسەلەی دوەم و بەشەکان بکە : بۆ

ژنی مردوی یەکەم (٣سهم) و بۆ کچە زیندوەکەی مردووی یەکەم (٨ سهم) بۆ مامی مردوی یەکەم(٥ سهم) و بۆ میردی مردوی دووەم (٢ سهم) و بۆ کوری مردوی دوەم (٦ سهم) .

میراتگرانی مردووی یەکەم				
ژن	٢کچ	مام	مەسئەلە	الجامعە
١/٨	٢/٣	ع	٢٤	٢٤
٣	١٦	٥		
میراتگرانی مردووی دووەم				
مێرد	کور	مەسئەلە		
١/٤	ع	٢×٤		
١×٢=٢	٣×٢=٦	٨		

نمونە لەسەر حالەتی سێیەم:

١- ژنێك مردووە لە پاشی بەجێماوە ﴿ مێرد - داك - کور - بنت ﴾پیش بەش کردنی میراتەکە کورەکە مرد لەپاشی بەجیما ئەوانەی لەمەسەلەی یەکەم ﴿باب - داپیر - خوشك ﴾ وە ﴿ ژن - کور ﴾

سەرەتا مەسەلەی مردووی یەکەم حەل دەکەین : مێردەکە چوار یەکی هەیە چونکە منال هەیەو داك: شەش یەکی هەی چونکە منال هەیە و ماوە بۆ کچەکەو کورەکە للذکر مثل حظ الانثیین، ئەصلی مەسئەلە لە ١٢ چونکە چواریەك و شەش یەك هەیە توافق بە نیوەیەبەلام بەشی کورو کچەکە تباینە بۆیە ٣ جارانی ئەصلی مەسئەلەو بەشەکان دەکەین ٣×١٢=٣٦ بۆ میردەکە ٩سهم و بۆ دایکەکە ٦ سهم و ماوە ٢١ سهم بۆ کورەکە ١٤ و بۆ کچەکە ٧ سهم ئینجا مەسەلەی مردوی دوەم حەل دەکەین کە کورەکە مردوە لەپاشی بەجیماوە ژن و کور و باب و داپیر و خوشك لەداك وباب ، ژنەکەکە هەشت یەکی هەیە چونکە منال هەیە و باب شەش یەکی هەیە و داپیر شەش یەکی هەیە و ماوە بۆ کورەکە دەبی بە عصبە بالنفس و خوشکەکە بیبەشە بە باب و کور واتە ئەصلی مەسئەلە لە ٢٤ چونکە هەشت یەك و شەش یەك هەیە ژنەکە٣سهم وباب ٤سهم و داپیر٤سهم وماوە بۆ کورەکە ١٣ سهم و خشکەکە بیبەشە بە باب و کورئینجا سەیری نیوان ئەصلی مەسئەلەی مردوی دووەم بکە کە (٢٤) وە سەیری بەشی مردوی دوەم بکە لە مردوی یەکەم ئەویش (١٤) کەواتە توافقە بە نیوە ئینجا نیوەی مەسەلەی دوەم کە ١٢ جارانی مەسئەلەی یەکەم ٣٦و بەشەکان بکە ١٢× ٣٦ = ٤٣٢ وە نیوەی بەشی مردوی دوەم لەیەکەم واتە نیوەی ١٤ دەکاتە ٧ جارانی مەسەلەی

دوەم و بەشەکان بکە : بۆ ژنەکە (٢١سهم) وبۆ باب ٢٨ سهم و بۆ داپیر ٢٨ سهم و ماوە بۆ کورەکە ٩١ سهم مەسئەلەی جامعە لە ﴿ ٤٣٢﴾ دەردەچی بەم شیوەیە :

مێردی مردووی یەکەم: ١٠٨ سهم کە هەمان باوکە لە مردوی دوەم واتە ٢٨+ سهم لە مردوی دوەم =١٣٦ سهم .

داکی مردووی یەکەم ٧٢ سهم همان داپیرە لە مردوی دوەم ٣٨ سهم واتە ﴿ ١٠٠ سهم ﴾

کچی مردوی یەکەم ٨٤ سهم بەلام لە مردوی دوەم نیەتی .

ژنی مردووی دووەم ٢١ سهم

کوری مردووی دوەم ٩١ سهم

میراتگرانی مردووی یەکەم					
میرد	داك	کچ	کور	مەسئەلە	الجامعە
١/٤	١/٦	ع للذکر مثل حظ الانثیین		٣×١٢	٤٣٢
٩=٣×٣	٦=٣×٢	٢١=٣×٧ ٧	١٤	١٢×٣٦	
١٠٨=١٢×٩	٧٢=١٢×٦	٨٤=١٢×٧	مردووە	٤٣٢	
میراتگرانی مردووی دووەم					
ژن	باب	داپیر	کور	خوشك لەد.ب	مەسئەلە
١/٨	١/٦	١/٦	ع	بیبەشە	٧×٢٤
٢١=٧×٣	٢٨=٧×٤	٢٨=٧×٤	٩١=٧×١٣	٠	١٦٨

نمونەیەکی تر :پیاویك مردووە لەپاشی بەجێماوە ﴿ ژن – کور – کچ ﴾ پیش دابەش کردنی میرات کچەکە مرد تەنها ئەوانەی لەپاش بەجیما کە میراتگری مردوی یەکەمن.

سەرەتا مەسەلەی مردووی یەکەم حەل دەکەین : ژنەکە هەشت یەکی هەیە چونکە منال هەیەو ماوە بۆ کچەکەو کورەکە للذکر مثل حظ الانثیین، ئەصلی مەسئەلە لە ٨ چونکە هەشت یەك و ماوە هەیە بەشی کورو کچەکە تباینە بۆیە ٣ جارانی ئەصلی مەسئەلەو بەشەکان دەکەین ٣×٨=٢٤ بۆ ژنەکەکە ٣سهم و ماوە ٢١ سهم بۆ کورەکە ١٤ و بۆ

کچەکە ٧ سهم ئینجا مەسەلەی مردوی دوەم حەل دەکەین کە کچەکە مردوە لەپاشی بەجیماوە میراتگرانی مردوی یەکەم واتە داك وبرایەکی لەداك وباب ، داکەکە سێیەکی هەیە چونکە مردوەکە منالی نیەو لە برایەك زیاتری نیە و ماوە بۆ کورەکە دەبی بە عصبە بالنفس و خوشکەکە بیبەشە بە باب و کور واتە ئەصلی مەسئەلە لە ٣ بۆ دایکەکە ١ سهم وماوە بۆ کورەکە ٢ سهم ئینجا سەیری نیوان ئەصلی مەسئەلەی مردوی دووەم بکە کە (٣) وە سەیری بەشی مردوی دوەم بکە لە مردوی یەکەم ئەویش (٧) کەواتە تباینە ئینجا تەواوی مەسەلەی دوەم کە ٣ جارانی مەسئەلەی یەکەم ٧ وبەشەکان بکە ٣× ٢٤ = ٧٢ وە تەواوی بەشی مردوی دوەم لەیەکەم واتە ٧ جارانی مەسەلەی دوەم و بەشەکان بکە : بۆ داکەکە ١×٧=٧ سهم و ماوە بۆ کورەکە ٢×٧=١٤ سهم :مەسئەلەی جامعە لە ﴿ ٧٢﴾ دەردەچی بەم شیوەیە :ژنی مردوی یەکەم کە دایکی مردوی دوەمە لە مردوی یەکەم٩سهم ولەمردوی دوەم ٧ سهم واتە ١٦ سهمی هەیە کورەکە لە مردووی یەکەم کە برای مردوی دوەمە ٤٢+١٤ = ٥٦ سهمی هەیە.

میراتگرانی مردووی یەکەم	ژن	کور	کچ	مەسئەلە	راستکردنەوە	مەسئەلەی جامعە
	١/٨	للذکر مثل حظ الانثیین		٨	٣×٨	
	٣×١	٣×٧			٢٤	٣×٢٤
	٣×٣	٣×١٤	٧			٧٢
	٩	٤٢	٢١ مردووە			

میراتگرانی مردووی دوەم	داك	برا لەداك وباب	مەسئەلە
	١/٣	ماوە	٧×٣
	٧=٧×١	١٤=٧×٢	٢١

نمونەیەکی تر: پیاوێك مردووە لەپاشی بەجێماوە ﴿ ژن – داك – کچ – خوشك لە داك وباب ﴾ پیش ئەوەی میراتەکە بەش بکرێ ژنەکە مرد لەپاشی بەجیما ئەوانەی یەکەم وە (میرد – کور) :–

سەرەتا مەسەلەی مردووی یەکەم حەل دەکەین : ژنەکە هەشت یەکی هەیە چونکە منال هەیەو داکەکە شەش یەکی هەیەو چونکە منال هەیە و کچەکە نیوەی هەیە چونکە بە تەنهایەو عەصەبەی نیە و ماوە بۆ خوشکەکەی لە داك وباب ، ئەصلی مەسئەلە لە ٢٤ چونکە هەشت یەك وشەش یەك هەیە توافقە بە نیوە ئینجا مەسەلەی مردوی دوەم حەل دەکەین کە ژنەکە مردوە لەپاشی بەجیماوە میرد و کچ و کور ، میردەکە چواریەکی هەیە چونکە منال هەیە و ماوە بۆکچەکەو کورەکە دەبی بە لـلژکر مپل حڤ الانپیین واتە ئەصلی مەسئەلە لە ٤ چونکە چواریەك و ماوە هەیە میردەکە ١سهم و کچەکە ١ سهم و کورەکە ٢ سهم ئینجا سەیری نیوان ئەصلی مەسئەلەی مردوی دووەم بکە کە (٤) وە سەیری بەشی مردوی دوەم بکە لە مردوی یەکەم ئەویش (٣) کەواتە تباینە بۆیە تەواوی ئەصلی دوەم کە چوارە جارانی یەکەم و

بەشەکان بکە بەم شیوەیە : ئەصلی مەسئەلە ٢٤×٤= ٩٦ کە بریتی یە لـە مەسئەلـەی جامعە ، بەشی ژن ٣×٤=١٢ ، بەشی داك ٤×٤=١٦ ، بەشی کچ ١٢×٤= ٤٨ ، بەشی خوشك لـە داك وباب ٥×٤=٢٠، ئینا تەواوی بەشی مردوی دوەم لـەیەکەم واتە ٣ جارانی مەسەلـەی دوەم و بەشەکان بکە واتە : مەسەلـە : ٤×٣= ١٢ ، بەشی مێرد ١×٣=٣ ، بەشی کچ: ١×٣=٣ ، بەشی کور ٢×٣=٦ .

میراتگرانی مردووی یەکەم	ژن	داك	کچ	خوشك لە د.ب	مەسئەلـە	مەسئەلـەی جامعە
	١/٨	١/٦	١/٢	ماوة	٢٤	٢٤×٤
	٤×٣	٤×٤	٤×١٢	٤×٥		٩٦
	١٢	١٦	٤٨	٢٠		

میراتگرانی مردووی دوەم	میرد	کچ	کور	مەسئەلـە
	١/٤	للذكر مثل حظ الانثيين		٤
	٣=٣×١	٣=٣×١	٦=٣×٢	١٢=٣×٤

==

میراتی – الحمل –

کۆرپە

<u>پێناسەی الحمل:–</u> لە رووی زمانەوە قورسایەتی لە سکی ئافرەت .لەرووی زاراوە شەرعی ئەوکۆرپەی ناوسکی ئافرەتە کە میرات دەگری یان کاردەکاتە سەر میراتگرەکانی تر بە هاتنە سەر دونیا.

<u>مەرجی الحمل لە میرات :–</u>

دوو مەرجی هەیە:

١– بزانری کەوا بونی هەبوە لەکاتی مردنی باوکەکەی ئەوەش بە دوو شیوە دەزانری ئەگەر منالەکە بەشەش مانگی بوە کە ئافرەتەکەش لای میردی بوە لەوکاتە . شیوەی دوەم یان لە ماوەی زۆرترینی حەمل یان کەمتر ئەگەر ئافرەتەکە لای میردی نەبوە یان لای بوە لەبەر هۆکاریك لەگەڵی کۆ نەبوتەوە وەك دورکەوتنەوە یان چودا بونەوە .

٢– کاتی کە دەبیٚ بە زیندویی لەدایکی بیٚ و ژیانی هەبوبی ئەمەش بە بۆچونی حەنەفیەکان ئەوەیە بە موتلەقی حەرەکەو جولەی هەبی کە دەبی بەلام بەلای شافعی و حەنبەلیەکان جولەیەکی درێژی هەبێت وە مالکیەکان دەڵین دەنگی لێوە بێت بە گریان وە یان مشتنی مەمك .

کەواتە بۆمان دەرکەوت گرنگ وایە کە منالەکە دەبی پێویستە دەنگی لێوە بیت بەگریان یان هاوار کردن وەیان جولەیەکی درێژ، بەلام جولەیەکی کەم و نەفەسیکی کەم مانای ژیان نادات .

پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم فەرمویەتی : اذا استهل المولود صارخا ورث وان لم یستهل صارخا لم یرث) رواه اصحاب السنن .واتە ئەگەر لەدایك بوەکە هاتە سەردونیا و دەنگی لیوە هات میرات دەگری ئەگەر بەبی دەنگی بیت ناگری _ واتە بە مردویی بوە .

قەولی راجح: قسەی جمهورە جگە لە حەنەفیەکان .

ئایا زۆرترین ماوەو کاتی حەمل چەندە لەلایەن شەرع زانان؟

قەولی یەکەم:– سنوری زۆری بۆ نیە بەلکە دەگەریتەوە بۆ عورفی شوینەکە ئەمەش بە بۆچونی قورتبی و ابن القیم وابن باز و ابن عثیمین .

قەولی دووەم:– ٢سال

قەولی سێیەم : ٣ سال

قەولی چوارەم : چوارسال

قەولی پینجەم : ٥ سال

قەولی شەشەم: حەوت سال

قەولی حەوتەم: ٩ مانگ ئەمە قەولی زاهیریەکانە

قەولی هەشتەم:- ١٠ مانگە ئەوەش قەولی دکتۆرەکان وزۆرینەی زانایانی هاوچەرخ و سەردەم.

قەولی راجح:- کۆکردنەوەی نێوان قەولی یەکەم و هەشتەمین زۆرینەی حمل بۆ عورف دەگەریتەوە وە عورفی ئەم سەردەمەش زۆرینەکەی ١٠ مانگە چونکە ئەگەر لە دەمانگ زیاتر کۆرپەلە بمینیتەوە دکتۆرەکان دەلین بە زۆری وایە دەمرێ.

<u>حوکمی دابەش کردنی میرات کاتیك حەمل هەبێ:-</u>

دیارە کە زانایان لەم بارەوە سێ قەولیان هەیە :-

<u>قەولی یەکەم:-</u> قەولی حەنەفیەکان و هەندی لە زانایان ئەوەیە : میراتەکە ی کە حەملی تیدایە دابەش ناکرێ هەتا حەملەکە رۆن دەبێتەوە چونکە نازانری جۆری کۆرپە و ژمارەکەی.

<u>قەولی دووەم:-</u> قەولی حەنبەلیەکان و هەندی لە زانایان ئەوەیە : ئەگەر هاتوو میراتگرەکان ریك کەوتن لەسەر چاوەروانی کردن تا منالەکە دەبی ئەوە باشترە وە ئەگەر ناکۆك بوون هەندیکیان داوای بەش کردنیان کرد و توشی زەرەرو زیان نەدەهاتن بەچاوەروان کردن و میراتەکە دابەش دەکری بە بە شەش گریمان (لەناوپاش باسی دەکەین) کەچی ئەبو حەنیفە رەحمەتی خوای لەسەربی تەنها دوو گریمان دادەنی بۆ حەمل : نیر و مێ.

<u>قەولی سێیەم:-</u> ئەگەر ماوەی بونی منالەکە نزیك بوو دابەش ناکری تا منالەکە دەبی ئەوە بۆچونی هەندی لە حەنەفیەکانە وە جیاوازن لە ماوەی نزیك کە چەندە ئەوەش چەند قەولیکیان هەیە .

<u>حالەتەکانی میراتگر لەکاتی هەبونی حمل:-</u>

حالەتی یەکەم :- بەهەموو تەقدیراتەکانی حمل بەشی میراتگرەکان ناگۆرێ بە هەبون و نەبون و نیرو میی حەملەکە ئەوە میراتگرەکە بەشی تەواوی خۆی وەردەگرێ .

حالەتی دووەم:- میراتگر بێبەش دەبی لەهەندەك تەقدیراتی حەمل ئەوە لەو حالەتەكە میراتگرەكە هیچ وەرناگری تا منالەكە دەبی .

حالەتی سێیەم:- بەشی میراتگر كەم دەكات بەتەواوی بیبەش نابی بە هەبونی حەمل ئەمە لەو حالەتە بەشە كەمەكەی پیّ دەدریّ.

هەنگاوەكانی شیكردنەوەی میراتی حەمل:-

١- بۆ حەملەكە شەش گریمان و تەقدیر دادەنریّ: مردووە - نێرە - مێیە - دوانەی نێرینەن - دوانەی مێینەن - دوانەن نێر و میّ .

٢- هەر شەش مەسئەلە واتە بەشەش تقدیر حەل دەكەین واتە شەش مەسئەلە دروست دەكەین بە تصحیحەوە گەر پیویستی بە تصحیح بێت .

٣- سەیری نیوان هەر شەش ئەصلە مەسئەلە دەكەین لەو چوار ریژەیەی باس كراوە (توافق - تباین - تداخل - تماثل) چیان لە نیوانە بۆ دەرهینانی ئەصلی مەسئەلە ی جامعە .

٤- مەسئەلە جامعە دابەشی سەر ئەصلی مەسئەلەكان بكە تا بەشیكی سهم دەرچی.

٥- ئەو بەشەی كە دەرچوە جارانی بەشی میراتگرەكان بكە هەربەشەو لە مەسئەلەی خۆی تا بەشیان دیار كەوی لە مەسئەلەی جامعە

٦- سەیری نیوان بەشەكان دەكەین لە هەر شەش مەسئەلە :

- ئەگەر بەشی میراتگرەكە نەدەگۆرا بە حمل ئەوا بەشی میراتگرەكە بە تەواوی دەدریّ .
- ئەگەر بەشی میراتگر دەگۆرا بە حمل ئەوا كەمترین بەشی پی دەدری .
- ئەگەر میراتگرەكە لەهەندەك تەقدیراتان بیبەش دەبو لە شەشەكان ئەوا هیچی پی نادریّ.

٧- ئینجا ئەوەی راگیراوە دەردەهینین ئەمەش بە كۆكردنەوەی بەشەكانی میراتگرەكان لەژیر مەسەلەی جامعە دیاری دەكەین پاشان ئەو ژمارە لە ئەصلی امعە دەردەكەین .

٨- ئەوەی راگیراوە دابەشی سەر حەمل و میراتگرەكانی تر دەكەین ئەگەر هەبن.

چۆنیەتی دابەش کردنی بەشە راگیراوەکە :-

سەبارەت بە حەمل لەکان لەشەش تەقدیرەکان بۆی دەرچوو بەشی تەواوی پی دەدرێ ئەگەر هەموو راگیراوەکە بیت ئەوە تەواو و ە ئەگەر ماوە هەبوو دابەشی سەر ئەوانی تر دەکری .... واتە سەیردەکەین هەریەك لە میراتگرەکان چەندی هەیە لە تەقدیرەکەی کە بۆ حمل دەرچوە وە لە جامعە چەندی هەیە ئەگەر ئەوەی جامعە و تەقدیری حومل وەکو یەك بون ئەوا هیچی بۆ زیاد ناکری چەندە هەر ئەوەندە، ئەگەر ریژەکان جیاواز بوون ئەوا فەرقەکەی لە راگیراوەکە پیی دەدری هەرچەندە لە جامعەش لە هەندەك حالەتان بیبەش دەبی کەواتە ئەوەی پی دەدری کە شایەنیەتی لە راگیراوەکە لەو تەقدیرەی بۆ حەملەکە دانراوە .

دوو ئاگاداری :

١- هەندی لە زانایانی میرات ئەگەر لەبەشی حمل کەرت دەرچی تصحیح ناکات چونکە دەلێن کە رۆن بۆوە حەمل چیە پیویست بە تصحیح ناکات .بەلام ئیمە بەپیچەوانەوە تصحیحی دەکەین تا فیری بین .

٢- هەندی لە زانایان بەم شیوە مەسئەلەی حمل شی دەکەنەوە :بەشی حەملەکەی دوو نیر یان دوو می رادەگرن و بەشە زۆرەکە بۆ حمل دادەنری چونکە بونی دووانە زۆرە تەقدیراتەکانی تریش داخلی ئەمەن .

نمونە :- پیاوێك مردوە لەپاشی بەجیماوە ژنێکی حامل و برایەکی لەداك وباب :-

	٤		٦	٨		٣	٨		٣	٨		٣	٢٤		١	٨		٣	ج ٢٤					
ژن	١/٤	١	٦	٨\١	١	٣	٨\١	١	٣	٨\١	١	٣	٨\١	٣	٣	٨\١	١	٣	٣	٣	–	–	–	–
برا	ب	٣	١٨	–	–	–	ب	٣	٩	–	–	–	ب	٥	٥	–	–	–	–	١٨	–	٩	–	–
حمل	–	–	–	ب	٧	٢١	٢\١	٤	١٢	ب	٧	٢١	٣\٢	١٦	١٦	ب	٧	٢١	–	–	٢١	١٢	٢١	٢١
تقدیر	مردووه			نیر			مێ			دو نێر			دومێ			نیر ومی			٢١ موق	مر	ن	می	ن ن	ن م

میراتی - مفقود -

مفقود : بەو کەسە دەگوترێ کە بزربوە و نازانرێ لە ژیان دا ماوە یان مردووە.

ماوەی چاوەڕوان کردنی مفقود:- زانایان کۆکن لەسەر ئەوەی کە پێویستە ماوەیەك چاوەڕوان بکرێت تاوەکو حاڵی ڕۆن دەبێتەوە بەمان و نەمانی مفقود بەڵام لە دیاری کردنی ئەندازەی ماوەی دیاری کراودا جیاوازن :-

قەولی یەکەم:- تەقدیر کردنی ئەو ماوەیە دەگەڕێتەوە بۆ اجتهادی حاکم دەربارەی حاڵ و چۆنیەتی مفقود

قەولی دووەم:- پێویستە لە دانانی ماوەیەکی دیاری کراو :-

- لەلای مەزهەب ابو حنیفە چاوەڕوانیەکەی تا ئەو ماوەیە کە هاوتەمەنەکانی مفقود هەمووی مردون و نەماون .
- مەزهەبی مالکیەکان: چاوەڕوان دەکری تا تەمەنی مفقود دەگات بە حەفتا ساڵ لە ڕۆژی لەدایك بونیەوە تاوەکو بزربونی لەبەر فەرموودەی پیغەمبەر صلی الله علیه وسلم (اعمار امتي ما بين الستين والسبعين وقليل من يجاوز ذلك)
- وە بەلای مەزهەب شافعیەکان و هەندی لە حەنەفیەکان : چاوەڕوان دەکری تاوەکو تەمەنی دەبی بە نەوەت ساڵ لەڕۆژی مردنی تا بزربونی .

قەولی سێیەم:- قەولی حەنبەلیەکانە :-

- ئەگەر مفقود بۆ گەشتیك دەرچو بو کە بەزۆری وایە گەشتەکە شوین ترس نیە واتە گەشتەکە سەلامەتیە وەکو چون بۆ فیربونی زانست و خویندن یان بازرگانی ئەوە چاوەڕوان دەکری تا تەمەنیان نەوەت ساڵ تەواو دەکات لە رژی لە دایك بونیەوە .
- وە ئەگەر غالب وایە گەشتەکەی هەلاکەت و ترسی مردنی تیایە وەکو شەر یان سەردەمی روداوی ناخۆش و ویران کاری یە ئەوە لەماوەی بزر بونی تا چوار ساڵ چاوەڕوان دەکری چونکە صحابەکان بەم بریارەیان کردوە بۆ خیزانی مفقود تا چوارساڵ دانیشی و چاوەڕوان بی .

وە راجح لەو قەولانە قەولی قەولی یەکەمە واتە بۆ اجتهادی حاکم دەگەڕیتەوە و بریار بۆ حاکم دەبی.

حاڵەتەکانی میراتی مفقود

مفقود سێ حاڵەتی هەیە :-

یەکەم:- مفقود ئەوکەسەیە کە میراتی لی دەگیری واتە خاوەن میراتەکە خۆیەتی ئەمە میراتەکەی بەش ناکری تا ڕۆن دەبێتەوە یان ماوەی دیاری کراو کۆتایی دێت یان قازی بریاردەردەکا بە مردنی مفقود.

دووەم : مفقود تاکە میرات گری مردوەکەیە : ئەمەش میرتاتەکەی پێ نادرێ تا ڕۆن دەبێتەوە یان بریاری قازی دەردەکری بە مردنی مفقود.

سێیەم:- مفقود یەکێکە لە میراتگرەکان : ئەگەر میراتگرەکانی تر رێك کەوتن لەسەر چاوەروانی کردن تا حالی مفقود رۆن دەبیتەوە ئەوە چاوەروان دەبن ، وە ئەگەر ریك نەکەوتن لەسەر چاوەروانی ئەوا ئیجبار ناکرێن بەلکو میراتەکە دابەش دەکەن و دوو حالـەتی بۆ تقدیر دەکری یان زیندوە یان مردوە وە بۆ میراتگرەکان کەمترین بەشی پیێ دەدریێ و ماوە رادەگیریێ تا رۆن بونەوەی حالی مفقود .

حوکمی بەشە راگیراوەکە پاش تەواو بونی ماوەی دیاری کراو یان حوکمی حاکم

سیێ حالـەتی هەیە :-

یەکەم: وادائەنریێ کە مفقود لـەکاتی بەش کردنی میرات زیندوە ئەوە میراتگرە بە اتفاق و بەشەکەی دیاری دەکری

دووەم: وا دائەنریێ کە مردووە لـەکاتی بەش کردنی میرات ئەمەش بە اتفاق میراتی نیەو راگیراوەکە دەدریتەوە میراتگرەکانی تر

سێیەم: نەزانری کە ماوە یان مردوە ئەمەش دەکریێ بە دوو قەولـەوە لەلای ئەهلی علم ارجح وایە میراتی نیە و راگیراوەکە بۆ میراتگرەکانی ترە وە هۆکارەکەش ئەوەیە میرات جێگیر نابیێ بە گومان بەلکو بە یەقین.

هەنگاوەکانی حەل کردنی مەسئەلـەی مفقود

١. بۆ مفقود دوو تەقدیر دائەنریێ: ﴿ زیندوو ، مردوو ﴾ هەرمەسئەلـەو بەشێوەیەکی ئاسایی حەل دەکەین
٢. بۆ دەرهینانی مەسئەلـەی جامعە سەیری نیوان هەردوو مەسئەلـە دەکەین بە چوار ریژەکە.
٣. مەسەلـەی جامعە دابەشی سەر ئەصلی هەریەك لـە دوو مەسئەلـەکە دەکەین و ئەوەی دەردەچی بریتی یە لـە بەشیکی سەهمی ئەو مەسئەلـە.
٤. بەشە سەهمە دەرچوەکە جارانی مەسەلـەکەی دەکەین تا بەشی هەموان دەربچیێ
٥. سەیری نیوان بەشی میراتگرەکان دەکەین لـەهەردوو مەسئەلـە :

أ- ئەگەر میراتگرەکە لـەهەردوو مەسئەلە بەکەی وەکو خۆیەتی بەهەبون و نەبونی مفقود ئەوا بەشی تەواوی خۆی وەردەگریێ

ب- ئەگەر کەم و زیادی دەکرد بەشە کەمەکەی پیێ دەدریێ

ت- ئەگەر لـەهەردوو مەسئەلـەکە بیبەش دەبو یان لـەیەکیان بیبەش دەبوو ئەوا هیچی پیێ نادریێ . وماوەکە رادەگیریێ هەتا حالی مفقود رۆن دەبێتەوە جا کە شایەنی بوو پیی دەدری ئەگەر نا بۆ خاوەن مافەکانی تر دەگەرێندریتەوە

٦. دەرهینانی ماوە راگیراوەکە وەك لـە میراتی حەمل باس کرا واتە بەشی میراتگرەکان کۆدەکەینەوە لـە ژێر مەسئەلـەی جامعە پاشان ئەنجامەکە لـە جامعە دەردەکەین ئەوەی ماوە راگیراوەکەیە.

نمونه:- پیاویك مردووه لـه پاشی بەجیماوه ﴿ ژن – كوریكی مفقود – برایەكی لـه داك وباب ﴾

	٤		٨÷٤=٢	٨		٨÷٨=١	جامعه(٨)		
ژن	٤\١	١	١×٢=٢	٨\١	١	١×١=١	١	١	٠
كور مفقود	٠	٠	٠×٢=٠	ب	٧	٧×١=٧	٠	٠	٧
براله د.ب	ب	٣	٣×٢=٦	٠	٠	٠×١=٠	٠	٦	٠
تقدير	مردوه			زيندوه			٨-١=٧ راگيراو		

نمونه : ژنیك مردووه لـه پاشی بەجیماوه : ﴿ میرد – برایەكی لـەباب مفقود – خوشكیكی لـەباب ﴾

	٢		٦÷٢=٣	٢×٣=٦		٦÷٢=٣		جامعه(٦)		
مێرد	٢\١	١	١×٣=٣	٢\١	١	١×٣=٣		٣	٠	٠
برالـەب مفقود	٠	٠	٠×٣=٠	ب	١	١×٣	٢	٠	٠	٢
خوشك لـه ب	٢\١	١	١×٣=٣				١	١	٢	٠
تقدير	مردوه			زيندوه				٦-٤=٢ راگيراو		

==

میراتی نێرەمووك ﴿ الخنثى ﴾

نێرەمووك : بە كەسە دەگوترێ كە ئالـەتی نیر و ئالـەتی مێینەی هەیە یان نە بە نیر دەچی و نە بە مێ.

نێرەمووك دوو لایەنی هەیە:

ئەو لایەنەی كە تصور دەكری نیرەمووك بێ:

- **لایەنی منال**
- **لایەنی خوشك وبرا**
- **لایەنی مام**

ئەو لایەنەی تصور ناكری نیرەموك بیت :

- **لایەنی باوكایەتی**
- **لایەنی دایكایەتی**
- **لایەنی هاوسەری**

بەشەكانی نیرەمووك

بەشی یەكەم:- نیرەمووكی بی كیشە :

ئەوەیە كە نیشانەی پیاو یان ئافرەتی لی بەدی دەكری یان حالـەكەی رۆن و ئاشكرایە ئەم جۆرە بریاری ئەو لایەنەی بۆ دەدری كە نیشانەی ئەو لایەنی پیوەدیارە ئەگەر نیشانەی نیر بی میراتی نیری دەدریتی وە ئەگەر مێ بی میراتی میی پی ئەدرێ

بەشی دووەم : نیرەمووكی بە كێشە: ئەوەیە كەنیشانەی دیار نیە كە بتوانری بریاری لایەنیكی بۆ بدری ، ئەمەیان دوو حالـەتی هەیە :-

- ✓ **ئومێدی رۆن بونەوەی حالـەكەی كە نیرە یان مێ ئەمەشیان كە بچوكە و منالـە هیشتا بلـوغی نەبوە.**
- ✓ **ئومێدی رۆن بونەوەی نیە ئەوەشیان بە منالی مردوە یان بلـوغی بوە و نیشانەی نێر و مێی دیار نەكەوتوە .**

نيشانەكانى رۆن كردنەوەى نيرەموك

١- نيشانەنەكانى تەمەنى منالى:- تەنها بە هۆى ميز كردنەوە دەزانرى گەر شوينى ميزكردنەكەى هەمان شوين ميزى نيرينەى ئاسايى بيت ئەوا نيرە ئەگەر شوين ميزى مێينە بيت ئەوا مىٚ يە وە ئەگەر بەهەردوو شوين ميزى دەكرد عيبرەت بەو شوينى كە يەكەم جار ديتە خوارەوە .

٢- نيشانەكانى گەورەيى و پاش بالغ بوون :﴿ ريش (ردێن)- بەر - بەدەركەوتنى حەيز - دەرچونى مەنى لە زەكەرى - دەركەوتنى مەمك ﴾

حالەتەكانى ميراتى نيرەمووك

پێنج حالەتى هەيە:-

يەكەم:- بە اتفاقى زانايان ميراتى نيە چونكە بێبەشە بۆيە هەبون و نەبونى هيچ كيشە دروست ناكات .بۆ نمونە هەبونى براى نيرەموك لەگەل كورى مردوەكە لەم حالەتە نيرەموك بيبەشە لەبەر هەبونى كور

دووەم:- بە اتفاق ئەگەر تاكە ميراتگر بيت ئەوە هەموو ميراتەكە هى ئەوە .

سێيەم : بە اتفاق بەهەر تەقديريك بيت ميراتەكەى ناگۆرى هەر هەمان بەشە نير بى يان مى وەكو ئەوە نيرەموك لەداكى مردوەكە يان برا لە داكە يان خوشك لەداكە يەك بيت شەش يەكە و دوو بن سێيەكە .

چوارەم:- بەيەك لەدوو تەقدير ميراتى بەردەكەوى بە تەقديرەكەى تر بيبەشە بۆ نمونە برازايەكى مردوەكە نيرەموكە ئەگەر نير بى ميراتگرە و ئەگەر مىٚ بىٚ لە خاوەن رەحمە و ميراتگر نيە .

پێنجەم:- بە هەردوو تەقديرى نير و مى دەگرى بەلام يەكيان زۆرە و ئەوەى تر كەمە وەكو منالى كورى مردوەكە نيرە موكە گەر نير بى زياترە عصبەيە و گەر مىٚ بى كچى كورە و بەشى ديارى كراوى هەيە .

ئاگادارى:- لە حالەتى چوارەم و پێنجەم زانايان راى جياوازيان هەيە لەهەموان باشتر ئەوەيە :

ئەگەر هاتوو ئومێدى رۆن بونەوەى حالى هەبيت ئەوە لاى كەمەكە بۆ ميراتگرەكانى تر ديارى دەكرى تا رۆن دەبێتەوە و ماوە رادەگيرى تا ئاشكرابونى حالەتەكە جا ئەگەر كەشف بوو ئەوا يان ماوەكە دەبات يان دەدريتەوە ميراتگرەكان . وە ئەگەر ئومێدى كەشف و ئاشكرابونى حالى نيرەموك نەبوو ئەوا نيوەى بەشەكەى پى دەدرى بە نيرە موك هەروەها ئەوانەى تريش نيوەيان پى دەدرى نەوەك بەشى تەواويان ئەمەش بۆچونى مالكى و حەنبەليەكانە .

ڕێگای حەل کردن بەهەردوو حالەت

حالەتی یەکەم:- نیرەموکی موشکیلە ئومیدی دیار بون و کەشفی حالی نیە جا نیرەموك و ئەوانی تر بەکەمترین بەش مامەلەیان لەگەل دەکریَ بەم شیوەیە :

١- بۆ نێرەموك دوو تەقدیر دائەنریَ: ﴿ نیر ، میَ ﴾ هەرمەسئەلەو بەشێوەیەکی ئاسایی حەل دەکەین

٢- بۆ دەرهینانی مەسئەلەی جامعە سەیری نیوان هەردوو مەسئەلە دەکەین بە چوار ریژەکە.

٣- مەسەلەی جامعە دابەشی سەر ئەصلی هەریەك لە دوو مەسئەلەکە دەکەین و ئەوەی دەردەچی بریتی یە لە بەشیکی سەهمی ئەو مەسئەلە.

٤- بەشە سەهمە دەرچوەکە جارانی مەسەلەکەی دەکەین تا بەشی هەموان دەربچیَ

٥- سەیری نیوان بەشی میراتگرەکان دەکەین لەهەردوو مەسئەلە :

ا- ئەگەر میراتگرەکە لەهەردوو مەسئەلە بەکەی وەکو خۆیەتی بەهەبون و نەبونی نیرەموك ئەوا بەشی تەواوی خۆی وەردەگریَ

ب- ئەگەر کەم و زیادی دەکرد بەشە کەمەکەی پیَ دەدریَ

ج- ئەگەر لەهەردوو مەسئەلەکە بیبەش دەبو یان لەیەکیان بیبەش دەبوو ئەوا هیچی پیَ نادریَ . وماوەکە رادەگیریَ هەتا حالی نیرەموك رۆن دەبیّتەوە جا کە شایەنی بوو پیی دەدری ئەگەر نا بۆ خاوەن مافەکانی تر دەگەرێندریتەوە

٦- دەرهینانی ماوە راگیراوەکە وەك لە میراتی حەمل باس کرا واتە بەشی میراتگرەکان کۆدەکەینەوە لە ژێر مەسئەلەی جامعە پاشان ئەنجامەکە لە جامعە دەردەکەین ئەوەی ماوە راگیراوەکەیە.

حالەتی دووەم:- ئەو نێرەمووکەی موشکیلە و ئومیدی رۆن بونەوەی حالی نیە ئەوا نیرەو موك و ئەوانی تریش نیوەی بەشیان دەدریتی کە شایستەیانە

١- بۆ نێرەموك دوو تەقدیر دائەنریَ: ﴿ نیر ، میَ ﴾ هەرمەسئەلەو بەشێوەیەکی ئاسایی حەل دەکەین

٢- بۆ دەرهینانی مەسئەلەی جامعە سەیری نیوان هەردوو مەسئەلە دەکەین بە چوار ریژەکە ئەنجامەکەی پیی دەگوتری - الجامعە الصغری - .

٣- مەسەلەی جامعە ی صغری دابەشی سەر ئەصلی هەریەك لە دوو مەسئەلەکە دەکەین و ئەوەی دەردەچی بریتی یە لە بەشیکی سەهمی ئەو مەسئەلە.

٤- بەشە سەهمە دەرچوەکە جارانی مەسەلەکەی دەکەین تا بەشی هەموان دەربچێ دەبیت الجامعە الکبری

٥- بۆ دەرهینانی الجامعەالکبری ئەوا جامعەی صغری جارانی ٢ دەکەین کە تەقدیراتی مەسەلەکەیە

٦- بەشی هەریەك لە میراتگرانی هەردوو مەسئەلە کۆدەکەینەوە و لە ژیر جامعەی کبری دادەنێین .

نمونە:- کەسێك مردوە لەپاشی بەجێماوە ﴿ کور – کچ – منالیکی نێرموك ﴾ئومیدی رۆن بونەوە هەیە دیارکەوی:

	٥	٤	٤	٥	الجامعه ٢٠		
کچ	١	٤	١	٥	٤	٠	١
کور	٢	٨	٢	١٠	٨	٠	٢
نیرەموك	٢	٨	١	٥	٥	٣	٠
تقدير	نير		مىَ		٢٠-١٧=٣ راگ	نير	مىَ

نمونە ٢ :- کەسێك مردوە لەپاشی بەجێماوە : (کور – منالیکی نیرەموك) ئومێدی رۆن بونەوە نیە.

	٢	٣	٣	٢	الجامعه الصغرى ٦	الجامعه الكبرى ٦×٢=١٢
کور	١	٣	٢	٤		٧
نیرەموك	١	٣	١	٢		٥
تقدير	نير		مىَ			

نمونە٣:- ژنێك مردوە لەپاشی بەجێماوە :- ﴿ مێرد- داك – منالیکی لەباب نێرەموك﴾ ئومید هەیە رۆن بیتەوە:

	٦		٤	٦ عول ٨		٣	الجامعة ٢٤		
ميرد	٢\١	٣	١٢	٢\١	٣	٩	٩	٣	٠
داك	٣\١	٢	٨	٣\١	٢	٦	٦	٢	٠
نيرەموك لە باب	ب	١	٤	٢\١	٣	٩	٤	٠	٥
تقدير	نير			مێ			٢٤-١٩=٥ راگ	نير	مێ

ئەگەر لە ناو ميراتگران زياتر لە نێرەموكيك هەبێ :-

لەو حالەتەدا مەسئەلەيەكى ئاسايى حەل دەكەين بەلام:

١- تەقديراتەكان زياد دەكرى هەر نيرەموكيك دوو تەقديرى هەيە (نير و مێ)

٢- ئەگەر لەو حالەتە بى كە رۆن نابيتەوە ئەوا الجامعە الصغرى جارانى ژمارەى تقديرات واتە دو نيرەموك بن جارانى ٤ دەكەين وە سێ نيرەموك بيت جارانى ٦ دەكەين تا جامعەى كبرى دەردەچێ .

نمونە : كەسێك مردوە لەپاشى بەجيماوە ﴿ كور – ٢ منالى نێرەموك ﴾ ئوميد هەيە رۆن بيتەوە حالى نيرەموكەكان:

	٣	٢٠	٤	١٥	٥	١٢	٥	١٢	الجامعە ٦٠				
كور	١	٢٠	٢	٣٠	٢	٢٤	٢	٢٤	٢٠	–	١٠	٤	٤
نيرەموك	١	٢٠	١	١٥	٢	٢٤	١	١٢	١٢	٨	٣	١٢	–
نيرەموك	١	٢٠	١	١٥	١	١٢	٢	٢٤	١٢	٨	٣	–	١٢
تقدير	نير– نير		مێ مێ		نير مێ		مێ نير		٦٠-٤٤=١٦	ن ن	م م	ن م	م ن

نمونە : كەسێك مردوە لەپاشى بەجيماوە ﴿ كور – ٢ منالى نێرەموك ﴾ هيچ ئوميد نيە رۆن بيتەوە حالى نيرەموكەكان:

	٣	٢٠	٤	١٥	٥	١٢	٥	١٢	الجامعه الصغرى ٦٠	الجامعه الكبرى ٦٠×٤= ٢٤٠
كور	١	٢٠	٢	٣٠	٢	٢٤	٢	٢٤		٩٨=٢٤+٢٤+٣٠+٢٠
نيرەموك	١	٢٠	١	١٥	٢	٢٤	١	١٢		٧١=١٢+٢٤+١٥+٢٠
نيرەموك	١	٢٠	١	١٥	١	١٢	٢	٢٤		٧١=١٢+٢٤+١٥+٢٠
تقدير	نير– نير		مێ مێ		نير مێ		مێ نير			

(مردنی میراتگران بەیەکەوە)

ئەمە لەکاتێکە دوو میراتگر یان زیاتر بەیەکەوە دەمرن بە سوتان یان روداو یان هەر کارەساتێك بێت .

ئەمانە پێنج حالەتیان هەیە :

حالەتی یەکەم :- بزانرێ کەوا کام لە میراتگران پیش ئەوەی تر مردووە ئەوا ئەوەی دواتر مردوە میراتگری مردوی یەکەم مەسەلەکە دەبی بە موناسخە .

حالەتی دووەم:- بە تحقیق بزانری کە میراتگرەکان بەیەکەوە مردون لەیەك سات و کات دا ئەوا نابن بە میراتگری یەکتری بە ئیجماعی زانایان میراتی هەریەکەیان دەدری بەمیراتگرەکانیان جگە لەوەی لەگەڵی مردوە.

حالەتی سێیەم :- نەزانری کامەیان پیش ئەوەی تر مردوە یان بەیەکەوە .... واتە دیار نیە.

حالەتی چوارەم :- دەزانری یەك پیش ئەوەی تر مردوە بەلام دیار نیە کامەیانە.

حالەتی پێنجەمین:- زانرا کە کامیان پیش ئەوەی تر مردوە بەلام لەبەر زۆر بەسەرچونی ماوەکە لە بیریان کرد یان شاهیدحال هەبو ئەویش مردبو ...

لە سێ حالەتەکەی کۆتایی (٣-٤-٥) دا زانایان بۆچونی جیایان هەیە لەسەر دوو قەول :-

قەولی یەکەم:- میرات لەیەك ناگرنەوە ئەمەش قەولی جمهوری زانایانە لە مالکی و حنەفی و شافعی رەحمەتی خوا لەسەریان بێ ، بەلگەیان ئەمەیە:

ا- صحابە بەم شیوەیە حوکمیان کردوە لە کژراوەکانی یەمامە و صفین میراتەکانیان دا بەو میراتگرانەی ماون جگە لە مردوەکان بەیەکەوە .

ب- لە مەرجەکان بون بە میراتگر : بە تحقیق دەبی میراتگر دزای مردوەکە ژیانی هەبوبی گەر بۆ چەند چرکەیەکیش بی ئەوەش دیار نیە کەواتە نابن بە میراتگری یەکتری .

قەولی دووەم :- قەولی ئیمام ئەحمەدە رەحمەتی خوای لەسەر بێ بەم شیوەیە :

١- ئەگەر هاتوو میراتگرەکان ناکۆك بون و نەگەیشتن بەیەك و هەریەکەو ئیدعای ئەوەی دەکرد مردوەکەی ئەو دوای ئەوەی تر بوە و هیچ بەلگەشیان بە دەستەوە نیە وەیان بەلگە هەیە بەلام بەلگەکان دژ بەیەکترن لەو کاتە قبول ناکری و بەلگەی هەردولا بەتالە و داوای سویند لە هەردولا دەکرێ گەر هەمویان سوێدیان خوارد ئەوا مردوەکان نابن بە میراتگری یەکتری.

٢- كيشەو ناكۆكی نيە لە نێوان میراتگران لەوكاتەی هەریەك لە مردوەكان میرات لەوە دەگرن كە پیی دەگوتری - تلاد- واتە مالی كۆنی هەبوە پیش مردنیان و ئەوەی تر میراتی لەو مردیە ناگری كە لەگەلی مردوە و پیی دەگوتری - طريف - واتە نوی ئەوە تەنها دەدری بە میراتگرە زیندوەكان بەلگەشیان ئەوەیە : قسەی ئیمامی عومەر رەزای خوای لەسەربێ لە مردوەكانی نەخۆشی تاعون بیان كەن بە میراتگری یەكتری. واتە هەندیك لەهەندیك دەبن بەمیراتگری یەكتری.

وە راجح قەولی یەكەمە چونكە بەلگەكەی بەهێزترە و بەلگەی قەولی دوەم لاوازە چونكە ئەوەی ریوایەت كراوە لە پیشەوا عومەر پیچەوانەی ئەو قسەیە كەباس كر اوە .

رێگای حەل كردنی ئەم جۆرە روداوانە :-

یەكەم :- وادادەنێین كە یەكیان پێش ئەوەی تر مردوە و مردوی دوەم دەكەین بە میراتگری مردوی یەكەم و مەسەلەیەكی ئاسایی حەل دەكەین پاشان وا گریمان دەبەین ئەوەی دوەم پاشی ئەوەی یەكەم مردوەو مەسەلەیەكی تر دروست دەكەین و وەكو موناسخە حول دەكرێ.

دووەم:- مەسەلەكە بەپیچەوانە حەل دەكەین واتە خالی یەكەم پیچەوانە بكەوە .

نمونە : ژن و مێردێك بەیەكەوە خنكان بەلام نەزانرا كامیان پیش ئەوەی تر مردوە ، میراتگری ژنەكە(داپیر ،كچ، مام) وە میراتگری مێردەكە (كچ - مام) :-

١- وا دادەنێین مێردەكە سەرەتا مردوە پیش ژنەكە:

ژن	كچ	مام	مەسئەلە	الجامعە	
٨\١	٢\١	ع	٨	٤٨=٨×٦	
١	٤	٣			
٦=٦×١	٢٤=٦×٤	١٨=٦×٣			
كچ	داپیر	مام			
٢\١	٦\١	ع	٦		
٣	١	٢			

٢- وا دادەنێین كە ژنەكە پیش میردەكە مردوە :

میرد	كچ	داپیر	مام	مەسئەلە	الجامعە

٤\١	٢\١	٦\١	ب	١٢	٢×١٢=٢٤
٣	٦	٢	١		
٢×٣=٦	٢×٦=١٢	٢×٢=٤	١×٢=٢		
كچ	مام				
٢\١	ب		٢		
١×٣=٣	١×٣=٣				